

849к7

к82

СТЕПАН
КРИЖАНІВСЬКИЙ

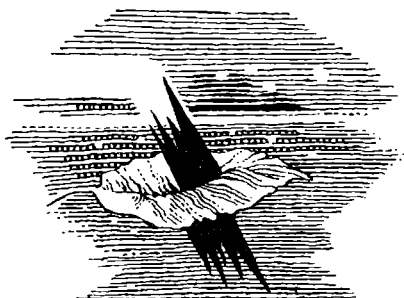
ЛІТОПИС

СТЕПАН
КРИЖАНІВСЬКИЙ
ЛІТОПИС

ВИБРАНЕ

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ «ДНІПРО»
1991

ББК 84Ук7
К85

За шість десятиліть літературної роботи відомий український поет і критик видав двадцять збірок віршів, кращі твори з яких увійшли до цього підсумкового видання.

Книжка дає змогу простежити етапи творчої еволюції автора, які віддзеркалюють і періоди становлення та розвитку української радянської поезії — від 30-х років до 80-х.

За шесть десятилетий литературной работы известный украинский поэт и критик издал двадцать стихотворных сборников, лучшие произведения из которых вошли в это итоговое издание.

Книга дает возможность проследить этапы творческой эволюции автора, которые отражают и периоды становления и развития украинской советской поэзии — от 30-х годов до 80-х.

1216223

Переоблік 10

ПЕРЕОБЛІК

Післямова автора

Редактор *І. Крижанівська*

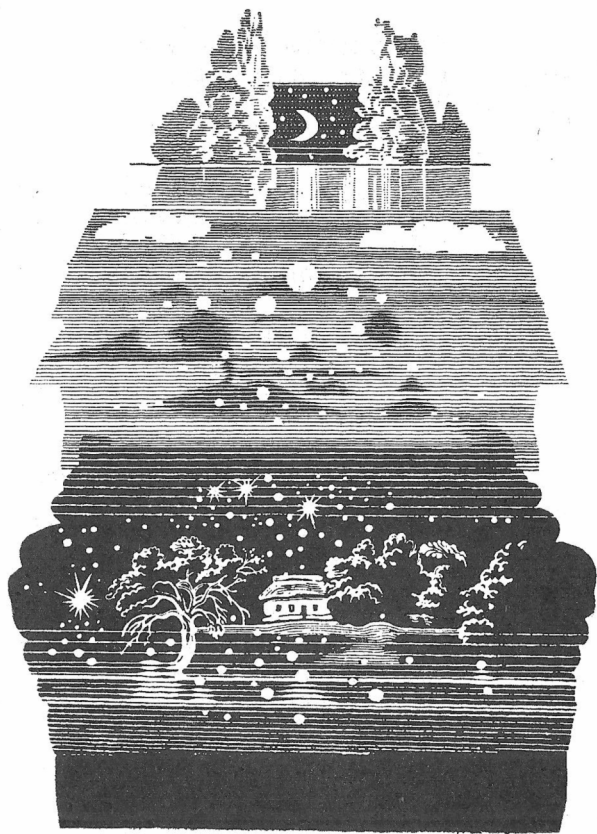
4702640202—116

К М205(04)—91 116.91

ISBN 5-308-00860-4

© Склад, післямова,
С. А. Крижанівський,
1991.

ЛІТА І КНИГКИ
1930-1990

Із книги
«ХВАЛА ЖИТТЮ» (1981)

СПОВІДЬ

Тут буде все: і перебуде,
І те, чим досі я живу,
Записане і незабуде
З рядків постане наяву.

Тут будуть мрії молодечі
І висновки прожитих літ,
Війною вистраждані речі,
Складний післявоєнний світ.

Тут буде суміш муз і прози,
Заблуд та істин, сміху, сліз,
Тут будуть всі метаморфози,
Які я стільки років ніс.

Крізь наше серце йшла історія,
Вбираючи любов і гнів,
Синівські прагнення прискорені,
Прозріння спізнені батьків...

Двадцятий неспокійний віку,
Оце твій гомін і луна,
Тут і осанна чоловіку,
І невщухаюча війна.

...Тут буде все. І нині, й прісно,
Як вічний революцьонер,
Поезіє, в епоху грізну
Сміливо йди, як дотепер!

У серце бий, буди неспокій,
Веди високим вчинкам лік,
Линь в космос, лий метал в опоки,
Хай богом буде чоловік!

1969

ЗА ВСЕ...

За Янкою Купалою

За все, що нині маю,
Що дав мені народ,
За долю в ріднім краю,
За хліб-сіль без турбот,—

Віддячив я народу
Усим, що тільки мав.
Звав з пут я на свободу,
Із тьми до світла звав.

Я батьківщині рідній,
Для скutih її сил,
Складав пісні побідні
Серед хрестів, могил.

Змагався із напастю
За щастя всіх людей,
Писав не раз в нещасті
Я кров'ю із грудей

І пайку ніс незгіршу
Для спільного добра.
А більше... Що ж там більше
Жадати з пісняра?

1979

ОДА БІБЛІОТЕЦІ

Тільки той,
Кому загрожує
Втрата найдорожчого,
Відчуває всю його цінність.
Я мав загрозу
Втратити очі
І тоді лиш відчув,
Що моє все життя —
Це зоріння, зір і зіркість,
Це — прагнення світла,
Заперечення тьми.
Я мав загрозу
Втратить тебе,
Дорога книгозбірне,
— мій духовний зоре,
— скарбнице розуму,
— пам'яте серця,
— засіко врожаю
вікової мудрості людства.
І коли
 новий Герострат
Захотів пустить тебе димом,
Я відчув
 незмірність утрати.
Я відчув, що втрачаю:
 — храм культури народу,
 — завод, що виробляє щастя,
 — дім побачень із мудрістю,
 — розподільник радості.

* *
*

Зустрічав і проминав я многих,
Кажучи щораз: не ти, не та...

*(З вірша «Як неждано
ти мені приснилась!»)*

Тепер не маю сумніву: це та!
Омріяна, єдина, довгождана,
Судьбою суджена чи богом дана,
Моя зірниця і моя мета.

Тепер мені — любов і доброта,
Терпіння, розуміння і чекання,
Моя достойна і моя остання,
Моя довічна мрія золота!

Я не кажу, що пізно, ні, якраз,
Я не кажу до часу: на весь час,
Я долі проголошую: осанна!

Двох рідних душ і двох сердець
злиття
На все, що залишилося, життя
Дружина й друг, улюблена й кохана!

VI. 1980

1971—1980

Із книги
«ВИДНОКРУГ» (1980)

* *
*

На екрані всесвіту
Пролітають усміхнені птиці...

П. Г. Тичина

Я — птах на екрані всесвіту,
Пролітаю двадцятим сторіччям,
На його океанській хвилі
«Ковтаю залізо сучасності» *.

Я — птах на екрані всесвіту,
Та на тому екрані
Не лише птиці — літаки,
Не лише літаки — ракети.

Ах, мої усміхнені птиці,
Як же нам усміхатися
Після Хіросіми і Нагасакі,
Після Бікіні й Сонгмі?

Я дивлюся на Місяць,
Де місяцехід і людина,
А на екрані всесвіту
Бачу «всі грози прийдешнього» **.

*, ** Образи П. Тичини.

Я й далі ладен посміхатися,
Коли б не білі варвари,
Коли б не жовті фанатики,
Коли б не «чорна проблема».

О мої усміхнені птиці
На екрані всесвіту!

1978

КОЧІВНИК

Усе є рух. І статика нема.
А є частинок в русі рівновага.
В. М. Сосюра

Серед праці щоденної, звітів,
В наш осідлий, тверезий вік
Я помітив, так, я помітив,
Що в мені живе кочівник.

Звідкіля він, таємний, виник?
Де таївся цей давній ген?
Слов'янин, печеніг чи вікінг
Пориває мене ген-ген...

І тому не скажу, що мало
За півсотні буремних літ
Раз у раз будило, бувало,
Поривало мене в політ.

От і знову — куди й для чого —
У крові та у серці щем.
На які він кличе дороги
Під завією та дощем?

Натягнула уява віжки...
І давай! І уже несе —
Літаком, автобусом, пішки,
Залізницею чи шосе...

Ані відстаней, ні кордонів,
Ні шлагбаумів, ні загат,
Дух мандрівок тягне і гонить:
Здрастуй, Чорний Клобук, мій брат!

Здрастуй, друже білявий, Олеже!
І до тебе, Кайсине, теж
Я лечу, перетнувши межі,
Щоб сказати: дружба без меж!

Знов машина чи знову автобус,
Безплацкартний вагон, літак,
У субтропіки чи на полюс,
З кличем дружби чи просто так —

Підіймайся, бери валізку,
Одягай свій плащ-дошовик.

В путь нову, далеку чи близьку,
Пориває мене кочівник!

1979

ПОДОРОЖІ

Так, було цих мандрівок немало —
На підводах, верхом, в поїздах.
Нас трясло, нас хитало, гойдало
На близьких і далеких шляхах.

Часом прямо, частіше — зигзагом,
З пересадками чотирма.
Це осягнення простору й разом
Це до правди дорога пряма.

Тут були пішодрали і чвали,
Літаки, катери, поїзди,
В багатьох ми бувальцях бували,
Не було лиш путі в нікуди.

Я готовий наступного ранку —
На Памір, на Таймир чи в село,
Тільки в старість, молю до останку,
Щоби жодних доріг не було!

1979

ТУГА ЗА СНІЖНОЮ ЗИМОЮ

Сніг не сіється, не стелиться.
Я волаю з туги:
— Де ви, люті метелиці,
Де ви, хижі хуги?

Чом ні бурями, ні грозами
З поля не повіє?
Де ви, зими з морозами,
Де ви, сніговії?

Де хурделиці та віхоли,
Снігові хорали?
Може, злодії проїхали,
Зимоньку украли?

Ген боги, байдужі лицями,
В оболочках дремлють,
Ні сніжком, ні сніговицями
Не вщасливлять землю.

А який то ліс у інеї,
А поля в пороші...
Де ви, білі та завіяні
Зими прехороші?

Хай кура січе без ніжності,
Заметіль на три дні,
Тільки б край оцій безсніжності,
Голій та огидній!

Встань над горами й долинами,
Твердо, грубо, зримо,
Молодими хуртовинами,
Добра мати-зимо!

1979

ЦІ ЧУДОВІ ДВА ДНІ...

В ці два дні
Я можу лишитися наодинці з собою,
Зупинитися, оглянутися і задуматися,
Можу піти на побачення з природою,
Щоб очистити душу від скверни
В ці два дні.

Я дякую тим, хто дарував їх мені.
Вони наближають мене до людини,
В суботу й неділю я ходжу на звіздини,

На весілля, новосілля і срібні весілля,
Я перемовляюся телефоном із друзями
В ці два дні.

Я можу навідати дітей і онуків,
Поговорити з ними по ширості,
Дати поради, якими вони не скористаються,
Сходити в кіно, в театр, на концерт,
Зайнятися колекціонуванням медалей
В ці два дні.

Я невтомний читач, і глядач, і слухач,
Я шукаю мудрості віку й людини,
Поринаю в сторінки газет і журналів,
Віддаюся потокові інформації,
Знаходячи в цім насолоду і втіху
В ці два дні.

Я не кажу, що ті п'ять не мої,
Коли я працюю, засідаю, доповідаю,
Коли я в «бучі, бойовій, кипучій»,
Розчиняюся в часі і належу йому,
Відганяючи підступи й привиди старості
В ті п'ять днів.

В ці ж прекрасні два дні
Я також повертаюсь думками в минуле,
Вклоняюся тіням безвісних героїв,
Друзів, з якими завоювали ми цей дарунок
На тій великій війні.

В ці два дні
Думаю про боріння двох начал у людині
І вірю, що людина гідна любові,
Гідна праці, гідна натхнення.
Можливості людського розуму необмежені:

Шукай, винаходь, збагачуй душу,
Докопуйся до сутності речей,
Для цього ти маєш п'ять днів діяння
І ці вільні два дні.

Ці чудові два дні!

ГОЛОС

Сьогодні зі мною розмовляв Володимир
Сосюра,
Він читав неперевершену «Червону зиму».
З динаміка долинав його неповторний голос,
Створюючи ілюзію, що смерті немає.

Голос Володі звучав енергійно і молодо,
З натхненням читав він свою найкращу поему,
І чулися в його незабутньому голосі —
Епоха, людина, темперамент, емоція.

Давайте ж відвойовувати людину у смерті!
По миті, по краплі, по клітці, по атому,
Без усякої білої та чорної магії,
А новітніми технічними засобами.

Відеофони зафіксують обличчя й рухи,
Диктофони відтворять слова і мислі,
Добираючись суті, складемо неповторність
людини,
Врятуєм її від сипучих пісків забуття.

Сьогодні умієм відтворювати голос прета,
А там навчимося його фіксувати темперамент
І знайдемо прилад — уловлювач еманациї духу,

Побачим особи
У всесвіті власну ходу!

Сьогодні, вслухаючись в «Червону зиму»
Сосюри,
Пригадуючи Володю — живого і неповторного,
Я думав: ми таки поборемось із розпадом
матерії,
Ми таки здобудемо ключі від безсмертя!

1978

**ТУТ МУДРІСТЬ
ЗРІЄ В ЗАТИШКУ ДУБІВ...**

Ні, не натішусь я з краси та вроди
В Софіївці, де час притишив біг,
Цей панський парк — тепер для втіхи всіх,
Як злагода мистецтва і природи.

До нього йдуть поети і народи,
І в зачудованому зорі їх —
І синь озер, і водограїв сміх,
І велич скель, алей зелені зводи.

Тут мудрість зріє в затишку дубів,
Краса облагороджує людину,
І творять тут легенди давніх днів
З днем нинішнім симфонію єдину.

1979

ХВИЛІ

Цикл

МИНУЛЕ МАЄ ВСІ ПРАВА

Я знов у чорноморські хвилі
Ринаю, як в судьбу мою.
Я знову бачу далі милі,
Колись перейдені в бою.

Навала назв і місць відомих
Зрина, як рибок блиск у грі,
Шепсі — шепоче згадки омах,
Друга ж у відповідь — Магрі.

Гортаючи зелену книгу,
Де біль і радість пополам,
Я спогадів своїх утіху
Сьогодні давнім дням віддам.

Отут пораненого Костя
Віднесли у шпиталь Магрі,
Отут, у Лазарівській, гостем
Був я з Борзенком в тій порі,

Під небом, від заграв багряним,
У Чорноморській групі військ
Вели ми бій під Шаумяном,
Здали й взяли Новоросійськ.

А хвилі ринуть, линуть хвилі,
І моря вічна синява
Нагадує, що в цім розкриллi
Минуле має всі права!

У ТИЛ ВОРОГА

Каштани мене годували
В нагір'ях біля Індюка,
Гарячі ключі напували,
А доля була нелегка...

Ми в тил до фашистів ходили
Отут, біля станції Пшиш,
І досі холонуть ще жили,
Як той пригадаю рубіж.

Бо що він віщує сміливим —
Чи рани, чи смерть, чи полон?
І витяг я номер щасливий,
Коштовніший царських корон.

За пострілом постріл з засідки,
Коли я по просіці гнав,
Я долю беру собі в свідки,
Що смерть у обличчя пізнав...

І зорі іскряться вогненно,
Як там, біля станції Пшиш.
Минуле, ти знов біля мене,
Мов друга реальність, стоїш!

З ворожого рідного тилу
Нас вивів старий вірменин,
І море мене пригостило
Найкращою, може, з гостин!

МАГРІ

Вихоплюючись із міжгір'я,
До моря біля Туапсе
Швидкий наш кілометри міряє
І в даль, мов крізь шлюзи, несе,
Де хвилі рокочуть солоні,
Як в небі чужі літаки,
Де кров моя бурхає в скроні,
Як в давні воєнні роки,
Де ген, по путі Леселідзе,
Як Вчора й Сьогодні, злиття,
Де я, мов у вигнуту лінзу,
Давніше бачу життя
Своє. А точніше — то наше,
Бо в кожного —

карта у грі,—

І що з цього приводу скаже
Кавказька красуня Магрі?
Для мене —

не жінка, а доля.

І станція пам'ятна, й путь...
Ось тільки наліт був. Поволі
Іще «месершміти» гудуть,
Ще бомби свистять, і машини
Зіткнулись, і ранений — ось.
Так от де, мій Костю * єдиний,
Зустріти тебе довелось!
Чи міг же я думати й знати,
Що жертва баталії — ти,
Що рани твої бинтувати
Схилилась сестра край мети?
Що там, у шпиталі морському,
В осінній садів жовтизні,

* Кость Герасименко.

Згориш ти в огні фронтовому,
В антоновім смертнім огні?
Що будеш співати в гангрени
«До смерти чотыре шага»,
Що зватимеш в смертнім натхненні
Свою дорогу — дорога!

Магрі! Що й кому ти маячиш:
Спочинок? Любов? Забуття?
Для мене ж і досі ти значиш
Утрачене друга життя.
...І далі, і схили, і хвилі,
І неба розчахнутий зонт,
І вже, перекресливши милі,
Одкрився новий горизонт.
А тут, пострічавшись із Костем,
Де хвиля, мов реквієм, б'є,
У Лазарівську їду я гостем,
І щось тут лишилось м о є!

У ЛАЗАРІВСЬКІЙ

Ми виконали фронтовий наказ
І розвіддані принесли із тилу,
Худі, голодні, злі, але живі.
Й хоч нагородами тоді не розкидались,
Бо відступали ще, та все ж солдат
Як заслужив, то нагорода знайде.
І Леселідзе нас нагородив:
Наказа дав, щоб на курорт відправить —
Одлежатись, од'їстись, одіспатись...
Одержавши продукти сухпайком
І рюкзаки закинувши за плечі,

Ми зготувались, і шофер Петро
Нас на «редакторській» одвіз до моря,
У Лазарівську... В мирні дні колись
Бували й ми, щасливці, біля моря.
І ось тепер світило сонце нам,
І хлюпотіли моря теплі хвилі,
Каштани спілі, чорний виноград,
Інжир зелений, жовті мандарини
Приємно нам з садочків посміхались.
Був нам до послуг затишок палат,
Порожніх, правда, з вікнами на море.
Ми розстелили шинелини в них,
І фото десь, напевне, збереглося,
Як ми з Сергієм та Борисом втрюх
У Чорне море камінці жбурляєм... *
Та річ не в тім, що десь за перевалом
Війна точилася і йшли бої,
А в тім, що і на берег завітала
Вона у нашу Лазарівську мирну.
В ущелині, десь поблизу від нас,
«Посадочний майданчик» причаївся,
Точніше кажучи —

аеродром.

І гітлерівці вже не шкодували
Півтонних бомб, що сипались на нас,—
На пляж, на санаторії й шпиталі...
Ні, миру тут і тиші не було,
Ні сну, ні відпочинку й супокою
Душі засмученій...

І довелося нам
Щілини рити біля корпусів

* Сергій Борзенко, Борис Галанов
і автор цих рядків були кореспондентами газети
18-ї армії «Знамя Родины» і ходили
з фронтовими загонами у ворожий тил.

І власний ПНОС* заводить на пляжі.
А зрештою, то попрохали ми
Забрати нас з пекельного курорту,
Куди безпечніш на передовій,
Ніж під оцим пекельним бомбуванням!
...Нема Борзенка.

Я й Борис — живі,
Листаєм спогади про Малу землю
І Лазарівську, поруч з Леселідзе,
При цьому згадуємо. Місто знов
Курортників приймає у обійми,
Ласкаве море, хвиля лазурова,
Немов про даль вільного роману,
Про той, не золотий — залізний вік,
Мов Гесіод, ритмічно повідає...

ЗА МИХАЙЛІВСЬКИМ ПЕРЕВАЛОМ

Пронизаний наскрізь норд-остом,
Верстаючи повість нову,
В промоклій своїй шинеліні
Іду я на передову.

В дорозі, де Джубга і Пшада,
Замерз, мов той цуцик,— трясє...
Зайшов обігрітись в хатину
На Новоросійськiм шосе.

А там, як у вулику, тісно,
Бо хто лише міг, той і вліз.
Це зовсім недавно із Сочі
Поповнення транспорт привіз.

* ПНОС — пост повітряного спостереження,
оповіщення, зв'язку.

І тихо, як в тій рукавичці,
Сиділи плече ми в плече.
Напроти — вона. Ще не бачив
Таких я прекрасних очей.

В ті очі я довго дивився,
Як в нашої юності став,
І ясно, і, певно, зненацька
В них муку і біль прочитав.

У дівчини в карих зіницях
Уже розлилась жовтизна...
— Вам дуже погано? — питаю.
— Та гірш не буває! — вона.

Жовтуха! Хвороба відома!
Під руки дівчину взяли,
Знайшли поблизу санчастину
Ї до рук лікарів віддали.

І знов я у вічній дорозі,
І далі крокую до військ,
Де б'ється в біді та полоні
Нескорений Новоросійськ.

Із морем шепочуться скелі,
І Парка свій кужіль пряде,
А та, із очима газелі,
Із пам'яті так і не йде.

«РУДА ПОЛУНДРА»

Що я забув? Не забув нічого,
Хоч минуло за тридцять літ:
Ні грому в січні, ні вітру нічного,
Страшного в люті, шорсткого, як дріт.
Коли падав бора з гір

в наші нетрі,

Де, мабуть, школа колись була,
В редакцію, на тринадцятому кілометрі,
Руда дівчина до мене прийшла.

Її загнав пронизливий вітер
З перевалу на Новоросійське шосе,
Вона йшла туди, і здавалось, повірте,
Її на офіру цей вітер несе.

В її рюкзаку — заповітна книга *,

В серці рішучість: політбонець!

На мене ж дивилась вона, як на бога,

Бо знала, що я поет і творець.

Умовились: буде писати дописи

З Малої майбутня бригади любов,

І під норд-ост у вир невідомості

Я проваджати її пішов.

Ось вона, мрія, — в морську піхоту!

Вчорашня школярка, нині — матрос,

Завтра — легенда, «кіт у чоботях»,

Якій спізнати всього довелось.

Хвиля по хвилі ворожі атаки,
Артнальоти, бомбьожки, тривожні сни,
«Руда Полундра» була на Мисхако —
В самому центрі, в пеклі війни.

* «Як гартувалася сталь»
Миколи Островського.

Що я забув? Не забув нічого —
Ні зір сіяння, ні хвиль биття,
Ні завивання вітру різкого,
Ні «юнкерсів» над головою виття.

...Ми згодом знову зустрілися з нею,
Ми щирими друзями з нею були,
І я ніс труну, коли над землею
Інші норд-ости уже гули.

І в пізньому озарінні одвертім
Я, може, нині лише зрозумів,
Що не вона — я зустрівся з поетом,
З поетом дії, не тільки слів.

Друзі мої із часів воєнних,
Малі й великі, великі й малі,
Щоб написати «Фронтний щоденник» *,
Треба побути на Малій землі!

* «Фронтний щоденник» — книжка Марії Педенко, в якій уперше розповідалося про бої на Малій землі (вид. 1945, 1965 рр.).

ПАМ'ЯТЬ СЕРЦЯ

О память сердца. Ты сильней
Рассудка памяти печальной.

К. Батюшков

Пам'ять серця,— о, вона жорстока,
Та без неї тяжче, як при ній.

М. Рильський

Пора б уговтатись і стишить біг,
Бархани літ лягають, мов бар'єри,
Мені ж ізнову шлях далекий ліг
І Чорномор'я розчинило двері.

Туди, де море, гори, бухта, порт
Гостей приймають у обійми радо,
А нам колись дістався не курорт,
А труд і бруд, а бомби і снаряди.

Який чудовий нині Геленджик
Лежить у мареві, в ласкавім сонці!..
Від його пірса путь десантів ліг,
Кавказу відпливали оборонці.

О Кабардинко, скільки літ і днів!
Дивлюся, чи не йде назустріч сам той
Матрос поранений, що розповів
Про учорашню висадку десанту.

І шлях на Кабардинський перевал,
Й тривожна тиша Мар'їної році,
Я тут немов уперше побував
Через третину віку, як на прощі.

Минуле знов являє нам права,
Увічніюється у меморіалах,

В трьох вимірах Мала земля жива
Як дійсність, як легенда небувала.

А щось лишилось в серці назавжди
І владно нас покликало не зблизька,
Повітрям, морем, по землі — сюди —
На свято нашого Новоросійська.

І ось він, красень, перед нами знов,
І знову нам стає далеке близьким,
І слід солдатських наших підшов
Увічно під кожним обеліском.

Вклонімось серця пам'яті близькій,
В тривимірнім просторі,
 в моря сині.
І як просторо в далечі морській,
І як тут легко дихати людині.

1979

ЗУСТРІЧІ З ВЕЛИКИМИ

Цикл

ЗУСТРІЧ ІЗ ІВАНОМ МЕШТРОВИЧЕМ У СПЛІТІ

Хіба я знав, хіба я відав,
Що зберігає місто Спліт
Слід майстра геніальних видив,
З яких дивує цілий світ?

Ах, всесвіт! Може, і не знає
Творця отих каріатид,
Його картин чуття безкрає
І різьблень досконалий вид.

Коли б родивсь ти італійцем
І в Римі я з тобою стрівсь,
На тебе б, як у давнім віці
На Мікеланджело, моливсь.

Коли б вродився ти французом,
То в колі світових імен
Тебе, коханця муз, ті музи
Назвали б коротко — Роден.

Коли б ти був американцем,
Сказали б певно — Едісон!

Ти ж був в Америці вигнанцем,
Безвісним, як забутий сон.

А ти хорват. Тому, Іване,
Николи * участь поділив.
Твоє мистецтво полум'яне,
Твої погруддя — диво з див...

Як відкриття, ще не відкрите,
Як річ в собі, як світ в собі,
Що їх ще треба провістити,
Ще стверджувати в боротьбі.

О знаю, Мештрович — то сила,
То геніальність осяйна,
Що Адріатика родила,
А світ і досі мало зна...

І низько я вклоняюсь, рідний,
Твоїй оселі в місті Спліт,
І дякую хатині бідній,
Яка обдарувала світ!

* Николо Тесла —
геніальний сербський винахідник.

ЗУСТРІЧ
ІЗ ПОЛЕМ РОБСОНОМ
У НЬЮ-ЙОРКУ

Перед великим розумом — я схиляю голову,
Перед великим серцем — стаю на коліна.

Гете

Я доторкнувся до Великого,
І не тому, що Поль справді
 виглядає велетнем,
Ні, він якраз тоді хворів —
І крізь чорноту проглядала жовтизна.
Я прилучився до Великого,
І не тому, що Робсон розмовляв з нами,
Співав радянської пісні,
Беручи найнижчі ноти:
«Широка страна моя родная».
Я прилучився до Великого —
Тому, що у великого артиста
Було все, що має бути у великих:
 — велика простота,
 — гранична щирість,
 — найвища людяність,
 — бездоганна майстерність.

Я бачив Людину!
Я відчував Брата!
Я розмовляв з Другом!
Я слухав Митця!
...Я прилучився до Великого!

**ЗУСТРІЧ
ІЗ КОСТЯНТИНОМ ПАУСТОВСЬКИМ
У СОЗОПОЛІ**

...Чтобы, умирая, воплотиться
в пароходы,
 в строчки
и в другие долгие дела.
В. В. Маяковский

Я знав вас молодим і гожим,
Обідав за одним столом
І вашим оповідям божим
В Одесі й Гагрі бив чолом.

Созополь... Зірка Чорномор'я,
Перлина в перстені болгар...
Тут ваш будинок на узмор'ї
Як дружбі та братанню дар!

Як спогад дорогий, рибалки
Звели над берегом крутим
Цей дім, де стрімчаки та балки
З часів Еллади — перед ним.

Созополь! Глибочінь бездонна!
Ясон і Золоте руно!
Вік нинішній і вік Назона
В тобі еднаються в одно!

Не бранець ви і не засланець,
Ні, ви обранець інших див,
Краси і правди новобранець,
Що тут свій ранець полишив.

Хай міфи творяться щоденно,
Чудесному будують храм!
І я, як пілігрим смиренний,
В Созополі вклоняюсь вам!

**ЗУСТРІЧ
ІЗ МАРТИРОСОМ САР'ЯНОМ
НА ПАГОРБАХ ВІРМЕНІЇ**

На пагорбах Вірменії, побіля Єревані,
Сидів Сар'ян на камені, сидів,
як на дивані.

На фоні гір Кавказьких, серед кущів і рос,
Сидів, як Вседержитель, і думав Мартірос.

Місця тут достопам'ятні, над ними —
Арарат,
Людині і травині був Мартірос як брат.

Росу спивало сонце, туман сповзав
з горбів,
Як сам Давид Сасунський, старий Сар'ян
сидів.

Благословляв він землю, і гори, і поля,
Здавалось, птиця вічності над нами
кружеля.

— Ось гостя україночка, — Сар'яну хтось
сказав.
— Вітаю, люба жіночко, — обняв, поцілував.

Гостинності і приязні наповнений повік,
Вітав гостей Вірменії столітній чарівник.

Над горами й долинами здіймалось сонце
в рань,
І світ, як бог Вірменії, благословляв
Сар'ян!

ЗУСТРІЧ
ІЗ НАЗИМОМ ХІКМЕТОМ У ВАГОНІ
ПОЇЗДА МОСКВА — ХЕЛЬСІНКІ

Збагнеш хіба згадок прикмети
І пам'яті сходи круті?
Чому пригадав я Хікмета,—
Можливо, тому, що в путі?
До цього ми бачились тричі —
Готель, ресторан і літак,
А в дружній розмові довірчій
Вчетверте зустрілися так.

Ця дружня розмова в вагоні,
Її не забудеш, Назим,
Я був у твоєму полоні,
Лишився в полоні твоїм.
До Хельсінкі ген далеченько,
Тож бесіда мирно текла,—
Згадав ти коханую неньку,
Слов'янкою мама була.
Нахабно в хвилину ту щирю
Поетові я докоряв
За пристрасть його до верлібру,
А він це спокійно приймав...
І навіть не зовсім ліричний,

Одважимося тут на трюїзм,
Предметом — соціалістичний
Негадано став реалізм.

...А потім — година «десантів»,
Бо ж слави сіяння — сліпе,
І повно дівчат-екскурсантів
Набилося в наше купе.
Бо як же — побачити зримо,
Бо як же — Хікмета почуть!
І хворее серце Назима
Забилосся швидше чуть-чуть...

Ходімо, дівчаточка, звідси,
Кінчилася наша пора.
...А згодом — з некролога, звісно,—
Що справжній поет не вмира.
Я бачив живого Хікмета,
І сам біля нього підріс,
І образ, і мислі поета
Крізь роки несхибно проніс!

1978—1979

ВІРШІ, НАПИСАНІ У ВАГОНІ ЕЛЕКТРИЧКИ

Цикл

* *
/ *

Під кожним дахом інша доля,
І інший сміх, і інший гріх.
Свої жалі, своя недоля,
А вкупі — мільйони їх.
Чужі в мое ввійходять серце
І не питають чемно згод,
І вже не ти, не я тепер це,
А люди, спільнота, народ.
І кожна радість, біль і скруха
На місце прагнуть у душі,
Ідуть і грюкають щодуху,
Як рідні, як товариші.
Ідуть і просяться щоднини —
Чи літо, осінь чи зима.
Ні, самотньої людини
Нема!

Ти гадаєш — веселий я?
Задоволений? Маска!
За містами, за селами
Десь блука моя казка.

Скільки мрій розтривожених
Посріблило волосся,
Скільки замірів зможених
У житті не збулося!

І заблуди, й невірності,
І невидимі драми...
Не було тільки підлості
Між моїми літами.

Що, ікони повержено,
Істин мало відкрито?
Але світ мій утверджено,
Ідеали не вбито!

І літалось, і мріялось,
І збувалось — не гірше.
Ну, полова відсіялась,
Добрі ж зерна — у вірші!

* *
*

Летить життя моє, мов пух
Легесенький, насінний,
Летить, немов незримий дух,
Як вихор тополиний.

І як затримати цей рух,
Спинити безупинний?
...Летить життя моє, мов пух,
Як вихор тополиний.

І сонця золотий потік,
І настрій мій весняний
Змітає на всесвітній тік
Той вітер невблаганний.

Але хіба один несу
В собі цю невагомість,
Закони простору й часу
Долаючи натомість?

Бунтує, протестує дух,
Не хоче знати краю.

...Летить життя моє, мов пух,
І я не зупиняю.

1978—1979

МОНОЛОГИ

Цикл

МОНОЛОГ СТОЛІТНЬОГО

Я все узяв од тебе, буйний світе,
Все, що ти дав, усе, що дати міг:
Весну надій, духмяні квіти літа,
Плід осені й зими холодний біг.

Я все віддав тобі, життя столітне,
Віддав натхнення, працю і любов.
Я мав од тебе і дари одвітні —
І мудрість книг, і затишок дібров,

Розмай степів, безкрайній простір моря,
Дітей і внуків, їхній плач і сміх.
Було всього — і радощів і горя,
Війни і миру, прикрощів і втіх.

Я заганявся в темний світ гордині,
Я знижувався майже до колін,
Я плив життям, плавцем по білій піні,
Я брів по нім — смиренний пілігрим.

Я був на хвилі, на шпилі, верхів'ї,
Я був насподі, в ямі, у багні,
Та завжди я в добро і правду вірив,
Та я любив ті роки вогняні.

Я, мабуть, був по-своєму філософ,
Бо завше сенсу у тобі шукав,
А сенс був тут, де роси і покоси,
Де шум дерев і пахощі отав.

Я за сто літ побачив кожна днину,
Хід революцій, схрещення епох...
А ще також шукав свою, єдину,
Але находив, правда, багатьох.

І теж не каюсь і не відрікаюсь,
Не буду йти відмолювать гріхи,
Я підбиваю підсумки і знаю,
Що вибирати треба — напрямки!

А головне — віддав я сили праці.
Ну просто гору праці я звалив,
Хоч і не мав похвал, ані овацій,
Лише свідомість, що с в о є зробив!

Рахунки зведено. Тепер ми квити.
Я не боюсь того, що зветься смерть,
Я все узяв од тебе, любий світе,
Я все віддав і ось відходжу геть.

Та чи відходжу? Залишились гени.
Онуки милі, правнуки малі —
Вони іще раз ствердять достеменно,
Що я прожив не даром на землі.

МОНОЛОГ ПОЕТА

Я живу в будинкові вдів
І щоденно, лиш сонце встане,
Чую, чую, кого б не стрів:
— Бережи ти себе, Степане!

Бо сильніші, ніж землетрус,
Наші струси і наші стреси.
З багатьох із вдовиних уст
Ті благання — в мою адресу.

Ось іде Сосюри жона
І сльозами вулицю кропить,
І щоразу молить вона:
— Бережи себе, Стъопо!

Галя й Оля кажуть: — Василь! —
Маша: — О Вячеславе милий!..—
Серед лісу і серед піль
Виростають нові могили...

Женю милий, друже Андрій,
Леоніде, сусіде добрий,
Павле, брате юнацьких мрій,
Не такий уже я й хоробрий...

Он Михайлова ледь ячить,
Он Миколина в сивоцвітті,
Я страшуся вже їх злічить,
Але я ж за них у одвіті.

Слався, осінь, слався, весна,
Слався, день натхнення і праці,
Слався, слави дорога тісна,
Цвіт каштанів і цвіт акацій.

Слався, хліб, виноград і ти,
Єдність дум поетів, народів.

Але як себе вберегти
Всім на радість, собі на подив?

Як збагнути той сенс життя,
Смак води, і пахощі рожі,
І нових поколінь прибуття,
Що такі на наше не схожі.

Океанські хвилі страждань
У обіймах з радістю сонця,
Дружбі дань і любові дань
У становищі безборонця...

Таємниці краси й роси
І спільноти людської жниво,
Та за це усе віддаси,
І життя віддати — не диво!

Та, сягаючи в зоряну вись,
Я усе ж в замороженім крузі:
Як же, як же уберегтись,
Як живу і за вас я, друзі!

МОНОЛОГ ВОДИ

Я — вода. І я родилась чистою.
Не для себе ллюся, а для вас.
Озиваюсь мовою врочистою
І лише за правду без прикрас.
Світ мене створив колись живою,
Щоб я бігла й вабила. Мене

На землі, на стежці водопою,
Жодна живина не промине.
Наливає сонце з небозводу
Сил живих,

і чую я: земля

Казку про живу і мертву воду
Все частіше людям промовля.
Я — вода. Я чиста й чесна в і т а,
Я течу, журчу туди й сюди,
Чи ти бачиш,

окаянний світе,

Що все більше мертвої води?
Чом замулені мої криниці,
Чом скаламутніли джерела,
Чому не купають крила пtiці,
Чом осуга ріки затягла?
Чом озера, мов посліплі, лупають,
Глухо море проклинає зло,
Чому океани не дохлюпують
До зірок, як то раніш було?
Я — вода. Не нафта й не олія.
Я волаю, але й ти волай:
Мертвоти сама я не здолаю,
Ти — долай, допоки ти водій.
Хочеш ти ковток водиці чистої,
Щоб була я вічно молода?
Чоловіче, я сама не вистою,
Ти рятуй мене,
Бо я — вода!

МОНОЛОГ ПРО НЕЗДІЙСНЕНІ МРІЇ

Я розміняв поезію свою
На дріб'язок, на суету, на малість...
Та чи така це в світі небувалість?
О, скільки стало на стезю мою!

По-перше, я їй вірність не беріг,
Вона ж, як всі жінки, цього не любить,
І хто її — того й вона голубить,
А ні, то не пускає й на поріг.

По-друге, я не раз її лишав
І забував, на суету змінюючи,
Ніколи так не будуть оба щасні,
Та тим нещасним тільки я бував.

По-третє, притуплявся мій язик,
Я був, як раб, німим і безсловесним
І воскресав велінням тим чудесним,
Коли вчував її не клич, а крик.

А що ж та інша, що звела убік,
Чи мав я там весь безмір насолоди,
Чи мав якусь утіху нагороди?
Та де вже! Я там був тимчасовик.

Заходячи на черговий віраж,
На іншу зазіхаючи вершину,
Я бачив тільки тінь та білу піну
І в розпачі кричав — міраж, міраж!..

Уроки різні досвід нам приніс:
Де мить, де часточка життя губились,
А тут — усе! І не чекай на милість!
Пішло життя моє наперекіс.

1975—1978

ЛИСТИ ДО КОХАНОЇ

Цикл

Я ЗНАЮ,
НЕ ФАЛЬШ І НЕ ФРАЗУ...

Я знаю, не фальш і не фразу,
А мрії свої золоті
Вкладаєш в прохання щоразу:
«Заїдь на зворотній путі».

Ах, мила, я їду зигзагом
Чи, може, по іншій кривій,
Не бути, не бути нам разом,
Не пити по чарці новій.

Бо, руку поклавши на серце,
Я вже зрозумів недарма,
І ти зрозумієш тепер це:
Зворотного шляху нема!

Немає зворотного шляху!
І всесвіт його не здобув!
А ти, моя любая птахо,
А ти захотіла, щоб був...

Немає і заднього ходу,
І путнього навіть гальма,
І треба змиритись достоту.
Із тим, чого в світі нема...

Та в гавань оту таємничу,
Туди, де основа з основ,
Три імені в гості нас кличуть:
Віра, Надія, Любов!

Живемо на одній планеті,
Обживаємо той же світ,
Але маю я на прикметі
Різноманітність наших орбіт.

Обертається кожен у світі,
Поміж інших світів і сфер,
У своїй окремій орбіті,
Певно, визначеній не тепер.

І вони лише раз схрестились
І ні разу більш не зійшлись,
І що мріялось, і що снилось —
Все уже за гранню «колись».

Може, в цьому найбільша драма,
Може, доля чи інше щось...
Мабуть, це й була тая брама,
Що пройти її не вдалось...

Ти гадаєш, я не шкодую?
Ох незвершення, втрати мої!
Ні, повір, я дуже горюю,
Що співали не нам солов'ї!

Я ЗНОВ ДО ТЕБЕ...

За Коста Хетагуровим

Я знов до тебе, дорога подруго
Завітних дум, звертаюсь, кличу знов,
Як хворий, що зборов важку недугу,
Але душевних мук не поборов.

Прийми мене... Схилиюсь головою,
До ніг твоїх несучу журбу свою,
Дозволь мені гарячою сльозою
Невтішну пристрасть загасить мою

Без гіркоти, з турботою м'якою
Знов келих мій наповнений подай,
Знов з ласкою, з усмішкою гіркою
Забуту пісню ніжно проспівай!

І пісня та, твоє цілюще слово
Віллє мені у груди почуття,
І я прокинуся, зберуся з духом знову
Для боротьби, для іншого життя.

І весь цей чад, блукання невиразне
Як привид щезне, зникне як туман...
То все бридня була... Але які оази
Мені ввижались в мареві оман!..

В яких степах, в яких пустелях сірих
Життя квітуче мріяв я творить!..
Яким забавам недостойним вірив,
Як я стомивсь страждати і любити!..

Прийми мене!.. Тобі одній удасться
Мене вернути в юності сади,
А мисль облудна про міщанське щастя,
Повір, сьогодні ж зникне назавжди!

Забреду я у села далекі,
Поживу там, не лічачи дні,
Де стоять на деревах лелеки,
Де тумани й тремтливі вогні.

Будуть падати краплі втоми,
Як босоніж піду по росі,
І хоч я не у рідному домі,
Але прийдуть до мене усі

Ті, кого я любив і леліав,
Ті, від кого жадав самоти,
І найпершою з тих, що омріяв,
Уявлялася, бачилась — ти!

Все, що крилося в долі й недолі,
Що звичайним, буденним було,
Повернулось в яснім ореолі,
В романтичному німбі — в село.

І ти також постала в уяві
У квітчастім платку, серед нив...
І почав я збиратися в справі
Знов до того ж, що ніби оджив.

До тії ж колотнечі людської,
До тії ж сует суети,
Дальнє сонце в моїм неспокої —
Тільки ти, тільки ти, тільки ти!

Йтиму я мимо лісу і лугу
І прощатимусь щиро, до сліз,
З тим селом, де далеку подругу
Я побачив крізь віття берізі!

1976—1979

Із книги
«БЕРІЗКА» (1971)

ЗА ВІКНОМ

За вікном,
За вікном за освітленим, мила,
Де шумів
Про кохання розлогий горіх,
Там моя,
Моя юність самотньо бродила
Під вікном,
Де світив
Зір очей темно-карих твоїх.

За вікном,
Там надія не раз умирала
І жила,
Там, де падало світло снопом...
І, можливо,
Кохана про те і не знала,
Скільки я вечорів
Проблукав під знайомим вікном.

За вікном,
За вікном заплелись силуети...
І війна...
Ми обоє в боях, у вогні...
І не раз я на фронті
Шукав тебе — де ти?
Все в боях, у вогні,
А думки — при твоєму вікні.
За вікном

Пролетіли літа, мов ракети,
Затиша діввора,
Заколисана сном...
Чом же я
Все шукаю твого силуета,
Як колись,
Як давно,
Під твоїм незабутнім вікном? *
1967

СУМНА ІСТОРІЯ

Сумна історія,
Якби хто знав,
Як солом'яний хлопець
Золоту дівку взяв.

Благала милого:
«Ох, не прогав!»
А солом'яний хлопець
Золоту дівку взяв.

Вже так старався,
Так упадав,
І солом'яний хлопець
Золоту дівку взяв.

Нікому щастя
Той шлюб не дав.
Та солом'яний хлопець
Золоту дівчину взяв.
Таки ж узяв!

1967

* Ці слова поклав на музику
Платон Майборода.

1961—1970

Із книги
«ФОРМУЛА ЩАСТЯ» (1970)

ЛЮБОВНЕ

Ти будь моєю веснянкою. Я
Ще вартий твого кохання,
Не тільки тому, що старість-змія
Мене не вкусила зарані.
Я хочу кохати до забуття,
Щоб у драмі тривали
діалог і дія,
Щоб повно я пив з джерела життя,
Ім'я якому — надія!
Щоб креміль іскри кресав снопом,
А я в тобі бачив
усе, що приємлю,
Щоб плуга леміш
вгрузав без утом
В м'яку чи тверду
життедайну землю
Чому я тверджу —
усе я та я,
Що добре з тобою,
погано без тебе,
Бо десь ти існуєш, плането моя,
І кличеш до себе,
як море, як небо!
Так будь моєю зорянкою. Ти —
Любов, жадання, поезія, мрія.
Далекий маяк
близької мети,
Єдина душа, що мене розуміє!

**КОЛИ Я ЗАХОДЖУ
В ТВОЮ КІМНАТУ...**

Коли я заходжу в твою кімнату,
Ти дивишся просто мені у очі,
І твій погляд говорить мені:

— Спинися!

Хіба ти не бачиш?

Я — твоя доля.—

Ти — моя доля...

Чом же байдуже проходиш мимо?
— Ні, не байдуже! Я сперечаюсь.—

Серце тебе відштовхує грубо —
Так, як в дитинстві маму руками,
Коли вона мене обіймала...

А очі тобі говорять мовчазно:

— Ні, ти не доля,

ти антидоля,

Ти запізналась на тридцять років,
Стали між нами

Час і Нерівність.

І ніхто не годен їх порівняти —

Ні мудрі вчені,

ні чаклуни,

ні герої!

Ти — моя антидоля!

І дві наші паралельні прями

Не зійдуться ніде і ніколи,

Хіба що там, в антисвіті,

Де схрещення ліній

Уже нічого не означатиме...

1963

СУПЕРЕЧКА З САМИМ СОБОЮ

1

Поет — рослина однолітня
І, раз одкривши новий світ,
Уже більш-менш одноманітно
В протоптаний ступає слід.

Буває, нашумить зненацька
І навіть в славу увійде,
А потім доленька бурлацька
Згори униз його веде.

Вперед він — в ніч і непогоду,
На свій Олімп, на свій Парнас,
А в публіки вже інша мода,
Кумир новітній поміж нас...

Примхлива доля вундеркінда!
Його в загальний ставлять ряд,
І генія шукай деінде,
А тут лиш рядовий солдат.

Живе поет. Пісні натхненні,
Як з рога, сипле задарма,
Та тільки на мистецькій сцені
Його нема, давно нема!

1963

Поет — рослина многолітня,
І, раз проклюнувшись у світ,
Він мусить щовесняно квітнуть
Й давати щоосінньо плід.

Як мужній дуб, як кедр ліванський,
Що їм століття — не літа!
Поет у простір великанський
Із рідних надрів вироста.

І слово, думку, ритм, уяву,
Що плинуть, як жива ріка,
Шліфує і бере в оправу
Легка поетова рука.

Передає Іван Максимові,
Павлові доруча Тарас,
Із роду в рід, як батько синові,
Той недогранений алмаз.

Коли ж поет у смертні прерії
Відходить, що ж — не дивина:
Талант і слово — рух матерії
І незнищенні, як вона!

1968

АНАЛІЗ НЕСПОКОЮ

1

Іду! Не можу я в цій глушині,
В цім стоячім болоті.
Хочу
Гомону столиць,
Світових змагань,
Красунь за останньою модою,
Книгозбірень, повних книг,
Винаходів, що здивують світ,
Праці, натхненної до самозабуття,
І життя, життя —
Повного, як криниця,
Як вир, що закручує подорожніх.

2

Іду!
Досить цієї метушні,
Суєти, шуму, безсоння,
Суєсливної балаканини,
Смакування чужої слави,
Нездійснених прагнень,
Несправджених мрій,
Дошкульних ударів долі,
Досить! Додому!
Заліковувать рани

Зради,
огуди,
омани...

3

О рідний, коханий,
Затишний доме,
Землянка
В рибальському селищі,
Хатина
В степовому селі,
Будиночок на узліссі,—
Як добре,
Що можна до вас повернутись!
Поцілувати матусю,
Напитись води з джерела,
Роздуматися,
Лежачи на пісочку,
На землиці,
На травиці...
Щоб знову,
Набравши снаги,
Ринуть у вир боротьби...

1967

**ВІРШ, НАПИСАНИЙ
У ВАГОНІ ЕЛЕКТРИЧКИ**

- Гадаєте, це не лякає?
- Лякає!
- Гадаєте, старіти хочеться?
- Ох, як не хочеться!

— Гадаєте, час
не краде по краплі
енергію,
 кров,
 утіхи,
 бажання?

Гадаєте, щось
дається взамін?
— Нічогісінько!
— А бажання?
— Залишаються.
— А можливості?
— Забираються.
— Хіба збунтуватися?
— Плюнути в очі
світовій облуді?
— Дарма... даремно...
...А все ж —
Життя прекрасне,
І жити хочеться!

1970

ДІВЧИНІ З ПРЕКРАСНОЇ УТ

Внучці Оленці

Як, земне тяжіння поборовши,
Вирветься у гущину планет,
І ракета, всесвіт обійшовши,
Врешті таки знайде пристань Мет,

Як тебе углядять марсіани,
Наче в дивнім сні, що не мина,

Запитають — хто ти є, незнана,
Космогонко дивна, чарівна,

Що ти за істота небувала
(Ллеш із чола голубий вогонь)
І які тайш в собі начала
Із волоссям, наче спілий льон,

Звідки, із якої ти планети,
Із яких галактик прибула
І якої мови звуколети
Добуваєш із глибин чола,—

Хочу я, щоб та чужекраїнка
З гордістю промовила слова:
— Я з країни УТ, я українка,
Край мій — Україна Трудова!

Ми земляни, наші мови близько,
Наші мрії в космосі тепер,
Із Землі — блакитної колиски —
Ми сягнули до незнаних сфер.

...Будеш знать індійську чи англійську,
Летячи в надзоряні світи,
Але рідну мову, українську,
Я не хочу, щоб забула ти!

1968

ПАМ'ЯТІ М. РИЛЬСЬКОГО

Пішов добрий,
Такий хоробрий,
Такий усезнаючий!
 Пішов Рильський,
 Такий товариський,
 Такий невмираючий!
Пішов словолюб,
Пішов життєлюб,
Нема роботящого...
 Немає митця,
 Нема мудреця,
 Світ животворящого!
День. Місяць. Рік.
А він — чарівник —
Діє, творить, співає!
Рік. Вік. Безвік.
Живе трудівник!
Живе! Не вмирає!

1965

ІВАНОВІ ВИРГАНУ

Тебе вітати, друже, радий
У південь творчої путі,
Поезії святої ради
І дружби вірної в житті.
 Ти пам'ятаєш зустріч першу
 У Харкові, коли в політ
 Ми вирушали... Жодних звершень,
 А мрій, а слів — на цілий світ...
По-різному вилась дорога,

Не лиш весела, а й сумна,
Але була висока й строга
Любов у нас — завжди одна.

Одна, єдина... З нею в згоді
Родив ти пісню чарівну
І в книгу доль свого народу
Вписав сторінку не одну.

Поезія! Вона щосили
І знов, як дзвін, на сполох б'є,
За дальні кличе небосхили
І постаріти не дає!

1968

ЗАПОВІТ ДЖАВАХАРЛАЛА НЕРУ

Монолог

Розвійте мій прах над Гангом,
над вічною рікою.
Розвійте над Гімалаями —
правічними горами.
Розвійте над океаном
Індійським неоглядним.
Розвійте прах над долинами,
над джунглями рознесіть.
Розвійте всюди над Індією,
землею моїх батьків.
Хай в ґрунт потрапить, у воду,
в піщані впаде пустелі,
нехай всотається в землю,
і цим послужу я їй.
Я бачив чужі народи,
держави і континенти,
та кращого за народ мій,
за землю його — не зустрів.
Індіє! Хай мою мудрість,

мудрість предків і Ганді,
не приймуть інші народи —
я знаю, що приймеш ти!
Поки я жив, сокровенні
мислі свої, бажання,
любов свою і надію —
все віддавав тобі.

Я роздаровував щедро
все, що звалося мною,
вважаючи, що не дарую,
а лиш повертаю борг.

Індіє! Доля твоя — моя доля,
мислі твої — мої мислі,
праця моя — з твоєї,
як лотоса цвіт з води.

Болів я твоїми болями,
радів я твоїми радощами,
кайдани дробив чужинські,
за тебе сидів у тюрмі.

Я був твоїм правдолюбом,
я був твоїм життєлюбом,
я був твоїм голосом, люба,
твоїм заступником був.

Гори твої й долини,
ріки твої й затоки,
ниви твої і джунглі,
храми твої й хати —
все то моя субстанція,
весь я в тобі, моя Індіє,
весь я в твоїх народах,
як ти назавжди в мені.

Я жив з любов'ю до тебе,
умер із вірою в тебе,
і в тій любові та вірі —
все безсмертя моє.

Народе індійський рідний,

нехай ти бідний — та гідний,
нехай не всесильний — вільний;
я радий, що ти такий.

Хай храмом буде Вітчизна,
де стінами — гірські пасма,
де замість підлоги — рівнини
і небо замість дахів.

Нехай мій народ поклониться
єдиному культу в тім храмі —
правді лише й людині,
одній, Вітчизно, тобі!

...Розвійте мій прах над Гангом,
розвійте над Брахмапутрою,
розвійте над океаном,
на ниви розсійте його!

Я буду з тобою, Індіє,
я вічно буду з тобою,
кохана моя Вітчизно,
безсмертний народе мій!

1968

* *
*

Мамо моя, мужицька мамо!

Народила ти коваля Івана,
Народила учителя Степана,
Народила обліковця Данила,

Тільки жодного хлібороба, мамо,
Жодного ратая не народила.

Як же нам жити, мамо, достоту,
Хто ж нам зготує хліба до столу?
Як же нам бути, мамо?

1968

ЯДРАНЬСЬКА ОСІНЬ

Цикл

* *
*

Професору В. В. Панасюку

О доле, сестро нелукава,
Незвідані твої путі!
Ядранська осінь золотава
З моєю збіглася в житті.

Іде, іде печальна осінь,
Яскраві кольори вбира,
А все ясне, чим жив я досі,
Безповоротно забира.

Про старість мова... Не зарані?
А що, як знов — яса, гроза...
Немов шуліка, на Ядрані
Мене печаль і сум терза...

І на красу багряно-жовту
Дивлюся і не надивлюсь,
А одягать старечу кофту
Я і не хочу, і боюсь...

Так в чому ж справа? Злодій в домі?
Психічна криза? Як же бути?

На перевалі й переломі
В найтяжчий бій виводить путь.

На бій із часом, що дедалі
Все невідступніше гряде.
Багато буде ще баталій,
А перемога — чи буде?..

РОЗДАВАЙ!

Пам'яті О. І. Білецького

Природа роздає щедротно
І безоплатно — всім, усім
Свої ескізи і полотна
На вернісажі світовім.

Бо їй не коштують шедеври
Ані динара, ні гроша,
Лише були б чутливі нерви,
Відкрита для краси душа...

Тож слід і нам, якщо багаті,
Дійшовши певної межі,
Якнайщедріше роздавати
Коштовності ума й душі.

І пригадав я тут одного
В духовнім світі багача,
Яскраво, полум'яно, строго
Він жив горівши, мов свіча.

Він щедрим був. Чи біль, чи
скруха,—

А за своїм не обставав,
А все, що мав у світі духа,—
Самозабутньо роздавав!

Ума й таланту вистачало,
А, як Шота колись прорік,
«Все, що зберіг ти — те пропало,
А що роздав — твоє навік!»

Учителю, цим заповітом
Я осінь висріблю свою.
Щоденно, досвітом чи світом,
Усе, що маю,— роздаю!

НА ПЛІТВІЦЬКИХ ОЗЕРАХ

На сніданок нам подали
водоспади...

З розмови

Плітвіцьких озер знамениті каскади,
Що зоряним пилом спадають униз.
На снідання нам подали водоспади,—
В ранковім тумані летів сонцебриз.

Одна тільки мить блискавичної звади,
Чи зваби, яка у проваллях струмить,
На снідання нам подали водоспади,
Не треба й сніданку — краси не спожить!

Минуло. А нині чим пам'ять хизується?
Та мить сонцесяйна майнула в блакить.
Та ні, не зникає, а поетизується
Й, закована в слові, лишається жить!..

СЛАВІЯ

Надморяна,
Підгоряна,
Сестриця наша рідна,
Слов'янщина...

П. Тичина.
«Подорож до Іхтімана»

Трохи Америки, трохи Європи,
Азія в небо мечеті встромляє.
Мені ж до серця, до самого серця,
Рідна Слов'янщина промовляє.

Здрастуй, Балкане, краю високий,
Здрастуй, Ядране блакитнокрай!
Земля і небо — горами й морем,
Вічним до серця мені промовляє.

А сербіянок голубооких,
А чорногорок серце безкрає —
Ніби іздалеку, з давніх-давен
Щось предковічне мені мовляє.

Наших радянців зірки-обеліски,
Сонце й тумани понад Дунаєм —
Яке це рідне, яке це близьке,
Як це до серця мені промовляє.

Белград і Загреб, Босна й Морава,
Далі блакитні Ядран розкриває.
І всюди Слов'янщина невмируща
Просто до серця мені промовляє.

Дундич і Андрич, воли й хмарочоси,
Нить автостради до небокраю...
Я тут уперше, я тут одвіку,
Я тебе, Славіє, знаю й не знаю...

ВОРОЖКА

Ядранська осінь, ти яскраво
Закарбувалася в душі.
Колоду карт стасуй, уяво,
Та поворожимо в тиші.

Казенний дім? Дорога рання?
Нежданна зустріч? Гроші? Зло?
Самотність, сум, любов остання?
Везіння? Досі ж — не везло!

Ворожка карту одкриває
І щирить свій щербатий рот,
І, граючись, то присуває,
То одсуває горизонт!

1969

ОСАННА БАТЬКОВІ

Батьку мій, Андрію Овсійовичу,
Роботяго одвічний,
Праотче великого роду,
Тепер я бачу,
Що був ти великою людиною,
Достойною слова і слави,
Достойною хвали нащадків.
Ти дав життя:

Архипові, кінному воїну,
Степану, співцеві вінчанному,
Євгенії, благородній наставниці,
Єлизаветі, доні-заповітниці.

А вони породили:

Станіслава — преславного,
Людмилу — людям бажану,
Віллена — епохою хрещеного,
Валентина — здорового,
І Андрія — хороброго,
Леоніда — левиного,
І Галину-лагідницю,
Владислава — керманича,
І Ларису — солодку,
Юрка — землероба,
Й Антоніну — сперечницю...

А скільки народять твої онуки!
Тому — ти безсмертний в віках,
І я тобі ставлю перший пам'ятник,
А другий поставлю мамі.

1963

ОСАННА МАТЕРІ

Мамо! Ваша могилка
На горбку, на межі Веселівки.
Мамо! У глині лежать
Ваші впокоєні моці.
Мамо! Я ще живу,
Ваша кров у мені ще пульсує.
Мамо! Внучка питає:
«Де бабуся «кахи-кахи»?»
Мамо! Високе небо
Здіймається вище й вище.
Мамо! Пестунчик ваш
Пробиває його головою.
Мамо! Ви вже праматір,
Прародителька вічного роду,
І пише ваш внук дисертацію
Про незнищенність матерії.
Мати Явдохо,
Доброславо слов'янського роду,
Спіть спокійно,
Як слід натрудившись...
Ми шукаєм безсмертя крові
І продовження віку людського,
А ви —
 дітьми,
 внуками,
 правнуками —
Смерть подолали,
І в двохтисячнім році
Пам'ять людська
Вам уже забезпечена.
Спіть спокійно
В Херсонському степу,
Під високим і чистим небом,
Де тіль реактивних

Лягає на вашу могилку,
Трактори і комбайни
Вічну славу співають
Та байдуже топчуть гробки
Ваші юні нащадки...

1968

Із книги
«ВІЧНОЗЕЛЕНЕ ДЕРЕВО ЖИТТЯ» (1967)

СПІРАЛЬ

Образи встають переді мною,
Мерехтять і гаснуть, як в кіно,
Тільки час невпинною ходою
Обертає землю, як давно.

Статуї, картини і сильвети,
Зерна, зорі, звуки, імена —
У кружлянні вічному планети
Все тече й без сліду промина...

Перебіжні, як в калейдоскопі,
Ідоли, ікони і боги.
Той же час в нестриманім потопі
Іх створив і знищив — до ноги!

Осуди, огуди і образи —
Все в невпинному мигтінні літ,—
Культу, догми, словеса і фрази
Облітають, мов кульбабин цвіт.

Що ж мені ти хочеш напророчить,
Наймиліший, найзлісніший друг,
Що нема чого себе морочить —
Та ж орбіта, коло, повний круг?

Чим мені ти хочеш удружити?
Мов, не квапся, все було уже,

І не жити нам дано — кружити
Байдуже, байдуже, байдужé?

Сльози, грози, спеки і морози,
Чергування тиші і яси...
Та над всім — життя метаморфози,
Слід роботи, розуму, краси.

І тому в літописі планети
Труд і дія ставлять «ні» і «так»
І карбують у стрімкому леті
Вселюдської волі віщій знак.

І уже ти — не мудрець, не геній,
Ні — ти блазень, ошуканець, враль,
Бо життя у вихряві щоденній
Піднялось на ще одну спіраль.

Вік розширює орбіти.

Видно

Діяння очисної грози,
Але проминають не безслідно
Образи, обра́зи, образі!

1962

* *
*

Життя в труді і в боротьбі
Не раз мені для щастя й слави
То дорогі, то так собі
Давало іграшки й забави.
Але така вже вдача. Я
Недовго тішився дарами,

А, як онученька моя,
Погравшись, кидав їх без тями.
І що недавно у думках
Манило огником яскравим,
Те, опинившись у руках,
Нудним ставало й нецікавим.
Так і життя минає. Ось —
Звання, посади, речі, книги,
Але коли вже здобулось,
То і повисло, мов кормиги.
...До нових обріїв ходім,
До просторів ясних і дальніх,
Що кличуть бути молодим
На схрещеннях не безпечальних.
Нехай надією в путі,
Куди старе дитя мандрує,
Якісь цяцянки золоті
Примхлива доля подарує.
Але на пройденім сліду
Не лиш бажання, мов кормиги,
Я віддарунком покладу
Поля, сади, будівлі, книги...

1960

* *
*

Не говори, що старості наближення —
Велика радість. Ні, воно не так.
Коли літак згори іде на зниження,
Він ще підійметься, а серце — не літак.

Не говори, що старості надходження,
Що сивина — весни нової знак.

І у землі є строки охолодження,
Та й строк не той, і йде воно не так.

Не говори, немовби знову молодість
Замає нам оранжевим крилом.
Нащо себе дурити? Років холодість
Зустрінемо безстрашно, як закон.

Не говори, що їде віз на ярмарок,
Коли з гори він без гальма жене,
Що торохтіння і увесь цей шарварок
Не дуже-то й смутить тебе й мене.

Але і з тим я згодитись не в силі,
Щоби кивать покірною на судьбу.
Літам на схилі, старості похилій
Оголосім нещадну боротьбу.

Щоби і в сотню літ не відать старості,
Щоб квітла іскра в попелі надій,
Берись, борися, і учись до ста рости,
І до останньої хвилини — дій!

1959—1960

ОГОНЬ ЙОГО МИСЛІ

*Т. Г. Шевченкові,
в день 150-річчя*

Його слово і слава
Розходяться по землі
Концентричними колами,

Несучи людям

світло істини,
полум'я любові,
океан краси.

Перше коло — Україна,
Друге — радянські народи,
Трете — слов'янський світ,
Четверте — Європа і Азія,
П'яте — Західна півкуля,
Американський континент.
Тепер огонь його мислі
Обіймає усю планету,
Досягаючи Чорної Африки
І Огненної Землі,
Випромінюючи духовну енергію,
Якою наснажив він

український народ.

Настав час, і відцентровий рух
Змівся доцентровим:

Всі стяги

в гості прийшли

до Києва,

Несучи дань пошани,

любові

й вдячності

Батькові революційної поезії,

Гордості трудящих

всіх рас і націй!

1964

Учора я думав про тебе,
А нині одержав твій лист,—
У цих втаємниченнях неба
Містичний, здавалося б, зміст.

Але під таємне й незнане
Людина приладнує ключ,
Збива з підсвідомого тайни,
Як бондар з барила — обруч.

Таємної сув'язі струни,
Уже ви розгадані в строк:
То наших сердець біоструми
Налагодили зв'язок.

Пливуть і пливуть біоструми,
Несучи на хвилі хотінь
Мої неспокійні думи,
Твоє магнетичне: «Прилинь».

Розгадане чудо — все чудо,
І як ти його не означ,
Крізь всі перешкоди і гуди
Сурмить мого серця приймач!

І, може, тепер, без огуди,
Розгадка гряде віддаля
Кохання — найбільшого чуда,
Яке тільки знає земля!

1963

РОЗМОВА З КАСИРКОЮ

— Дай мені квитка, хороша Катю,
Хочу я негайно попливти
В порт, що Юністю зоветься, Катю,
Тільки як мені його знайти?

— Є квитки у мене в різні боки,
Я на всіх компостер ставлю вряд.
Рейси в світ далекі і широкі,
Та нема, нема шляхів назад...

— Дай мені квитка, привітна Катю,
Може, я добудусь до мети.
Дай квитка у гавань Щастя, Катю,
Як до неї швидше допливти?

— Одійдять, на вас черга чекає,—
Де вона на карті, гавань ця?!
Може, лиш півкроку відділяє
Вас від Щастя, гавань від плавця.

Ось візьміть квитка на Миколаїв,
Миттю вас «Белінський» доведе.

— Ні, мене ніхто там не чекає,
Що було, те вичерпане все.

— То в Херсон беріть, та не спізніться,
Он іде красивий «Оріон».

— Там мені нема де зупиниться,
У минуле одійшов Херсон.

— Ну тоді — скоріше на Одесу!
Я «Слов'янськ» на рейді зупиню.

— Ах, в Одесу безліч інтересу,
Та чи й там жар-птицю здогоню?

Правда, Катю, знаємо обое:
Порту Юності — не досягти,
Та в порти Застою і Спокою
Також рано ще мені іти...

Скільки не живеш — все мало, мало,
Час цікавий, і життя в цвіту.
Щастя є. Не все іще пропало
Навіть тут, в Очаківськiм порту!

1956

МАЯКИ

Що ти, життя моє щоденне,—
Болота стій чи біг ріки?
І що то — випадок, натхнення —
Мене привели в Маяки?
Земля, усім законам згідно,
Круг сонця править певний шлях,
А я болідом принагідно
Упав із неба в Маяках.
Там був у радості, не в горі я,
Там відкривався світ чудес,
Там польова обсерваторія
Знімала зорі із небес.
Там ми пили і їли юшку,
Там молодим я знову був,
Кохав супутницю й подружку,
Що вже й ім'я її забув...
Світів далеких маячіння
І п'яних друзів маячня,
Дністровських чаечок квиління,
І золоте згасання дня,

І захід сонця в задністрянській
У незнайомій стороні.
Життя! Свої дари циганські
Щодня даруєш ти мені.
І я їх з вдячністю приймаю,—
Хай кличуть в даль мандрівника,
Як вітру дзвін, як шум розмаю,
Як рев сирени з маяка!

1960—1963

НЕ ОСПІВУЙ...

Не знаю, коли закінчу
Дорогу життя просту,
Та в пору свою трудівничу
Я завжди стояв на посту.
Під небо здіймався на крилах,
Сини підростали малі,
І лампа до ранку горіла
Завжди на моєму столі...

Не оспівуй нічної роботи,
Не гадай, як-то добре воно:
Вже за північ, а в тебе навпроти
Світло кидає пізне вікно.

Друже любий, і сам я доволі
Свою лампу нічну не гасив,
Двадцять п'яту годину у долі
Сам не раз я даремно просив.

Але скільки трудяг опівнічних
Із життя передчасно пішло,
Скільки, скільки питань споконвічних
Нерозв'язаних в землю лягло.

Ні, мій друже, нехай буде бита
Ця стареча мораль, я скажу:
Ніч для сну, а світання умите —
Для дерзань і для праці держу.

Все на місце стає на світанні,
Зір ясний, і ясна голова,
Горизонти далекі й туманні
Розсуває уява жива...

1961

Із книги
«ЩЕ НЕ ВЕЧІР» (1961)

ЩЕ НЕ ВЕЧІР

Коли почнуть тебе не без причин
Припрошувати:

«Сядь та відпочинь,
Своє зробив ти, вже не ті літа,
Зима до двору скоро завіта...» —
Ти одкажи на ці недружні речі
Сільським прислів'ям мудрим:
«Ще не вечір!»

Коли потягне глянути назад,
На давню юнь свою, на білий сад,
Коли, немов льодовиковий глетчер,
Років тягар насунеться на плечі,
Відмов на всі ці підступи старечі
Простим, ясним і стислим:
«Ще не вечір!»

Не вечір ще! Ще світить сонце нам,
Ще не поступимось своїм синам,
Ще чесні руки тягнуться до праці,
А розум ще прихильний до новацій,
І серце у бажаннях молодечих
Нас кличе вдаль:
«Вперед, іще не вечір!»

1960

* *
*
*

Всю ніч стискалось бідне серце,
Всю ніч тривожило — вставай!
І як не здужаєш у герці,
Бери і сальдо підбивай!

Ти знаєш, хто то стукав, серце,
Тривоною хто повнив вщерть,—
То смерть з життям стикнулись в герці,
Хто ж переможцем вийде? Смерть?

І що накажете мені ви —
Не слухать пtiчі голоси?
Не чути мови грому й зливи?
Не бачить крапельок роси?

Ні, я не пара декаденту
І не страшусь серцебиття,
Ні, до останнього моменту
Я буду вірити в життя!

...А вранці дощ пройшов, неначе
Десь велетень змахнув сльозу,
І знов я путь свою означив:
Шукати щастя і красу!

1958

Я божкам ніяким не молюся,
Тільки бога часу я терплю.
Я йому корюся,
Я його боюся,
Я його одверто не люблю.

Як він швидко обертає землю!
Я йому щоденно дань несу...
Ні сріблом, ні злотом,
Ні добром, ні злом ти
Не добудеш милості в часу!

Нумо, хлопці, коні запрягайте,
Доганяйте молоді літа.
Та часу не гайте,
Але певно знайте,
Що із часу зіткано життя.

За богами я не знаю сили,
Хай дрижить Сатурнове кільце!
Час — та вища сила,
Що її зуміла
Людська воля уловить в сильце.

І вони сукупно діють нині —
Час і дія, хто володар тут?
Служить люд хвилині,
Служить час людині,
А над всім володарює труд!

1960

Запах свіжоскошеного сіна,
Буйноплин акації в цвіту,
Сонця й моря суміш повноцінна —
Все ввібрали ніздрі на льоту.
А фантазія помчала далі —
Понад Чорним морем, напрямки,
На розкриллях радості й печалі,
Кидаючи спогадів містки,—
Через роки, війни і незгоди,
Через творчості круті хребти,
Де ти знав погоду і негоду
І назвав усе це щастям ти.
Думав, що любов — сильніша смерті,
Думав, що сильніш обох — життя,
Що вже час суворі та одверті
Підсумки підбить без каяття...
Мовби і в попа не сповідався,
Богу не представ у всій красі,
А чомусь заплакав, розридався,
Часу лет спинивши, як таксі...

Щастя, що ти? Спокій і перина?
Дим, що вбрали ніздрі на льоту?
...Запах свіжоскошеного сіна,
Торжество акації в цвіту...

1960

* *
*

Ти вже хочеш мене поставить
На коліна, вороже мій,
Ти бажаєш мене позбавить
Молодих сподівань і надій.

Ти грозиш: там ні гри, ні грації,
Там усі чуття заглуши —
Починається амортизація
Не лиш тіла, але й душі.

П'ятдесят! Але будем жити ми,
Штурмуватимем небеса;
Хай будильник щодня будитиме,
Хай світильник не загаса!

Тож у дальшу путь! І якщо ми
Упадем в бою — не біда!
Залишає в космосі племін
Навіть згасла зізда!

1960

ПОДАРУНОК

Я в війну пройшов немало
Фронтових крутих доріг,
Скалку вбивчого металу
Я для тебе приберіг.

На дніпровській переправі,
Де гуляла нагла смерть,

Скалка ця в гарячій справі
Раптом вдарила в планшет.

Ти візьми цей дар нежданий,
Не готований тобі
Хай він буде талісманом
В щасті, горі і журбі.

І як сумніви, образи
Раптом в серце запечуть,
Скалку цю в руці відразу
Намагайся ти відчуть.

Думай, думай без огуди,
Що могла колись бійцю
У бою потрапить в груди
Скалка смертного свинцю.

Думай: він образить в силі,
А за мить і пригорнуть,
Міг у братській він могилі
Вічним сном давно заснуть.

Думай: адже ненароком
Обернутись так могло,
Що ні свар, ні ласк в ці роки
І нічого б не було...

...Над Дніпром лягло немало
Наших друзів бойових.
Краплю вбивчого металу
Недаремно я зберіг...

1949

СОНЕТИ ПРО ЛЮБОВ І РОЗЛУКУ

I

Приходиш ти, коли тебе не ждуть,
Коли твої давно забуто ласки,
Приходиш ти неждано, наче з казки,
І руки знов до рук тобі кладуть.

Як дивно! Не відчуженість, не лють
І не байдужість, не привітність маски,
А певність перемоги, не поразки,
В твоїм безмовнім погляді відчуть.

Пізнати це було найвищим щастям,
Воно не всім, хто повернувся, дасться
В хвилину зустрічі, в непевний час,

Коли вогонь в стількох серцях погас,
А наш розцвів, немов не одцвітавши,
На мить одну, на безліч літ, назавше!

1946

II

Як легко серцем нам було єднатись,
Яке нам щастя доля принесла!
Хвилини втіх, без міри і числа,
Могли б від нас до сонця підійматись.

Як неймовірно важко розлучатись
І рай хвилиний зруйнують дотла!
Кінець всьому, що доля нам дала.
Уже ніколи нам не зустрічатись...

Так вени перетнеш — і бризне кров,
Так стовбур підрубаєш до основ —
І пада дуб, як велетень, без звуку...

Що ж, час настав всі ниті перетнуть,
І розпрощатися, і все забуть...
На незабудь подай, кохана, руку!

1946

III

Присядьмо, люба. Дай на хвильку руку.
Так мало нашого лишилося часу,—
Засипле листям юність і красу,
І гармоніст зіграє нам розлуку.

Не ремствую, не падаю в розпуку,
Надійде вечір — що ж, я все знесу,
Забуду й золоту твою косу,
Спізнавши старості стоїчну муку.

А зараз рвуся із міцних тенет,
Бо ще я дужий, ще живий поет,
Ще світло сонця б'є в мої зіниці.

Ходімо, люба, не питай — куди?
І не гадай — на мить чи назавжди —
Загляну я в очей твоїх криниці...

1946

IV

За все, за все призначена ціна:
За радість заплатити треба мукою,
За зустрічі ми платимо розлукою,—
Нікого ця розплата не мина...

Усі в боргу ми перед часом-дукою:
За труд до дна і за любов без дна,
За ніч без сна, за кожний ківш вина —
Плати,— хапає з силою сторукою.

Платить немало випало й мені,
Свій борг я хочу перелить в пісні,—
Хай б'ють із серця сріберною цівкою!

За сміх і гріх, за хліб і сіль, за хміль,
За пристрастей шалену заметіль —
За все я ладен заплатити готівкою!

1946

V

Наївно ми, мужчини, уявляєм,
Даремно тішимо себе не раз,
Немовби ми коханих вибираєм,—
Насправді ж завше вибирають нас.

І в тім нема зневаги чи образ,
Що та, яка манила щастям, раєм,
Серед усіх, кого в житті стрічаєм,
Свій зір спинила на тобі якраз...

Вночі, коли уява не заснула,
Коли ця думка іскрою майнула,
Я зрозумів натхнення осяйне.

І як же я тобі безмірно вдячний,
Що був тобою між усіх відзначений,
Що між ста сот обрала ти мене!

1959

VI

Чи хто повірить, що через простори,
Крізь гори горя і моря біди,
Через літа розлуки непрозорі
Своє чуття ти принесла сюди.

А я його в твоїм читаю зорі,
Немов незмивні юності сліди,
В маленькім щасті, у великім горі
Воно в тобі лишалося завжди.

Воно тобі мету життя давало,
Воно тебе в путі оберігало,
І ось ця зустріч — через двадцять літ.

Одно мене і мучить, і тривожить:
Чи я його достойний, милий боже,
Цього чуття великого, як світ!?

1960

VII

Ні, я на тебе вже не маю права!
Занадто швидко меле часу млин.
Твою голівку буйну, кучеряву
Не прихилити до моїх сивин.

Володар — час. І він поставив тин,
Він виладнав непрохідну заставу,
Щоб цю красу і молодість яскраву
Я не прирік, Кошцієм, на загин.

Час настає і скоро скрізь настане,
Коли ні сила, ані влада пана,
Ні блиск меча, ані поганий гріш

Тебе не змусять в рабство йти довіку.
...Лише з любові — і нічого більш! —
Належатиме жінка чоловіку!..

1960

VIII

Було багато зустрічей, розлук,
Було чимало сходин і розходин,
Чому ж ота не входить в спогад жоден,
З ким випито найбільше щастя й мук?

Чому ж ота, що не подав їй рук,
З ким не бувало ні розмов, ні сходин,
Чому не йде із пам'яті без згодин,
Мов на півслові обірвався звук?

Ні, дивна ти, чудна, людська натуро,
Я не дивлюсь на тебе косо й хмуро,
Та хто тебе до краю розгадав?

Один Марилю все зове та кличе,
А другий славить тільки Беатріче,
Лаурі третій всі слова віддав...

1960

IX

У залі, в час непевного смеркання,
Там, де збирається науки цвіт,
Неждано темряву прорізав світ —
До мене посміхнулося кохання.

І раптом стихли оплески й вітання,
Зал відійшов, розтанув серця лід,
І звідкись, із глибин юнацьких літ,
Прийшло прозоріння й сонячне світання.

Здається, це та сама, що мені
У мріях мріялась, ввижалася вві сні...
І в серці стало боляче і тісно.

Чому, чому через запону днів
Так пізно милий образ заяснів,
Чому, чому зустрілись ми так пізно?

1954

X

Чи в тебе, друже мій, така була:
Коли ти в щасті — підіймала крила,
Коли ти в горі — рук теплінь стелила
Під голову й втішала, як могла.

Коли ти хворів — нянькою була,
Коли ти думав — навшпиньках ходила,
Твоїми болями завжди боліла,
Твоєю радістю завжди жила.

Якщо була, повір, коханий друже,
Тобі в цім світі пощастило дуже —
То долі дар, то квітка чарівна.

І я мав подругу такую на віку,
Що путь мою топтала нелегку.
...Та чи була щасливою вона?

1960

XI

Естети сперечаються: краса,
В чому вона — в людині чи в природі?
Чи дійдуть згоди — нам діждатись годі,
Одне відомо — спір не загаса...

Ми ж бачимо вінець краси в народі,
Трудівникові — слава і яса,
Бо він скорив глибини й небеса,
З наукою і технікою в згоді.

Але й серед людського покоління
Природи найпрекрасніше створіння —
Дружина, мати, мила, ти еси.

Це ти на труд і подвиг підіймала,
Чарівність світу у собі з'єднала,
Це ти земної втілення краси!

1961

1951—1960

Із книги
«СРІБНЕ ВЕСІЛЛЯ» (1957)

ТИ ПИТАЄШ — ЧОМУ Я ВЕСЕЛИЙ?

Ти питаєш — чому я веселий?
Я веселий тому, що здоровий.
Сонцем живлюся, вітром кріплюся,
Завжди на подвиг праці готовий.

Ти питаєш — чому я веселий?
Я веселий тому, що щасливий,
А щасливий тому, що щедрий,
А не заздрісний і не злостивий.

Ти питаєш — чому я веселий?
Я веселий тому, що вільний:
Можу гори й моря облітати,
Наче птах той меткий і сильний.

Ти питаєш — чому я щасливий?
Я щасливий тому, що багатий.
Я — господар в містах і на селах,
Маю все, що хотів би мати.

Я щасливий, бо чую силу,
Працю люблю і друзів маю,
Я веселий, бо старість немилу
Сміхом і жартами відганяю.

Маю здоров'я і вроду — радію,
Маю для пісні голос — співаю,
Маю снагу і потугу — не тлію,
Полум'ям чистим завше палаю!

1956

ЛАДА

Це було напровесні, ще земля не дихала,
Ще весна каретою царською не їхала,
Ще безмовні праліси не дзвеніли птицями,
Ще верхів'я хмурились тінявими лицями,
Ще дівчата гнулися день і ніч над кроснами,
Ще коханці-голуби не гули під соснами,
Як мені ти білою Ладою явилася
І, проста, неквітчана, міцно полюбилася:
Синіми озерами, гомінкими ріками,
Сивими легендами, горами стовікими,
Всім була відмінною, лиш в однім
незмінною —
Що і за Карпатами звалась Україною...

1946

ЖУРИЛО

В селі далекім в Закарпатті
Ми стріли вчительку одну.
Цю дівчину в квітчастім платті
Не раз я, певно, спом'яну.

Побачивши гостей у себе,
Вона відразу — в сльози... Ач,
Неначе сонце в хмарнім небі,
Уже всміхається крізь плач.

— Тут гарно, де не повернуся,
Живу без горя, без нужди,
Та я за мамою журюся
І рвуся думкою туди...

Туди, «де Ятрань круто в'ється»,
Де б'є з-під берега вода... —
З сльозми змішалася, здається,
Сама ця пісня молода.

Втішали ми дівчатко миле
І вже прощатись підвелись.
— Як ваше прізвище?

— Журило,—
Крізь сльози мовить сміючись.

Отак постійно, щохвилинно
І Закарпатська сторона
Туди, до матері, невпинно
Століття рвалась, як вона.

Журилась, вірила, змагалась
І, ніби дівчина оця,
Крізь сльози часом посміхалась,
Піснями гріючи серця...

1946—1947

СПОВІДЬ

Не в тишині формується поет...

Д. Загул

Як прагнув я спокою й тишини
Після тривоги і лихоліть війни,
Після негод, після бурхливих плавань;
Як мріялось прийти у тиху гавань
І відпочити, поринувши у тиш,
Від суєти доріг і роздоріж,
Бо надто міцно втома обгорта
Після напруги в бойові літа.
А десь там ждуть: блаженна тишина,
В саду доріжка, рожа край вікна,
Ріка і човен, прудкокрилі крижні,
Смеркання пишні і світання ніжні,
А там і муза рукавом махне
І привіта самотнього мене...

І що ж! Всього, що мріяв,— я досяг.
Я спокій пив, як воду із баклаг,—
Ковтками, краплями, до дна. Снагу
Я все ж не вичерпав і не втопив жагу.
І що ж! В обіймах тиші й самоти
Я не зумів утіхи досягти.

Так, я спочив. Порожні і нудні
Пішли мелькати перед очима дні,
Коли ж я кидався до сусід, плиткі
Я чув розмови та пусті плітки.

І я відчув, що багатьом з людей
Не вистачає обривів, ідей,
Щоби життя заповнити до дна.
І що тут може дати тишина?

Небесна муза не прийшла. Земних,
До втіхи ласих, але страх нудних,
Зустрів я досить і віддав їм дань,
І це набридло, як літа страждань.

І я прокляв зелену трясовину,
Порожні теревені біля тину;
І з цього царства миру й тишини
Звернув я погляд знову до війни,
До того часу, що дев'ятим валом
Підняв мене і ніс шаленим шквалом
В боях, у ранах, в русі без упину
Від гір Кавказу до руїн Берліна.
А час, як маг, на ці згадки подув —
І їх з гірких в солодкі обернув....

Дарма! Хіба мені за сотню літ,
Щоб я збирався спогадами жить!
Лишімо їх нащадкам; хай вони
Рахують наші рани й ордени,

А я — чортів стонадцять! — тим радий,
Що я живий, що я ще молодий,
Що знову йду, як на круті горби,
В кипучий світ змагань і боротьби.
Хай згине тиша! Діять, досягать,
Писать, кресать, радіти, і страждать,
І творчій праці нести щедрю дань,
Стрічати друзів поміж ристувань,
Які для нас будують новий дім,—
І місце подвигу знайдеться в нім.

Є завжди місце подвигу в житті,
Лиш не сиди, як в склепі, в самоті,
А рвися в бій з буденщини тенет:
«Не в тишині формується поет».

1946

ЗУСТРІЧ

Пам'яті О. Гаврилюка

Я знову в тихім Ірпені,
Де, як малюнок на вітражі,
Струнка сосна в самотині
Стоїть на білосніжнім пляжі.
І в шепоті соснових віт,
Що наді мною похилились,
Згадалося — багато літ
Спливло, коли ми тут зустрілись.
Тоді на золотім піску
Побачив я цю постать мужню.
Напівзнайомі, в холодку
Ми почали розмову дружню.
Простий селянський парубчак,
Спокійний, стриманий, тверезий,
Розповідав звичайно так
Про жахи табору Берези.
А я тим часом помічав
Сліди тортур у дефензиві,
І брів розмах, і сталь в очах,
І риси мужні та вродливі.
Ті роки дальні, золоті,
Ірпінська даль димчасто-сиза...
Та мало ще я знав тоді,
Що сам цей хлопець із заліза.
Що «вічний революцьонер,
Дух, що тіло рве до бою»,—
Це він, народжений тепер
Революційною добою.
Він, стільки витерпівший мук,
Все ж юнаком мені здавався,
Як напнутий до краю лук,
Що ані гнувся, ні ламався.

Чому, звідкіль така снага?
О, я тепер це добре знаю:
Земля радянська, дорога
Його вела у путь безкраю.
І він в підпіллі і в тюрмі
Постійно з нею був на варті,
Пісні й діла його самі
В міцному злютувались гарті.
...Далекий, повний сонця день.
Вода, дерева, люди в млості.
Тепер він — постаттю з легенд
Мені з'явився в високості.
І жаль, і туга немала
У серце тислася шалено
За тим, що зустріч та пройшла
Так непомітно і буденно.
...Ми вийшли в світ із добрих рук,
Ми знали труд та битви в полі,
І пригадався Гаврилюк
У світлосяйнім ореолі.

1951

ЯКУБУ КОЛАСУ

У столиці, на непишнім
Ювілейнім вашім святі,
Я згадав, як в дні колишні
Був у скромній вашій хаті.

Не забулась, пригадалась
Рана Мінська незакрита,
А найбільш в душі зосталась
Та зелена клумба жита.

Не для примхи чи прикраси
Жито сіялось раненько;
Сіяв Пушкін і Некрасов,
Сіяв Горький і Шевченко.

І Кольцов зерно докинув,
Богушевич і Лучина,
Ще й із вйоски спів долинув
Білоруської дівчини...

Добра нива благовісна
Чистим руном зеленіла,
Голосна народна пісня
Щедрим зерном уродила.

А було колись — в недолі,
В дні, що пропадом пропали,—
В білоруському роздоллі
Колоски лиш три зростали:

Перший колосок — цареві,
Другий — панові й попові,
Третій — здирці лихвареві,—
От і всі нужденні жнива,
А четвертий — мужикові —
Не родила вбога нива.

В час наш, сонцем осіяний,
Колос ваш налився плодом,
Урожай, раніш незнаний,
Дав поживу всім народам.

Наливай щоліта колос,
Уславляй наш час новітній,
Слався довгі літа, Колас,
Житній колос многолітній!

1952

СТЕПОВІ

Кавуни і дині на баштані,
Безгоміння степове мое.
Знову, як в рожевому тумані,
Золоте дитинство постає.
Пахли далі чебрецем манливим,
Трави піднімалися в росі,
І таким принадним та щасливим
Нам життя з'являлося в красі.
І чуття майбутнього тривожне
В блискавицях і в грозі жило,
Кожне почуття, бажання кожне
Било, як гаряче джерело.
Ой ті обрії, якими марив,
Ой ті далі, до яких летів!
Я вернувся. Трохи вже постарів,
Але, степе, ти помолодів.
По тобі прослались лісосмуги,
Перетнули грейдери чебрець,
Лінії високої напруги
По тобі прямують навпростець.
Був я скрізь. Багато світу бачив.
В серце увійшов безмежний світ.
Степе мій, любов моя дитяча,
Я тобі складаю нині звіт.
Я тобі сказати хочу, друже,
Як я вгору східцями ступав
І що мрій своїх дитячих, дужих
Я не розгубив, не розплескав...
Хочеш? Приведу синів за руку.
Хочеш? Книги покладу до ніг.
Невимовну я твою науку
Намагався справдити, як міг.
Тільки ти не думай, що із фронту
Я у тил зібрався перейти.

Свіжим вітром пахнуть горизонти,
Знову на початку я путі.
То нічого, що в рахунку сорок,
Тільки б дух не гаснув, не марнів,
Тільки б був в порохівницях порох —
Для людей,

для людства,

для синів.

...А коли впаду тобі на груди,
На зелену плетеницю трав,
Я хотів би, щоб сказали люди:
«Чесно він своє відпрацював!»

1952

1941—1950

**Із книги
«ПІД ЗОРЯМИ РАДЯНСЬКИМИ»
(1950)**

ІВАН

Іванові Карабутенку

У мойого друга народився
Перший, бажаний, жаданий син.
Друг співав, сміявся, веселився,
Мов одержав нагороду він
За війну, за рани, за окопи,
За юнацькі мрії та книжки,
За шахтарські босоногі роки,
Вугілля вагончики важкі.
Він згадав усі знаменні дати,
Всі славетні ймення пригадав,
Всі хотів відразу сину дати,
Всіх увічнить в синові бажав.
Але враз окреслилось в уяві
Ймення просте й скромне, без доган:
— Назвемо ми сина в добрій славі
Стародавнім іменем — Іван!
— Що ж, мій друже, думка непогана,
Чим ім'я усіх останніх гірш?
Гордістю за нашого Івана
Хочу я наповнити цей вірш.
Нас фашист на фронті звав «Іваном»,
Та даремно насміхався враг:

Наш Іван із прапором багряним
Підійнявся в Берліні на рейхстаг.
Виніс він в окопах досить муки,
У вогні термітнім не згорів,
Це був хлопець доброї науки,
З дужої сім'ї богатирів.
Так чому не вславити солдата
Іменем, що гідне всяких шан?
Так чому ж нам сина не назвати
Добрим руським іменем — Іван?

1948

ГЕЛЕНДЖИК

Л. Стрельцову

Твого листа таємна сила
Мене вернула в Геленджик,
Де нас бомбили і не вбили,
Де жить під бомбами я звик.

Тепер він у південній млості
Лежить під сонцем осяйним,
І я лечу до тебе в гості,
І зустрічаюсь знову з ним.

І щось мені снується любе,
Як промінь сонця поміж хмар,
І згадуєш не смерті згубу,
А бухту, море й Сонцедар;

Романтику важких походів,
Нічні десанти, й шторми злі,

І героїчний подвиг-подив —
Сидіння на Малій землі.

Тепер Мала земля — велика,
І в щедрім сонці та в теплі
Цемеська бухта, синя й тиха,
Лежить підковою в імлі.

Давно прогнали вражі зграї,
Та що було — в душі навек.
Поглянь — у сонячнім розмаї
Лежить наш мирний Геленджик!

1947

МАТЕРИНСЬКА ВІРА

Пам'яті поета Миколи Шпака

Уже не ждуть його. Поволі
Скорилися велінню долі.
Все рідше він приходить в сні,
Лиш мати сина жде з війни.

Уже літа пробігли строем,
Та не забув його народ —
Він став прославленим героєм,
Без орденів, без нагород!

Вітчизні вірність, сила духу
Увічнили його ім'я.
Вона ж про смерть не хоче й слухать,
Бо віра в матері своя.

Нехай на мрамурі й папері
Він буде славний, бойовий,
А раптом... Ось одхилить двері
І скаже: «Мамо, я живий!

Живий, як бачите, не вбитий,
Здолавши злигодні і час,
Розкидавши могильні плити,
Я повертаюся до вас».

Нехай для друзів і знайомих
Відомо, що надій нема.
Надії голос невідомий
Шепоче їй: чекай сама!

Чекай, покіль жива, на сина,
Не міг він вмерти, ні, не міг...
І б'ється в вікна хуртовина,
І чути, як скрипить поріг...

І кожен звук її бентежить,—
До шибки чуйно припада,
Бо серце жде і очі стежать,
Бо хоч пролинули года,

І хоч не прийде він ніколи,
І не озветься з далини,
А мати жде свого Миколи,
А мати сина жде з війни.

1948

ПОВЕРНЕННЯ

Поїзд мина кілометри без ліку,
Гори й долини, поля і луки,
Поспішає солдат у Сосику
Після довгих років розлуки.
Скільки проїхав він дальніх станцій:
Німецьких, польських, своїх діждався,
Топтався в тамбурах ніч, а вранці
Снігом на полустанках вмивався.
Слав на ходу у вузьких проходах,
А прокидався — наспівував пісню
Ту, що придумав у дальніх походах
Про дім, про Кубань свою славнозвісну.
Дівчатам-попутницям всю дорогу
Розповідав про свою Сосику:
Які там землі багаті й розлогі,
Які там зорі яскраві од віку.
Які там трави густі у лузі,
Які сади рясні та чудові,
Які прекрасні у нього друзі,
Які дівчата красиві й здорові.
Кубанські станиці в цвіту красувались
Під сонцем гарячим, під неба наметом.
Такою вона йому уявлялась,
Земля, що тече молоком і медом.
І вже уявлялося все, до деталі,—
Як мати вибіжить зустрічати,
Як братики будуть торкати медалі,
Як гості заходитимуть до хати.
Він буде розказувати три дні поспіль
Про трудні бої, про загірні походи,
А потім роздивиться у колгоспі,
І руки самі зажадають роботи...

Які він бачив простори великі,
Які сходови дороги безкраї,
А від своєї малої Сосики —
Нічого кращого в світі немає!

1946

ХВАЛА ЖИТТЮ

Летять у далеч роки,
Як вітер вихровий,
Позаду шлях широкий,
А я ще молодий.

Іду в робочій лаві
І вже тому радий,
Що я, на зло кістлявій,
Ще й досі молодий.

Мов колоски на полі,
Сини зросли як стій,
Вони вже в комсомолі,
А я ще молодий.

Щодень — значніші справи,
Г час диктує — дій!
Вставай в робочі лави —
Працюй і молодій!

Вітчизно! Ти найкраще
Джерело всіх надій.
Хвала життю, бо я ще
Для тебе молодий!

1947

Я СТО ЛІТ ПРОЖИВУ...

Я сто літ проживу. Та бажається більше
 прожити.
 Півстоліття — за мною, а там позростають
 сини,
 І продовжиться рід, наче з зерна кущистого
 жита,
 Не безплідно прожите лишиться життя
 по мені...

Я сто літ проживу. Є в цій вірі несхибна
 основа:
 Медом соти сповняються, зріють добірні
 слова.
 Я працюю, я вірю у дію правдивого слова,
 І цією надією віра в безсмертя жива.

Я сто літ проживу. По країні розійдуться
 учні,—
 Я в серця їхні сіяв палку до Вітчизни
 любов.
 Зерна з неї зростуть, урожаї підіймуться
 тучні,
 І мій внесок незримий плодами обернеться
 знов.

Я сто літ проживу. Добре діло не буде
 забуте,
 Як і ми не забули науки своїх вчителів;
 В благородні чуття, в благородні характери
 куте,
 Буде жить наше слово, як жити б з нас
 кожен волів.

Я сто літ проживу. Маю в праці своїй
насолоду.
Ще й сади посаджу серед степу, де вітер снує.
Чуєш, друже мій, сила — в безсмертній
потузі народу,
В тому корені вічнім — безсмертя твоє і моє!

1948

ТОБІ, І

Я не забув твого листа.
Яка у ньому теплота
І щирість, що явила ти,
Чуття такої чистоти,
Як звук на золотій струні.
Я не забув його, о ні!
Тобі я й слова не сказав,
Бо що відповісти я мав
На те заховане чуття,
Що все віддай без вороття
За нього в щасті і журбі,
І мало буде, далєбі!
А що я міг тобі віддять?
Які утіхи обіцять?
Не ті часи, не ті літа,
І пізно мовити: це та!
Вже я на повороті літ,
А ти лише стрічаєш світ.
Тому прости рядки сумні,
Лишись — як зірка вдалині;
А я зумів чуття згасить
І крихти щастя не просить,
А тільки стежить віддаля,
Як зір твій землю звеселя!

ТОБІ, П

У веснянім місті розмаєнім
Цвіту біла пороша.
Приїзди до Києва. В травні
Місто дуже хороше.

По дніпрових схилах бродитимем,
Як малі, узявшись за руки,
Незначні слова говоритимем
Після років розлуки...

Ніби зовсім і не бувало їх,
Смертоносних тих років,
І немов з війни небувалої
Я ступив до тебе п'ять кроків,

Але в них навіки заховані —
Віра й вірність, туга й терпіння,
Я б хотів, щоб чуття заковані
З них зросли, як з насіння.

Бо нічого, нічого не втрачено,
Моя подруго давня.
Приїзди! Нашу зустріч призначено
Під каштанами травня!

1948

РОЗДУМИ

Цикл

НАРОД

Ті фабрики, що трубами димлять,
Ті пшениці, що вирости на лані,
Ті кораблі в безмежнім океані,
Ті поїзди, що по степах гримлять;

Будинки, знесені в шаленім урагані,
Що знову повні і живі стоять,
Ті парки і сади, куди гулять
Йдуть, як колись, закохані й кохані;

Все те, в чім ворог убивав життя,
Де полишав руїни та сміття,
Ти сполоснув цілющою водою,

Ти знову збудував, підняв, зростив,
Вдихнув життя й на повний хід пустив,
Народе рідний, велетню й герою!

1947

ЛЮБОВ

Що є святішим між людських основ,
Қоштовнішим, дорожчим для життя,
Ніж материнська ласка і любов,
Ніж мати, любляча своє дитя?

Це ти, Вітчизно-мати, ти — злиття
Чуттів найкращих, і сердець, і мов,
В красі дібров, у величі будов,
Ти — джерело найвищого чуття.

У незліченних подвигах бійців,
У незчисленних витворах творців
Живуть чуття, найвищі для людини.

Їх кожен в серці, ніби скарб, несе,
Їх береже і цінить над усе,
Бо ті чуття — любов до Батьківщини!

1947

ТРУД

Труд — початок усього. Саме він
Звів наших пращурів на рівні ноги,
Дав руки їм, щоб збудувать чертоги,
Надав історії новий розгін.

Над ним не владні війни, час і тлін.
Вугілля, хліб, літописи, дороги —
То все труда здобутки й перемоги,
Плоди людських фантазій і волінь.

Коли кайдани ми зняли, тоді
У нашому розкутому труді
Відбилися мрії людства невгомні.

І праця в нас — господар, а не гість,
Тому, «хто не працює, той не їсть»,
У нашім заповідано законі.

1947

ПРИЧЕТНІСТЬ

І помилки, і поспіхи, і втрати
Пробачить може нам великий Час,
Лиш тільки пристрасті б огонь не гас,
Байдужості не схоче пробачати.

Лише одного вимагає з нас:
Не знать спокою, на посту не спати,
Будівлі зводить, піднімає Донбас,
Стоять в ладу і діять, як солдати.

І думати про вічність тільки так:
Хто сином віку був серед атак,
Зумів з народом прагненнями злитись,

Хто у сучасному сучасним жив,
А вічністю ніяк не дорожив,
У вічності зуміє залишитись!

1946

БРАТОВІ

Я літаю, їжджу та крокую
По той бік карпатських верховин,
Я повсюди рідну мову чую
Між узгір зелених та долин.
Відгріміли, одшуміли грози,
Одійшла у небуття війна,
І дорідні виноградні лози
Уродили повний жбан вина.
Я його по краплі випиваю,
Та в його прозорості ясній
Інший присмак раптом відчуваю —
Ледь солоний, ледь гіркий напій.
Кров ввібрали лози, як вологу,
Сонце в грона витягло її,
Пам'ять про велику перемогу
Ожива в возз'єднаній сім'ї.
Ось чому на дні моєї чаші
Інша є, незмірна, глибина.
За безсмертні перемоги наші
Я в краю загірнім п'ю до дна!

1946

ТИСА

Благословляю вас, о води
Солодких українських рік!
Як я з боями вас проходив —
Запам'яталося повік.

Та й як забудеш синь дніпрову,
І переправу на Дніпрі,

І форсування в ніч грозову,
І свист снарядів угорі...

А ти в рожевому тумані
Була за тридев'ять земель,
Ти, наче мрії голуб'яні,
В'юнилась серед гір і скель.

Та ось кордони роздалися,
І в закарпатському краю
Я наяву побачив, Тисо,
Твою бурхливу течію.

Біжиш ти, сповнена по вінця,
І стрімкістю милуєш зір,
Мов святний пояс верховинця,
Підперезавши чресла гір.

Я з струменю твого напився
І не забуду вже повік
Тебе, бурхлива, рвійна Тисо,
Сестрице українських рік!

1946

ЯНКА КУПАЛА

I

До губ жалійку ти приклав колись —
І співи білоруські залунали,
А потім звуки гуслів і цимбали
В твою дзвінку мелодію вплелись.

І все гучніше співи полились,
Все більше голосів в собі єднали
І дивною мелодією стали,
Що линула і линула у вись.

Отак, сторонки рідної гусяр,
Розширив ти свій поетичний дар
З жалійки до могутнього хорала.

І нині, в розквіті славетних літ,
Ми несемо із гордістю у світ
Твоє ім'я, твої пісні, Купала!

II

Купала! Шум борів, і хвилі жита,
І ріки у повільній течії,
І добрі люди, і пісні твої —
Це книга Білорусії розкрита.

У дні недолі і в щасливі літа
Натхненням словом славив ти її,

Воно у наші степові краї
Прилинуло, як ластівка до літа.

І перше слово у далекі дні,
Й останнє слово ти сказав про неї.
Ти будеш жить, покіль твої пісні
Лунатимуть над рідною землею.

І образ твій малюється мені
Як образ Білорусії твоєї!

1947

Із книги
«ГОРИ І ДОЛИНИ» (1946)

СПІВАЮТЬ ДІВИ НА ДУНАЇ...

Дівки поють на Дунаї...
«Слово о плъку Игоревѣ»

Співають діви на Дунаї —
До Києва лунає спів.
Уже од краю і до краю
Широкий обрій завеснів.
Земля вдягла рясне убрання,
В клечанні села й городи,
Засіяли ріллю країни,
Рибалки тягнуть неводи...

Співають діви на Дунаї...
І співи морем попливли,
Іх чорноморці підіймають
На щогли, ніби вимпели.
Вони в зелених горах мають,
В лугах, де шовкова трава,
Із уст дівочих вилітають,
Як білі птиці з рукава.

Співають діви на Дунаї,
В широкім гирлі, унизу,
А із верхів'я, з того краю,
Доносить бойову грозу.
Летять, летять криваві круки,
Промокли крила у крові,—

Та з круч, узявши зброю в руки,
Їх завертають вартові.

Співаюць дівы на Дунаї —
Чом смутен, чом мутна вода?
А день встае зеленим маем
Над світом миру і труда.
І наші хлопці зброю стисли,
Де Прут, Дунай, де Сян і Вісла —
Стоять пости сторожові,
Мовчать безсонні вартові...

1941

ВІЧНО ЮНИЙ...

*П. Г. Тичині —
на п'ятдесятиріччя*

I

Тридцять років тому — на світанні,
на провесні літ,
Він виходив з малого в великий,
незбагненний світ.
Перед ним у цвіту вся земля,
ліс і луг струмував,
І співала природа, і з нею поет заспівав.
Скільки музики в світі — предивних,
чарівних мелодій,
Що приваблюють слух у величнім оркестрі
природи:
Пан в сопілку дуднить... А послухай-но пісню
поета —
Зерна суму і радості сіє зі свого кларнета.
Та в звучаннях життя дисонанси вчуває поет:
О, там люди, там війни! Прямуй же, поете,
вперед.

II

Двадцять років тому — над рікою стоїть,
наслухає,
Кругойдучих вітрів чути бурхання люте,
безкрає,—

То громи з-за Дніпра, то лани, почорнілі
од крові,
То повстання в степах, то літа України
грозові...
— Йди, поете, до нас! Дай нам пісню —
селянам, робочим.
Так, він з нами й за нас, бо любити свій край
не є злочин.
Ось панів проженем, та до праці тоді,
та до плуга...
Хай сичать вороги, він трудящому стане за
друга.—
І залізу псалми, революції гімни складає
поет,
Він органом звучить — зве вперед,
і вперед, і вперед!

III

Десять років тому — він прекрасний
у мужнім пориві,
Навкруг нього вовтузяться ниці, брехливі
і мстиві
І, як мертвий живого, з болота
хапають за поли.
Будьте прокляті ви! Вам його
не спинити ніколи!
Не скувати душі у залізні старечі вериги.
Подивіться, який молодий він приїхав
у рідний Чернігів.
Із народом твій спів, твоє серце і слово,
поет,—
Ні хвилини спокою! Все вперед, і вперед,
і вперед!

Де вже берег звивистий дністровський
Вперше брата з братом не різнить.
Рицар революції, Котовський,
Як бажав ти дня цього дожити!
Пам'ятаеш, в казематі темнім
День у день залізом руки пік,
Тер, щоб скинуть кайдани тюремні,
І, нарешті, скинув їх і втік.
Пам'ятаеш — в дальньому Сибіру
Перескочив ти глибокий рів,
Знову втік і знову потаймиру
В Бессарабію любиму брів.
Всюди задля неї прагнув жити —
В тюрмах, на етапах, в засланні,
Щоб її звільнити і змінити,
Був і під конем і на коні...
В славі, в почесі, в бою і в горі
Ти не був від неї віддалік.
По той бік Дністра — заритий корінь,
А зелені сходи — по цей бік.
Знищена межа на віки вічні,
Обнялася з матір'ю сестра.
Подивись — просторі і величні
Далі по ту сторону Дністра!
Подивись — ескадри чорноморські
Входять по-хазяйському в Дунай.
Гей, Григор Іванович Котовський,
Мрія стала дійсністю... Вставай!
Ні, не встане, зором не обмежить
Даль степів у рідній стороні.
Важко як Котовському! Не влечить
Він сьогодні в кам'яній труні.

1940

СЛОВО ІВАНА ФРАНКА

На святі 25-річчя
його літературної діяльності.
Львів, року 1898-го

Скільки люду сиділо за довгим столом,
Що вітали сердечно, що били чолом,
Що складали хвалу ювіляру.
Він мовчав та погладжував білий убрус,
Теребив свій рудий наїжачений вус,
Із лицем, повним дивного чару.

Та нарешті піднявся і став говорить,
І здавалося — слово, як факел, горить,
Пада в серце із силою грому.
Він з низенького раптом високим стає,
Він проникливим словом, як молотом, б'є,
Палить душі, як племінь солому.

В нім нещирого пафосу й крихти нема,
Тільки сила сама, тільки щирість сама,
Тільки віра в правдивее діло,
За яке він стояв, наче той каменярь,
По колючих тернах свій проносячи дар,
Хоч не раз йому серце боліло.

Він казав: «Я не є ні великий талант,
Ні герой, що людей пориває на бран,
Ні пророк, ні характер зразковий.
Ні, я муляром був, що до муру іде,
Що цеглину к цеглині старанно кладе,
Щоби дім збудувати казковий.

Ні, я пекарем був, що на протязі діб
Випікав для спожитку щоденного хліб,
Щоби люди, хай чорним, наїлись.

Ні, я був світачем, що між темряви й хмар
Все світив і високо підносив ліхтар,
Щоби людям те світло виднілось.

Ні, я був каменярь, а спереду скала,
Ще й висока скала, із неправди і зла,
Світло ж сонця ген-ген за горами.
Чорноробом я був для народу свого,
Бо найбільше за все полюбив я його
І платив за все добре ділами...»

Часом він із любові його проклинав,
Йти бажав у ряду, але ряду не мав,
Гризся з тими, що люд свій ганьбили.
Проти владарів світу сміливо ставав,
І сумління будив, і у даль поривав,
І за те його люди любили...

І за те ненавиділи підлі усі:
І німецькі підніжки, і панські пси,
Всі запроданці — сміття погане.
Але він до образ і до клопоту звик,
Бо стояв за ним чорний український мужик
І казав: «Добре робиш, Іване!..»

Ось він, син коваля, невеликий на зріст,
Що втілив у собі найвеличніший зміст.
Раптом вдарив у душі замлілі:
«Хай ім'я моє зникне, я не жду нагород,
Тільки б жив, тільки б ріс український
народ,
Тільки б мався, як велетень, в силі.
Лиш тоді, коли вийде він з тьми та негод,
Я спокійно поляжу в могилі...»

1941—1943

ДО ДРУЗІВ

Друзі! Досить слів солодких,—
всім вони остобісіли.
Вже давно любовну лодку
перевізники обсіли!

Любі друзі! Гляньте ширше!
Розбивайте силу звички!
Чи не досить в наших віршах
солоденької водички?

Гляньте: мчаться ешелони,
під колеса ринуть рейки,—
що ж ми знову пісню гоним
між дрозди і канарейки?

Стільки трав у віршах родить,
що в гербарій втиснуть годі...
Віддали ми дань природі,
не природі — тільки моді.

В травах тих нічого злого,
в сіно, зрештою, пригідні,
але критики від того
стали зовсім травоїдні.

Чи збідніли наші мислі,
чи поблякли фарби й тони,
чи над нами гирі звисли
епігонства і шаблона?

Влізли в ті мініатюри,
як у сад безжурні діти.
Як у них вмістити бурі,
що гримлять по цілім світі?

Геть з ідилій! Бойовіші —
для людини й про людину,
та побільше жару в вірші,
щоб огнем зміцнити глину!

Більше перцю, більше жарту
та добірного словечка.
Слово ставити на варту,
адже битви недалечко!

Ей, заспівувачу,— в середину!
Друзі, в стрій! Заводьте, старші!
Затягайте про калину,
а вирівнюйтеся в марші!

1941

ГОЛОС УКРАЇНИ

Далеко десь моя земля,—
Лежать у млі її долини,
Та й до Кавказьких гір здаля
Доходить голос України.

Немало тут її синів
В думках про матір серце крає,
А мати тужний клич і спів
До них з надією звертає:

— Сини! В дні вільного труда
Щасливу я пізнала долю.
І ось чужинська орда
Мене взяла в лиху неволю...

І знов земля моя в огні,
А сестри ваші, українки,
В чужій, німецькій стороні
З торгів збуваються на ринку.

Там, де сади були в цвіту,—
Тепер сваволя, смерть, руїна...
На вашу справедливу мсту
Живе надією Вкраїна...

Ще топче нашу землю враг,
Та ми, сини твої, клянемося
Тут, в передгір'ях та горах,
Що ми повернемося, вернемося!

І в кожному місті та селі
Обніме знову сина мати.
«І на оновленій землі
Врага не буде супостата!»

Ми руки подамо братам
І ринемо — як в море ріки,
А ті, що продались катом,
Хай будуть прокляті навіки!

Шумить синовніх серць прибій...
Боронячи ці верховини,
Йдемо ми в бій, нас кличе в бій
Далекий голос України...

1942

НЕЗАБУТНЄ

В північ,
Не змикаючи повіки,
Ми чекали
Ніч у ніч, підряд,
Вісті урочисті та великі,
Звістки-блискавки
Про Сталінград.
Сходили
Щасливі в небі зорі,
Дув норд-ост,
І в тиші голубій
Вже гула
По всьому Чорномор'ї
Епопея —
Сталінградський бій.
Уявлялося:
Гуркочуть танки,
Січень снігом
У лице січе,
А бійці
В боях стрічають ранки,
Щоб замкнуть
Кільце під Калачем.
Ми тоді
Ввійшли в нову епоху
Через становий
Хребет війни.
З гір кавказьких
Вирушали в похід,
В наступ —
На кубанські низини.
Скільки рік,
 доріг
Майнуло потім,—

Як запахла
Перемог пора,
Ми пройшли
В пилу, крові і поті
Від Новоросійська
До Дніпра.
А боєць,
Що йшов від Сталінграда,
По снігах,
У полум'ї заграв,
Вже у лютому,
Безмірно радий,
Землю України цілував.
В мріях
Я летів на Україну,
Міряючи простори —
навпрост.

...Ліс шумів,
Котило море піну;
З гір зірвавшись,
Бушував норд-ост.

1944

СЕСТРА

Кулеметника догнала куля, як оса,
І на нього впали раптом дальні небеса.
Чорноморську милу землю обгорнула мла,—
Кров струмком липким і теплим по лицю текла.
В забутті, крізь гомін бою,
край Кубань-ріки,
Він відчув раптовий дотик ніжної руки.
То сестра перев'язала хлопця й підвела,

Словом ласкавим зігріла, сили піддала
І уже спішила далі, де підмоги ждуть...

Він спитався ледве чутно:

— Як тебе зовуть?
— Ти одужуй швидше, милий, та вертай
здоров,
А зовусь я просто — Люба, повністю —
Любов!

1943

МАТИ

Фронтове життя іде в тривозі,—
Та на серці радість просія,
Як в окопі, в бліндажі, в дорозі
Раптом матір пригадаю я.

Десь вона в неволі, не забута,
Двох синів з походу вигляда.
Дві весни цвіла в городі рута,
Двоє чорних літ знесла вода...

Жде в старій хатині — чи прилине
Сонце волі, визволення час?
І нема, нема тії хвилини,
Щоб вона не згадувала нас...

1943

Києве, вінець моєї долі,
Мов маяк, ти світиш вдалині.
У коротких снах солдатських в полі
Скільки раз ввижався ти мені!

Обнімались і переплітались
Сни із пережитим наяву.
Щастя те, що в Києві пізналось,
Не забуду я, покіль живу.

На світанку ворог бомби кинув...
Новий день війною устає,
І на дві криваві половини
Серце він розколєє моє.

Як усі, і я пішов до бою
І, солдатом ставши в боротьбі,
Половину серця взяв з собою,
Другу ж я полишив у тобі.

Все минуле, чим я жив донині,
Однесло, одвіяло до зір,
І мого серця половину
Нівечив, калічив лютий звір.

А з другою я ходив два роки,
Щастя повороту наближав.
Ой ви кручі київські високі,
Скільки я за вас перестраждав...

І діждався! Повно серце б'ється...
Києве, кохана стороно!
Два життя, дві половини серця
У тобі еднаються в одно.

Знову, знову клятий ворог гине,
Знову тьму долає ясен світ,
Знову, знову сонце України
Над тобою зводиться в zenіт!

1943

НЕВМИРУЩОМУ

З піщаних кучугур Ліпляви,
що над рікою простяглись,
на пам'ятник твоєї слави
я зачаровано дививсь.
Дніпро повився синьоглавий,
а біля нього бій точивсь.

Два роки прагнув я до тебе,
до материнської ріки,
і восени під синім небом
твої я вгледів береги.
Як сарана, навколо тебе
ще метушились вороги.

Я бачив білий дім музею
і пам'ятника силует,—
з гори Чернечої своєї
на порятунок звав поет;
звідтіль німецькі батареї
раз по раз посиляли смерть.

Ставало боляче до смерті,
що ти в полоні та в огні,
що топчуть чистий дім поета
ці зайди — карлики брудні.

Чи довго ще носить тенета?
І серце відказало: ні!

Уже із Бобриці і Хмільни
на Канів ринули полки,
уже стають навіки вільні
простори древньої ріки,
і ти бійців вітаєш, хвильний,
привітним помахом руки.

Дніпро шумить, шумить сердито,
в далечині гармати б'ють...
Тарасе, батьку, вільне жито
сини посіяли й зберуть.
Тобі, великий, — вічно жити,
а злобні карлики — умруть!

1944

МОЄМУ МІСТУ

Я повернувся в рідний город мій
І обійшов його кругом в задумі.
Колись він жив у гомоні та шумі,
Та ось пройшов шалений буревій, —
Куди не кинеш погляд, у змертвінні
Лежать будинки й вулиці в руїні.

Я знав його веселим, молодим
В зеленошумному дерев убранні.
Як чорні кучері — заводів дим,
Як синій пояс, вився Буг в тумані,
Як чорна стьожка, в синій пояс вріс
Низенький, із дитинства знаний, міст,

Неначе чайки білої крило,
Шаланди парус маяв на лимані,
І місто все, як човен в океані,
У чорноморські далечі пливло,
І голосами миру, праці й згоди,
Гудками озивалися заводи.

Та ось на нього впала чорна мла,
Він довгі дні промучився в полоні,
А ми в горах, куди нас занесла
Військова доля, мріяли в безсонні
Про той будинок, де ми народились,
Про той завод, в якому ми трудились.

Ми нашу мрію здійснили в боях,
Проклали шлях у наше рідне місто.
І знов замайорів червоний стяг
Над синьою рікою променисто,
І знов прийшов радянський світлий день
Для щастя, радості, труда й пісень.

В заводі був я — там кипить життя,
Де не лишалось каменя на камені,
Тепер він постає із небуття,
Про трудові зусилля промовля мені:
Минув лише короткий рік один,
А вже завод піднявся із руїн!

Я бачив порт — і там життя почато,
З уламків знов причали постають,
Смуглянки наші, степові дівчата,
Йому любов і працю віддають.
І як тут добрим словом не згадати
Про подвиги безсмертного солдата.

Десантники, герої, вічно горда
Про вас не змовкне слава на віки!

Червонофлотських рицарів когорта
В порту скувала ворога полки.
І хоч герої голови поклали,
Але людей від смерті врятували.

Хвала тобі, моє південне місто,
Навіки милий і привітний дім,
В майбутнє я дивлюся променисте,
Здається — ясно і прозоро в нім.
Бо вже у кузні дзвонять ковалі,
Бо вже стоять у доках кораблі.

Минуть літа. Війни загоять рани.
Сліди руїн садами заростуть.
Південне місто, сонцем осіяне,
Підніме парус у далеку путь,
І будуть вже нові співці співати
Про визволення незабутнє свято.

1945

У ТРАВНІ

У травні, у пам'ятнім травні
Замаяв побідний наш стяг,
Його наші воїни славні
З боями знесли на рейхстаг.

І скільки у дні ці недавні
Принесено сонця й тепла!
У травні, у світлому травні
До нас Перемога прийшла.

Уже не тужить Ярославні,
Що з бою не верне боєць,

У травні, в зеленому травні
Тривозі й чеканню — кінець!

І мрії ростуть неугавні,
І обрії кличуть нові,
У травні, у мирному травні
Вклонився я рідній Москві.

Я сили відчув життєдайні,
Я далі безкрайні уздрів,
У травні, в щасливому травні
Тебе я, кохана, зустрів!

1945

НЕВТІШНИЙ

Говориш ти мені: прийшла свята хвилинка,
схвильований народ діждався слова «мир»,
і повинь радості над вулицями лине
і стукає, як гість, у двері всіх квартир.

Повернуться з фронтів батьки, кохані, діти,
і щастя зустрічей не вичерпуть до дна.
Діждуть батьки дітей, і матерям радіти
за воїнів-синів... І тільки я — одна...

Одна, як і була, не гляну щастю в очі,
воно сліпить мене, як сонце із-за хмар,
воно мені вночі, як шашель, серце точить,
воно пече мене, як невгасимий жар.

Тоді, у грізний час, я з усіма страждала,
жила надією всечасно — день і ніч!

І горе нарівно з другими поділяла,
і сподівалася почути любу річ.

Подумай, як би він гримів у силі й славі,
коли б прийшов живий, які б співав пісні,
які б він синові сказав слова ласкаві
і що б приніс мені... Дарма! Не прийде, ні...

Не прийде в темну ніч, закурений, з дороги,
у рідний дім йому немає вороття.
І це — моя ціна на святі перемоги,
ціна твоїх надій, ціна твого життя.

Схиляючи чоло перед її стражданням,
я слухав і мовчав. Я відчував стократ —
в загальній радості ще пекучіша рана,
іще сильніший біль незлічених утрат.

Які знайти слова, які зростить надії,
які сказать слова, значимі і живі,
щоб втамувати біль, що нею володіє,
щоби відкрити даль, де обрії нові?

По совісті, одно я б міг сказати лишень,
щоб друзів не будить, полеглих на війні,
і навіть щоб її, невтішну, не утішить,
лиш двері відчинить в майбутні світлі дні.

Подумай: не гримлять гармати гірше грому,
не падають брати, і той, хто все пройшов,
у мріях простелив широкий шлях додому...
Не буде більше вдов, не ллється більше кров.

І кращий лікар — час — почне на рани лити
цілющої води. В житті ти знайдеш ціль.

І хоч не можеш ти ще радість розділити,
зате не буде й тих, що твій поділять біль.

Подумай: в мирний світ сьогодні сонце гляне,
і зацвітуть сади там, де біліє сніг.
То, може, і тобі хоч трошки легше стане
і перемозі ти уклонишся до ніг.

1945

ЗАПРОШЕННЯ В ГОСТІ

Друзі мої, що тепер у Берліні та Відні,
Рідні мої, що тепер в Будапешті й Софії,
Скоро повернетесь ви у краї свої рідні,
Я вас запрошую в гості до себе, у Київ.

Я заквітчаю кімнату свою у любисток і м'яту,
Пахощі зілля хай ллються, як хвилі в потоці,
Зайдуть дівчата і сміхом заповнять кімнату,
Хлопці, знайомтесь, таких не зустрінеш
в Європі!

Сядем за стіл і згадаєм загинулих друзів,
Першим; палким, найщирішим їх словом
згадаєм,
Радість від зустрічі місцем поступиться тузі,
Вип'єм, пожуримось, потім пісень заспіваєм.

«Синій платочок», «Дніпро»
і «Давай закурим»,—
Всі, що співали колись на Південному фронті
В час, коли крилося сонце за димом похмурим,
День перемоги займався лиш на горизонті...

Вийдемо в сад, і тоді я лукаво спитаю:
— Скрізь ви бували, у всяких краях
і столицях,
Де краще Києва місто є в світі? — Немає! —
Відповідь вашу читаю в схвильованих лицах.

Підем по вулицях, взявши друг друга
за руки,
Сильні і мужні, поблискуючи орденами,
Юність загублена стріне нас після розлуки
Й зором закоханим стежити буде за нами.

Ось ми йдемо повз каштани і перші трамваї,
Перший екзамен і перший цілунок над річкою,
В шість годин ранку чи вечора —
хто його знає,
Після війни, як умовились Швейк
із Водичкою...

Предкам уклонимось — спершу Богдану
низенько,
Далі на гірці Володимира стрінем святого,
Путь він покаже до Ватутіна і Шолуденка —
Славних героїв і витязів людства нового.

Дим від заводів піднявся з Подолу, з низини,
Чом він хвилює, як спогад якийсь потаємний?
Після розлуки й немилого духу чужини
Дим Батьківщини солодкий для нас і приємний!

1945

НЕСПОКІЙ

У мене дружина є, діти,
з війни я вернувся додому,
і можу я жити й радіти,
долаючи років утому.

У мене на грудях медалі,
мій син ними дуже гордиться...
І можу я, друзі, дедалі
затихнуть і вгомониться.

Дадуть мені швидко й надійно
звання і путящу посаду,
І можу я жити спокійно,
в проходку ходити по саду.

Не хочу, не хочу, не хочу
досягнутим жити досхочу
і стригти, собі для забави,
купони з маленької слави!

Геть спокій! Я в вічній дорозі,—
ще можна поїхати на полюс,
чи спробувати сили у прозі,
чи в пісні зміцнити свій голос.

До мене гукають щосили
у битвах погиблї друзі:
ми подвиг уже сотворили,
тобі — ще творити в напрузі.

Хай будуть ще діти, і квіти,
і книги, і порвані струни,
бо з юністю ще ми не квити,
бо серце тривожне і юне...

Дарма! Ще є гордість у зорі,
є сила і нехить заснути.
Знайти б тільки точку опори
і землю перевернути!

1945

1931—1940

Із книги
«КАЛИНОВИЙ МІСТ» (1940)

ХОЛОДНОГОРСЬКИЙ ПОЛК

Холодногорський полк — це молодість моя.
Не раз пригадував військові роки я,
Поезія ночей безсонних припливала,
І втіха в споминах про юність оживала.
У мене кінь був — як його зовуть?
У мене друг був — як його забуть?
Я знаю, як світань голубизна
Зливається з багряним світлом дня.
Я був в обіймах холоду і спек,
І хліба шмат, й водою повний глек
Були мені смачніші, ніж вино,
Хоч я його й не куштував давно.
Я там сміявся, плакав і любив,
Я в армії, як жить належить, жив!

Літа ідуть. Буває часом так:
Лице знайоме.— Звідкіля, земляк?
Де бачилися, не візьму я в толк?
Ага! Згадав! Холодногорський полк! —
І ці слова звучать немов пароль
Прийдешніх років, наших спільних доль,
Вони, як пісня, як сигнал на бій,
Як музика у тиші голубій,
Бо ще ми всі, покіль міцна рука,
Сини Холодногорського полка!

1936

* *
*

Де б на землю не ступив радянську,
Всюди рідною її назву.
В місті я приморському —
Бердянську —
Біля моря синього живу.

День у день шумить Азовське море,
Із-за Дону вітер подима,
І здається, ні злости, ні горя
В цілім світі не було й нема.

На плантаціях важучі грона
Виноград спускає до землі,
А на морі — на Ростов-над-Доном —
Теплоходи майорять в імлі.
Блиском сонця щедро осіянна,
Мліє в тишині крива коса...

А здаля, із озера Хасана,
Долітає бойова гроза.
Грім гримить! Іде війна грозою
І крилом півсвіту обійма.
Справді-бо — ні тиші, ні спокою
В цілім світі не було й нема!

Синім полум'ям горять зірниці,
Зорі креслять темний небозвід,
Поспішають перелітні птиці
Не на південь, а на схід, на схід...
Курява встає в степу сухому,
Поїзд поспішає на Херсон,
Поспішаю з ним і я додому,
Забуваючи про втому й сон.

То мене, без загадки й догадки,
В рідний край і кликала, й вела
Через полустанки й пересадки
Сила материнського тепла.
Забаглося до землі припасти
І до любих матері грудей,
Щоб піти в негоди і напасті,
Зачерпнувши сили, як Антей!

1938

СИНИ

Поки я співав про чари квітня,
Поки снилися юнацькі сни,
Якось раптом, зовсім непомітно,
Народилися мої сини.
Оченята — мов окраєць неба,
Сон на віях крильцями дрижить,
І здається, я вже не для себе,
А для них розпочинаю жить.

Сняться, мабуть, хлопцям дні погожі,
Певно, десь літають біля зір,
Крапля в краплю на татуся схожі —
Найвдатніший мій мистецький твір.
Скільки струн в моєму серці грає —
Предковічних, батьківських, здавна.
Сльози втіхи очі застилають...
Але хто там став біля вікна
І говорить: «Ну, доволі, отче,
Цих прекраснодушних словозлив,
Ну, збирайся до походу, хлопче,—

Ділом перевірить ціну слів.
Кажуть, рід ваш — не страхополохи,
З діда-прадіда вояцький рід».
Я кажу: «Чекай, посланче, трохи,
Я синам залишу заповіт.

Що ж лишити, хлопчики хороші,
В спадок вам, хіба пісенний дар?
Є книжок багато, трохи грошей —
Матері на завтра на базар.
Ти, синочку старший мій, Андрію,
Мій сміхунчик, милий мій пустун,
Я тобі заповідаю м р і ю,—
Може, батькових торкнешся струн...
Знай, що він любив правдиве слово,
А брехні і кривди не любив,
І в годину тиху вечорову
Між полями в самоті бродив.
І у нього крила відростали,
Як пускався в мандри немалі,
І до ранку лампа не згасала
На його робочому столі.

Ти, мій менший сину, любий Льоню,
Достеменна копія моя,
Це ж про тебе мріяв у безсонні
Ще коли й не одружився я.
Я в тобі щось незвичайне бачу,
Як і кожен люблячий отець.
Я тобі свою лишаю вдачу...
Віру в перемогу і — кінець.
Пов'язавши всі кінці й начала,
Підіймусь, поправлю покривала,
Одягну шинелю,— в грізний час
Вирушаю воювать за вас.

Спить, сини мої високочолі,
Сон припав метеликом до вій.
Вже — пора. Уже на браннім полі
Розгулявся не годинний бій.

А коли вернуся я з походу,
Вибігайте, любі, зустрічать,—
Ми ще будем пить не прісну воду
І гуляти підем до дівчат.
Хай говорять: от, мовляв, гульвіси.
Не зважайте, хлопці-молодці!
Крижанівські всі такі! До біса
Всіх святенників! Бо ми вдалися
Від природи — воїни й співці!»

1939

* *
*

В Одесі, на приморському бульварі,
Стояло двоє молодих у парі.
Внизу шуміло віковичне море,
Вгорі світили віковичні зорі.

І він сказав їй: — Пам'ятаеш, мила,
Тебе любив я, ти мене любила,
І це було давно — тому п'ять років,
Але в життя у нас шляхи широкі,
І ось вони не надовго зійшлися,
І ось вони надовго розійшлися.
П'ять років ми з тобою не стрічались,
Не бачилися і не листувались,
Скажи мені, що нині в серці маеш,
Чи ту любов юнацьку пам'ятаеш?

Вона сказала тихо: — Пам'ятаю.
Пройшли літа, а друга я не маю,
Ти був несміливий, я теж не сміла,
І так любов юнацька одлетіла...
Припала пилом, заросла травою,
Та й більш не бачилися ми з тобою.
Літа минули, врода тихо в'яне,
Як молодості віяння духмяне,
Ти іншим став, я іншою зробилась,
Та серцем все ж з тобою залишилась.

І він сказав їй: — У саду альтанку,
Яхт-клуб на Бузі, дачу «Освіт'янку»,
І зустрічі, і човен, і розмови
Згадав я знову, ніби сон чудовий.
Час — кращий лікар, всякі рани гоїть,
Але чому ж все думка непокоїть
Мене одна: з дівчатами стрічався,
В коханні їм сердечно признавався,
Пішли вони, як листя за водою,
А я от знов стою перед тобою...
Що я скажу? П'ять років — не хвилинка,
Є в мене жінка, ще й мала дитина...
І з пізнім жалем, і з чуттями муки
До тебе, мила, простягаю руки,
Бо саме ти була б мені зорею,
І другом, і дружиною моєю...

Густіла ніч, медяніш пахли трави,
Чутніше моря гомін величавий.
Де ж дівчина? Вона — як не бувала,
Вона розтанула, вона в п'їтми пропала,
Вона могла п'ять літ його любити...
І скрикнув він: — Ну, що мені робити?

1936

* *
*

Сумуючи, як сад зимою,
Ходив я серед людних площ.
Ти прошуміла наді мною,
Як благовісний майський дощ.

Моїм думкам натхнула сили,
Огонь роздмухала в очах.
Найбільше ж ти сама ясніла
І в снах з'являлась по ночах...

Ти як видіння промайнула,
Ти одшуміла мов гроза,—
І знов душа моя заснула,
А на очах бринить сльоза.

Сентиментальніш ми стаємо
Чи менше пізнаємо втіх,
Що так, мов скнари, бережемо
Хвилини зустрічей своїх?

Я також бережу віднині,
Серед щоденності суєт,
Весну над морем, очі сині,
Як може берегти поет!

1938

* *
*

Брели ми парком неосвітленим,
Хитались журно дерева,
В п'їтьмі юрмились нерозквітлені
І непроказані слова...

Але й без того на побаченні
В обох майнуло в голові,
Що наші скарби не розтрачені,
Що наші помисли живі.

Не раз, не два, по праву старшої,
Зима зміняла весен цвіт,
І сонце молодості нашої
Уже підводиться в зеніт.

Та зберегти нам пощастило,
Чого у старості нема —
Духмяну міць, і силу тіла,
І ясність нашого ума.

Дарма, дарма, що дні розлуки
Нам віщували перелюб,—
Сплітаються, як лози, руки,
І медом пахне свіжість губ.

Все, що з любов'ю, без утрати
Один другому берегли,—
Все зберегли! Того здолати
Ні час, ні відстань не могли!

1938

СКІЛЬКИ РАЗ...

Скільки раз, зустрівшись випадково,
Все мені здавалося — пора
Підійти, сказати вам ніжне слово,
З глибини підказане: сестра.

На сестру ж ви зовсім і не схожі.
Що ж до вас так владно потягло,
Ніби є в крові моїй тривожній
Дуже рідне вашому тепло?..

Вабить зір ваш материнський спокій,
Ваша лагідність в простих речах,
Ваші очі ясні та глибокі
І пухова хустка на плечах.

Я сказати хочу вам од серця,
Доброчесній, не моїй жоні,
Що отих очей малі озерця
Бачу наяву я і вві сні.

І в глибиннім пориві, неначе
Все минуле зором пронизав,
Все мені здається — я вас бачив,
Все пригадується — вас я знав.

Наче вже були ми з вами друзі
В дні, що їх загорнуто в туман,
Наче десь блукали з вами в лузі
Чи в дитинстві стерегли баштан.

І в глибинах пам'яті навіки
Залишився незатертий слід,—
Лиш на мить заплющити повіки
І добути з темряви на світ...

Чи не вас, немов міфічну Леду,
Між людьми шукав усе життя?
Молодість минає. Попереду
Дні, що наближають небуття.

Але я, не здавшись прозі, знову
Рину у незмірну глибину,
Щоб знайти між слів — єдине слово,
А між всіх жінок — одну, одну.

Ось чому в таємнім пориванні
Мало я не трачу голови.
Може, в вас кінець моїм шуканням,
Може, й справді, та, єдина,— ви?

1939

ПЛОЩА ДЗЕРЖИНСЬКОГО

Хто бачив опівночі
Сяючі вікна Держпрому,
Коли повертався,
Йдучи через площу, додому,
Той знає, які почуття
Окриляють тоді і хвилюють,
За думами думи
Злітають, снують і вирують.
Дзержинського площа
Лежить мовчазна і велична,
Вона вкарбувалася
В нашу епоху навічно.
Я ще пам'ятаю,
Як тут була пустка. Лякливі
Брели перехожі,

Та бігали пси шолудиві,
Спориш проростав,
І консервні валялися банки,
І в чахлому скверуку
Ждали коханців коханки.
В безводних пустелях
Лежали запилені парки,
І димом їдким
Задихався закурений Харків.
Та зводились вгору
Бетонні каркаси Держпрому,
Нової краси
Провіщаючи міць невідому.
Та роки минули,
І творчим велінням народу
Новітньої площі
Ми бачимо втілену вроду.
І співи лунають,
І вітер знамена полоще,—
Святкові паради
Приймає Держинського площа.
Я вийшов з села.
Знаю степу весняного вицвіт.
Душею вітаю
Конвалію, сон і горицвіт,
І сонячні зайчики
Ранком ясним на узліссі,
І спів солов'я,
І зозулі кування у лісі,
І рік течію,
І гаїв коливання... Так повен
Весною дитинства
Захлюпує спогадів човен.
Та вища краса
Є в природі відтвореній. Може,
Її осягнути й збагнути

До часу зуміє не кожен,—
Хай гляне вночі
На осяяні вікна Держпрому,
Хай вічність відчує,
Идучи через площу додому,
Хай в квіті й граніті
Відчує незримую згоду —
Природа первісна
Відтворену любить природу!

1938

ВОРСКЛА

Заволоділа пам'яттю мою
Блакитна Ворскла в темряві нічній.
Згадав я мир над рідною землею,
Трьох друзів у самотності німій.

Мовчали ми, зливаючися з нею,
І скільки дум та молодих надій
Тоді повстало й силою всією
Нас кликало до животворних дій.

Спливала Ворскла, голуба і чиста,
Спливала ніч, прозора й промениста,
Весняний легіт човна колисав.

І закохався я в цю пишну вроду,
В розкішну Слобожанщини природу
І в пам'ять їх навіки записав...

1939

КРИНИЦЯ

В моїй уяві виринають лица
З глибин дитинства, що давно було.
І часом сниться степова криниця,
Її холодне й чисте джерело.

Ріка Інгул під місяцем сріблиться.
Сумні могили. Степове село.
І над баштаном гостра блискавиця
І тиші всеосяжної крило.

О краю мій, о стороно південна,
Моя криниця чиста і студена,
Мої сльозою пройняті пісні!

Я воду пив з криниці не одної,
Але такої чистої, ясної
Вже більше не траплялося мені!

1939

СІЯЧ

Сіяч убогу ниву засівав
Огненним словом — хай зародить нива
Добро та розум. Добрі будуть жнива,—
Добірне зерно в землю він поклав.

Хто вітер сіяв — бурю той пожав.
А правди проповідь вільнолюбива
Зросла на полі щедра та щаслива,—
Сіяч багатий урожай зібрав.

Народу українського окраса —
В сім'ї народів він окраса теж.
Ми прославляєм гнівного Тараса,

Бо нива, ним засіяна,— без меж.
Огненне слово по світах гуляє,
І всяк язик поета прославляє.

1939

* * *

*

Ми в човні удвох були. Безкрає
Чорне море у блакиті мріло,
І вперед ми посували сміло:
Слава тим, хто обріїв шукає.

Син землі, люблю її, як матір,
А вона вже криється в тумані,
І сказав я дівчині коханій:
— Ще вперед чи будемо вертати?

— Ні, вперед, у синє море сміло,
Ліку не складаючи хвилинам.

— Коли хочеш все вперед, тоді нам
Слід вернутися на землю, мила.

Безбережжя в морі й порожнеча,
На землі — життя, і рух, і врода.
Що ж, повернемося на землю? Згода?
Може, в цім завзятість молодеча?

Дівчина примовкла. Тільки скоса
Глянула, немов на боягуза...
Чи прославимо безумний порив, музо,
Чи тверезий розум, світлокоса?

1939

КАЛИНОВИЙ МІСТ

Ще в світі є чимало прози,
Що мрію байдуже мина.
Людей, що навіть в сильні грози
Очей не підведуть з багна.

А ми ту прозу обминали,
В житті шукали вищий зміст;
А ми взяли та й збудували
Калиновий в майбутнє міст.

І хоч хвалитись, правда, нічим,
Не я б — то інший сил доклав.
Радію: був я будівничим,
Той міст чудовий будував.

Із віття поробив підпори,
Із цвіту я поклав поміст,
Узяв на зводи — небо й зорі...
Мій мосте, гнись, а не ломись!

Дарма, дарма, що він з калини,—
В землі коріняться кінці.
По нім в Західну Україну
І в Буковину йшли бійці.

Повився хміль угору, вгору,
Із віадука в віадук,
По ньому йшли коханці в пору
Сердечних радощів і мук.

Поруччя на мосту — із віри,
Перекриття — з пісень та мрій.
І тільки всі харки-невіри
На ньому валяться мерщій.

Усі, чия душа не здатна
Пройти по мосту до висот,
Ті, що калина їм придатна
Хіба що тільки на компот;

Ті, що хотіли б у людини
Завітну мрію одібрати
І добре знають, що з калини
Мостів не можна будувати...

Цвіти ж, мій мосте калиновий,
Веселку в подруги візьми.
Хай люди йдуть! У світ майовий
Цей міст побудували ми!

1940

Із книги
«ЗОЛОТІ КЛЮЧІ» (1938)

РОТА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

Про що я думаю, коли вночі не сплю?
Про рідну землю, що її люблю,
Про власну долю, про своїх синів,
Про здійснення завітних мрій і снів.
Та раптом думкою туди звертаюсь я,
Де бореться Іспанія моя,
Де небо у огнях пожеж пала,
Де знівечена бомбами земля,
Де люди сплять у бойовім ладу,
Де літаки несуть містам біду,
Де йде не на життя — на смерть двобій,
Де бореться народ хоробрий мій
За труд, за волю, за людське життя,
Являючи найвище завзяття.

В моїй уяві постає Мадрид
У полум'ї воєнних лихолить,
І всюди жах, і всюди кров і смерть,
І всюди мужність, що сповняє вщерть
Синів Іспанії, які стоять грудьми
Проти фашистської всезгубної чуми.
Я бачу — кров майдани залила
І палаци, зруйновані дотла;
І смерть дітей, і рознач матерів —
Я все відчув, продумав, зрозумів...

Прийшли сюди, на спільного врага,
Усі, кому свобода дорога:
Французи й німці, чехи і словаки,
Англійці, італійці і поляки,—
Вони прийшли боротись і вмирать,
Щоб їй, Іспанії, свободу дати.
Тут Лукач закінчив славетну путь,
І нам його ніколи не забудь...

Звідкіль прийшли вони в ряди бригади?
Із дальньої заморської Канади,
Із пазурів пілсудських дефензив,
Почувши революції призив.
Що їх вело?

По всьому світі рідні
Одні другим знедолені та бідні,
І ворог спільний, ворог навісний,—
Вони прийшли фашизму дати бій.

Іспаніє! Вони — твої сини,
Твої герої на полях війни,
Войовники проти фашистських орд,
І гордий ними рідний їх народ.

Я також гордий. Там, в військових лавах,
Там, на полях Іспанії кривавих,
Там, поруч греків, чехів і англійців,
Хоробро б'ється рота українців
З ім'ям Шевченковим на прапорах,
Із піснею поета на устах.

Хвала, хоробрі земляки мої,
Настане час — ми рушимо в бої,
І руки вам потиснем гаряче,
І спільно станемо плече в плече
Проти нащадків рицаря і пана,

І на червоних стягах осіянна
Вітчизна нам яснітиме й Ілліч —
Його ім'я звучатиме як клич!

1937

ДО МОРЯ

Я знову скучив за тобою,
Чудесне море, де не раз
Я слухав мірний шум прибою
У надвечірній тихий час.
Не раз в твоєму неспокої
Я свій неспокій вивіряв,
І од суєтності дрібної
Себе у хвилях омивав,
І знову молодий і чистий
Виходив у земні сади,
У світ виходив променистий,
Живої випивши води.
А навкруги було чудесно:
На берегах сади цвіли,
І я для рідної Одеси
Слів не знайду для похвали.
Вона завжди ясна і свіжа,
І завше манить моря край,
Коли зірветься раптом хвижа
І зграю хвиль жене в розмай...
А тихий дім на узбережжі,
Де навесні — рожевий крин,
Де задивлялися в безмежжя
Буремний Горький і Купрін.
Сади Великого Фонтана,
Біля баркасів — рибаки,

А з моря віє трамонтана,
Летять з-за моря ластівки.
Од нього я води живої
В свою поезію несу,
В його немовчному прибої
Одвічну бачу я красу.
Люблю нестриману моряну
І моря гнів, і запах трав
І згадую, що там кохану
В житті я вперше цілував.
Я знаю, що завжди у спразі
Шука мандрівник джерело,—
В безплідний степ моїх фантазій
Воно вологу принесло.
І ще: я дуже поспішаю
І прагну жить, і жить, і жить,
А море душу освіжає
Так, як ніщо не освіжить.

Все, чим багатий, все, що маю,
Віддам коханій стороні.
Ніяких скарбів не бажаю:
Земля і море — при мені!

1938

* *
*

Ти хочеш знать, яке буває море?
Ні, марні всі слова! Блакитне, неозоре
І різне — чорне, біле та мінливе,
І грізне, і ласкаве, й бунтівливе,—
І все це так, але й цього замало,
Щоб все про себе море розказало.

Я спробував на смак — воно солоне,
Я зміряв глибину — воно бездонне,
Для чайки море — життєва потреба...
А часом море — мов свічадо неба...
Іноді ж роз'яріле в час негоди,
Як верховинний вітер верховодить.

Рибалки знають море трудівниче,
Матроси знають море войовниче,
Для прибережців — море дуже звичне,
А для поетів — надто романтичне,
Яке ж воно, того ніхто не знає,
Лише однаковим ніколи не буває...

1937

* * *

*

Ластівка летіла із-за моря,
Крильця притомила і спочить
Сіла, край безкрайнього простору
Путь свій не гадаючи скінчить.

Над південним морем щебетала
Про село, тополі, явори.
Аж лучився друг їй, і зосталась
На крутому схилі гори.

І гніздо на ньому приліпилось...
Море грає, в берег б'є вода.
З грізною стихією зріднилась —
Не покине ластівка * гнізда!

1937

* Звичайно, то була не ластівка,
а шур, юрик.— Автор.

* *

*

Вийдеш вранці до моря,—
Скільки в морі простору,—
Набігає на берег
Білим гомоном хвиль.
Ген вітрильник самотній,
Голубий і тендітний,
Мабуть, мріє про берег,
Про затоку і штиль.

Коли б ти, моя мила,
Мене вірно любила,
Ми б, немов наречені,
Перед морем пішли.
Клятву вірності в слові,
В нерозлучній любові
Перед морем і небом
Ми б з тобою дали.

Але море мінливе,
І грайливе, й бурхливе,
І ніколи в спокої
Ні на мить не бува...
Так і ми, моя любя:
Забуваємо губи,
І обійми гарячі,
І присяги слова...

1937

* *
*

Солоний вітер подуває з моря,
Тривожить непогаслі почуття,
Не знавши щастя, не зазнавши горя —
Хто сміє славити красу життя?

Я горе знав, я щастя знав, я смію
Його величну славити красу;
Як я любов і радість розумію,
Так їх тобі, улюблена, несу.

Як ріки в море ллються, так до тебе
Я пориваюсь, прагну, як колись;
Як море обіймається із небом,
Так ми б з тобою, люба, обнялись!

1937

* *
*

Дай обніму тебе, кохана,
Почую серця ніжний бій.
Одна є думка невблаганна,
Як рана, в голові моїй.

Ось одцвітає цвіту врода,
І стигне на деревах плід,
І сонце раніше зі сходу
Вже повертає на обід.

Надійде полудень і вечір,
Затихнуть пристрасті вітри,

На голубині наші плечі
Впаде утоми сон згори.

І ми, кохана, постарієм,
У нас народяться сини,
А потім голови і мрії
Засипле снігом сивини.

Повиростають наші діти
У світі вільному од тьми
І будуть так полум'яніти
Огнем бажань, як зараз ми.

Такий закон, що будуть діти
І квітнути, і молодіти,
Нас поважатимуть, старих,
Любити ж будуть молодих...

1937

ШЕВЧЕНКО В ЗАСЛАННІ

І знов йому не привезла
Нічого пошта з України.
Він волі ждав... Нема числа —
Злічити дні в оцій пустині.
До берега виходить він.
Сидить. Край моря жде погоди
І вітру дужого розгін
Чекає він. Шумують води.
Позаду форт — його тюрма,
Десятилітні чорні муки,
А човна з поштою нема...
До неба він здіймає руки:

«О вітре, вітре, вітровій,
Неси, мов ластівку по полю,
Хвилину радісних надій,
Мою сподівану волю...»

Він оглядається назад:
Пустеля. Сум. Капрали п'яні.
Знущання й муштра. І горять
Ці десять літ, як серця рани.
Ні фарб, ні друзів, ні листів,
Ні віршів. Пустка та чекання.
Одне цькування царських псів
Та жах повільного конання.
Не знайдеш в цім житті прикмет
Горіння, творчості, любові;
І десять літ прожив поет
Без краю любого і мови.

А що попереду маячить
Із непрозорого туману?
То краю рідного привіт,
То муза гнівна і кохана,
То села, хати і сади
Густовишневі, тополіні,
І слави пізньої плоди,
І смерть сама на Україні.

І загнаний у цю тюрму
(Не буде роду переводу!),
Він пророкує день крізь тьму
Многостраждальному народу.

Але... нема йому, нема
Давно сподіваної волі.
Позаду форт — його тюрма,
А попереду хвилі голі,

Невмите небо. Доля зла
Його не радує донині.

...І знов йому не принесла
Нічого пошта з України!

1937

ПОХОРОН ПУШКІНА

Столітня ніч. Мете завія.
Глибокий сніг. Зима, зима...
І миколаївська Росія
Лежить пустельна і німа.
Замети занесли дороги,
Завії замели сліди,
У чистім полі мчаться дроги
Без упину — не знать куди.
Куди спішать? І що за ноша?
І хто жене їх в ніч глуху?
І запорошує пороша
Сліди таємні на шляху.
Укрита чорним покривалом,
В рогожу вкутана труна.
І коні мчали, мчали чвалом
Рівниною... І тишина
Кур'єрські тройки зустрічала,
Давав дорогу їм народ,
Лише услід сова кричала,
Як вісник смерті і негод.

Самотня станція поштова.
Смотритель з долею раба,
Якась карета випадкова,

Жандарм та гультяїв юрба —
Такий пейзаж одноманітний...
Кого ж це доля принесла?
Попереду — панок тендітний,
Позаду — смерть нещадна й зла...
«Кого ховають?» — хтось питає.
«Веліли прикусить язик».
І пошепки оповідає,
Кругом оглянувшись, ямщик:
«Сердешний, бог його боронить,
Убитий Пушкін, бач, якийсь.
І потайки його хоронять...
І день і ніч з труною мчись.
Із мертвим наберешся ляку,—
До Пскова сказано везти.
Людину, бачте, як собаку,
Ховають, господи прости...»

Тому сто літ сердечний жар
Спирила куля пістолета.
Але облудний, мстивий цар
Злякався й мертвого поета
І тіло генія в труні
Сховав у дальній стороні...

1937

ПАМ'ЯТІ МИКОЛИ ОСТРОВСЬКОГО

Схилімо голову над свіжою могилою.
Пішов творець від нас без вороття,
Та смерть здолав він думкою сміливою,
Та він живий. Нехай живе життя.

Як Прометей прикутий, жив бадьоро він,
Писав, творив, недузі не коривсь;
Таким життям заходить він в історію
І каже нам: «Живи, як я, борись!»

І сонцем розуму його обличчя світиться,
Хоч підла тьма його підстерегла,
Творимою легендою залишаться
Його життя, його слова й діла.

Ми, бурею народжені, ніколи, ні,
Забуть не зможем образу борця.
В боях майбутніх почуття Миколині,
Як сталь гартовані, вражатимуть серця.

1936

Із книги
«ПІВДЕНЬ» (1937)

ДНІ І НОЧІ...

Дні і ночі я один проводив
Серед клену, бересту й сосни.
Я шукав цілющої природи,
Прагнув спокою і тишини.
Дух поезії криштално-чистий
Суєти ніколи не терпів.
Я блукав і слухав шелест листя,
З річки воду пригорщами пив,
Ставив ятери на рибу ніччю,
Човен хлюпнути не міг в тиші.
Дивним неспокоєм таємничим
В березі шуміли комиші.
Так минали дні.
Достигли груші,
Пишні яблуні стояли на порі,
Золоті і ніби непорушні,
В безвість одпливали вечори.
Так росла самотність. Не багата
Моя доля на любовні дні —
Навіть в спогадах моїх дівчата
Не тривожили життя мені.
Скільки радості несе кохання,
Скільки запахів, і зір, і трав!
Нас одвічно невідоме манить,
Як смуглянки дальньої рукав.
Душу нам тривожить обрій дальній,
Манить висота і далина,

Друзі у самотності печальній,
Кухлі, повні меду і вина...
Так прийшла самотність.
Дивне диво,
Забрела нудьга в шляхи мої.
Жив завжди я повно і щасливо
Не в самотності — в гучній сім'ї.
Живши на бурхливій Толкачівці,
Я ніколи спокою не знав.
Хлопці заспівають поодиночі —
Шість пісень з кімнати залуна...
Примуси шуміли в коридорах,
В кранах захлиналася вода,
І розмови, наче піна в морі,
Не лишали в пам'яті сліда.
Там любились ми і розлучались,
Там жили, не чуючи біди,
Там і вірші, як любов, траплялись
І лишали в пам'яті сліди.
Слів докору я тим дням не кину,
Хоч, бувало, й ночі не засну,—
Хто не знав спокою й на хвилину,
Може полюбити тишину.
Полюбити може й розлюбити,
Так і я — любив і розлюбив.
В цім зеленім та бурхливім світі
Помилявся, працював і жив.

Та поволі опадає листя
Просто з дерева на дно душі.
Як мені кортить у рідне місто,
Де робота і товариші.
Я вливаюсь, як струмок в річище,
Я ладнаюсь у нові світи,
Пориваюсь — уперед і вище —
В задушевне слово увійти.

Уже чадить і догоряє лампа,
Вже сполохи зимового світанку...
Кінчаю том. Біжать рядки про Блока.
Уже десь сполохи зимового світанку,
Злітає сон, склепляє кволі вії,
Мороз надворі, люті сніговії
На мене задивились крізь фіранку...

1928

ПОЛТАВА

Проходять роки величаво,
Лишають на землі сліди.
Навік я полюбив, Полтаво,
Твої незрівняні сади.

Ні з чим тебе не порівняю,
О сонцесяйне місто-сад.
Де не ходжу і не блукаю,
До тебе повернусь назад.

І я в тобі до серця візьму
Все, чим живу, все, що люблю.
Полтаво! Сад соціалізму
На тебе схожим уявлю.

Чекай мене до себе в гості...
Люблю твій вигляд чарівний,
Твоїх околиць синій простір,
Напій повітря запашний.

Весною повернусь хутенько,
Пройду і пахощами вп'юсь,

І Мирному, і Короленку
Низьким поклоном уклонюсь.

Хвилини щастя перебіжні
Я поспішаючи ловлю,
Твої, Полтаво, співи ніжні,
Скажу не криючись — люблю!

Коли б я юнаком зеленим
Шукав дороги у житті,
В твоїм саду благословеннім
Я б зупинив свої путі;

Коли б одинаком тендітним
Блукав по світу без пуття,
Серед красунь твоїх привітних
Знайшов би подругу життя;

Коли б я був похилий віком,
Мені б твої рясні сади
Були немов цілющі ліки,—
Я б вік прийшов кінчав сюди.

Не перший, не другий, не третій,
Не ветхий днями й не юнак,
Я трудівник і муж. І вмерти
Я не збираюсь аж ніяк!

Ще дівчина мене пригорне,
Ще й пісня скориться мені,
Лише війни обличчя чорне
Стоїть, як привид, вдалині...

1936

ДОРОГА

Я живу серед густого лісу,
В полотнянім таборі — намет.
Але, підіймаючи завісу,
Може далі глянути поет.

Бачу я: кругом моя Вітчизна —
Сильна, незборима і міцна.
Кожному — своя дорога різна,
А мета у всіх одна!
Я виходжу на дорогу нині
І себе питаю: чим я жив?
Чи достойно рідній Батьківщині
Все своє мале життя служив?

Звичним оком табір оглядаю,
Де життя військового звичай;
Миргородські хлопці починають
Пісню про Далекосхідний край.
Краю рідний, західний і східний,
Як мені відгукуешся ти
І героїв голосом привітним,
Й задушевним словом самоти.

Я щасливий, що, не здавшись прозі,
В арtpолку в похід коня сідлав;
Що дівчат, у життєвій дорозі
Зустрічаючи, не обминав;
Що ніколи не кривив душею,
Радість не промінював на злість,
Що проходжу рідною землею
Як її господар, а не гість.

І тому-то за свою країну
Стати я грудьми завжди готов.

На прощання поцілую сина:
«Сину мій, рости собі здоров!»
І — по конях, і — по батареях,
За життя, за нашу землю й мир,
Вірні друзі юності моєї,
Кожен з нас — боєць і командир.

В цю дорогу просто і одверто
Я виходжу з радісним лицем.
Боротьба веліла бути поетом,
Пісня помагала бути борцем!

1936

ПАМ'ЯТІ ЕДУАРДА БАГРИЦЬКОГО

В цей день в степу метелиці-метілі
Гуляли й замітали дальній шлях,
І дерева стояли сніжно-білі,
Лапастий іній виснув на гіллях.

Звичайний день. Напружений. Військовий.
Із гучномовців — «говорит Москва»,
Од вітру — ніс і щоки малинові,
І замерзали на льоту слова.

Ми поверталися з походів пішки,
І, зморених, нас теплий сон долав,
А в цю годину десь на збитім ліжку
Дочасна смерть його підстерегла...

Він кликав друзів, щоб здолати горе,
Він кликав весни, юність, Чорне море,
Бійців-котовців, що в тривожній млі
Його пісні возили на сідлі.

Він кликав із доріг, що їх проходив,—
Механіків, мисливців, рибоводів.
Не допомгло! Схопила зла задуха,
Здавила горло. Впала голова.

А в полк до нас крізь ніч і завірюху
Вже радіо доносило слова:
«Помер Багрицький».

Не могли збагнути,
Як міг померти він, такий живий!

Ще по землі затято, радо, люто
Його герої йшли в запеклий бій
З природою, із ворогом заклитим,
Ще прикордонник пильнував кордон,
Ще пісню про Котовського завзято
Співав кавалерійський ескадрон...

...Ми заспівали пісню «Ой по конях...»,
З вечірньої повірки ідучи,
Днювальні починали ніч безсонну,
Ми ж засинали, але нам вночі
Походи снилися, іржання коней,
Сигнал тривоги виграє сурма.
Таке життя він сам любив до скону.
Життя триває. А його нема...

1934

Із книги
«ПОВНОЛІТТЯ» (1935)

* *
*

Ніч виходить в липневі степи
Із несказаним словом про тебе.
Ми в дитинстві шукали стовпи,
На яких тримається небо.
Невідмінність марева знавши,
Вірні вірі малих малят,
Ми до обрію бігали завше,
Де стикається з небом земля.
Та кінця не було тій дорозі,
І стовпи розчинялись в імлі,
І підвозив нас дядько на возі
До малої хатини в селі.

Ось ми вирости. Стали багаті
Словом, волею до мети;
Треба й далі з дитячим завзяттям
Переходити наші путі.
Знову прагну до тебе думою,
Як в дитинстві до неба колись.
Я пішов би шукать золоту мою
І кричать навздогін: «Повернись!»
Ніч виходить в липневі степи
Із несказаним словом про тебе.
Ти — як спрага. Так дай же пить
Із бездонної чаші неба!

1934

* *
*

Є. Ж-вії

Ласкою до тебе схожих
Більш нікого в мене не було.
Вже ніхто більш серця не стривожив
Так, як ти.

Прозорою, як скло,
Ніжною, як на весні сади,
Ти у пам'яті моїй лишилась.
То навік в моєму серці, мила,
Свіжі і незаймані сліди...

1935

* *
*

Може, все життя тебе я ждав,
Може, все життя про тебе мріяв;
Звів і розлучив нас дивний Київ —
Дав дарунок і назад забрав.

Ніби завойовник, ти прийшла,
Зайняла в полон і серце, й руки.
Мить — і несподівана розлука
Нас з тобою раптом розвела.

І від того слів цих марнота,
Опадає щастя цвітом білим...
І тепер — шукай усе життя
Дівчину з твоїм найменням милим!

1934

* *
*

Сонце в шибку стукає: вставай,
Я розвіяло останню хмарку...
День який! Вези мене, трамвай,
У найглибші нетрі лісопарку!

Здрастуй, мій золотокрилий птах,
Дорога, улюблена природо!
Славні люди в селах і містах,
Щедрі на добро, любов і вроду!

Дівчина мою спинила путь.
Глянув, а в очах у неї — згуба...
Люба дівчино, а як тебе зовуть?
І вона відповідає: — Люба!

1934

* *
*

День зелений, і світ зелений.
Привіт тобі, квітень, привіт!
Цілий день уклоняються клени
Свіжим листом своїх верховіть.
День цей радісний, довгожданий,
Повний сонця і тишини,
Я призначив тобі, кохана,
Золота моя...

І спинить
Хвилю спогадів, мабуть, марно.

П'ять років одлітає назад:
Я одужую, я в лікарні

* * *

*

Час іде, як кур'єрський поїзд.
Миколаїв, тобі привіт!
В нашу молодість входять грози,
Борють пристрасті юних літ. .

Так, бувало, тобою мариш —
Краєвидом труб, лісом рей,
Де виходить з порту «Товариш»
В черговий закордонний рейс.

А тепер я прийшов прощатись,
Мое місто, мій давній друг,
Скоро, мабуть, не зустрічатись
Нам з тобою, чудесний Буг.

Із привіллям твого яхт-клубу
Та із мудрістю читаних книг,
Бо навіть цілюючи любих,
Ми все ж покидаєм їх.

Роки вірності перед нами,
Коні й зброя чекають нас.
Під військовими іменами
Наша молодість почалась!

1933

* *
*

Опадає листями омана
Нами створених ілюзій і химер.
Що мені сказати тобі, Оксано,
Що ж мені сказати тобі тепер?
Одцвіли сади в веснянім вирі
І повніють плодом стоячи.
Ось уже мені двадцять чотири,
Їх на пальцях не перелічить.
Все ж не надивився я на вроду,
Все ж не одлюбив, не одсміявсь,
Час нічних тривог і пил походів
Вічною серйозністю налляв.
Знаю — з юністю
Прощатися зарано,
Що ж, гаразд!
Хай серце рветься вверх!..
Що мені сказати тобі, Оксано,
Що мені сказати тобі тепер?

1935

ВМИРУЩЕ РЕМЕСЛО

Блукаючи знічев'я по містечку,
Де цвіт акацій та півсонний спокій,
Де люди, дерева, повітря в млості,
Я заблукав у будочку шевця.
Швець нагадав мені старого батька —
Ті ж сірі очі, довгий ніс орлиний,
Та ж, зігнута професією, спина,
Русявий, з сивиною в скронях, чуб.
І доки він латав мої ботинки,

Розповідаючи життя немудру повість,
З дитинства із майстернею знайомий,
Я думав про вмируще ремесло.
Мені згадалась наша темна хата,
Низький верстак із шевським інструментом
І навкруги розкидані недбало
Старих фасонів різні колодки.
Мені згадалася смола і дратва,
Лубок і клейстер, копили й правіла,
Рулетки, фумилі, ремінний шпандир,—
Ним часом батько частував мене...
Ці дивні пахощі сирої шкіри,
Смоли і воску, клейстера і сажі...
Їй мелодія сапожницької пісні
Стоять ще й досі в пам'яті моїй.
Вони пов'язані — з зігнутих батьком
Над чобітьми пудовими, міцними,
Із горілчаным духом неодмінним,
З суботнім урочистим шабашем.
Вони пов'язані — з глибин дитинства —
З суворим духом віковічних злиднів,
Із дідом Юдкою, що мав шкіряну лавку,
З Волошкою — місцевим глитаєм.
Для них мій батько гнув щоденно спину,
Для них шив хромові, юхтові і шеврові
Дебелі чоботи. І мав злиденні гроші
І чорний та черствий щоденний хліб.
А щонеділі випивав по кварти
В компанії з сапожником Корнієм
І Транським — заготовщиком і другом,
З замовцями з багатих хуторів.
Додому п'яного я вів з базару тата,
А випивши, він був надміру добрий,
Він обіцяв віддати сина в школу
І вивчити його «на вчителі»...
До діда Юдки, в синій понеділок,

Я біг позичити полтиник на похмілля,
І батько знов в таким одвічнім крузі
Сідав за чорне й кляте ремесло.

Містечко вмерло! Вмер і непман Юдка,
Глитай Волошка одійшов в минуле,
Дух власності, дух тупості й дурману,
Коли не зовсім вмер, то помира!
Воскреслі ж тіні містечкових злиднів
І лобода міщанського спокою,—
Вони принесені з глибин дитинства,
Зі смертю батька в будочці шевця.

1934

Із книги
«ДНІ, ДОРОГИ, ДРУЗІ» (1934)

ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ ЕЛЛАНА

Аеродром! Аеродром!
Росте трава. Політ і простір.
І радий я до тебе в гості,
Де креслить угорі крилом
Літак пружнясті високості.

Так хочеться й собі у вись,
Відчути б раптом даль безкраю...
Здійнятися і пронестись —
В індустріальний Миколаїв,
Що рідний був мені колись.

Але... Я радий цій тиші,
Де свіжий вітер родить силу.
І от... де рясно шпориші
Заткалися в зелений килим,
Я натрапляю на могилу...

Блакитний! І важкий граніт,
І напси, і дати смерті...
Ніяк не можу уявить,
Що він отут у прах зітертий
Лежить!

Еллан! Поет і громадянин,
Товариш щирий і боєць,
Що він тепер — холодний мрець;

А на його могилі камінь
Бруднить чийсь пошлий олівець.

Хай він лишається лежать
На аеродромі. Нам радіти,
Що виростуть веселі діти,
І треба вірити і ждати,
Що прийдуть в світ нові Блакитні.

Аеродром! Аеродром!
Росте життя... Політ і простір,
І я прийшов до тебе в гості,
Де крає сміливим крилом
Літак блакитні високості.

1933

ПАМ'ЯТІ ВАСИЛЯ ЧУМАКА

Я ходжу на могилу Еллана,
Знаю певно до неї путі —
Там лежить надмогильний камінь,
А до тебе, поете коханий,
Навіть сліду не можна знайти.

В глупу ніч заgrimіли затвори,
В безвіч, в тьму повели вороги.
Мабуть, падали з неба зорі,
Як вони, ти майнув метеором
І — на страту, на смерть, на загин...

Темна, чорна й холодна безвіч,
Ката Кірсти кривава рука...
Десь на розі — розстріляно велич.

Прошипіла лиш біла газетка
Про загибель, про смерть Чумака...

Я ходжу на могилу Еллана,
Я схиляюсь і знову встаю.
Жаль і спогадів повинь розрзаних...
А до тебе як прийду, коханий,
Де так рано обірвана юнь?..

Кров і смерть. Невеличка павза.
Боротьба, і зростання, і рух.
Твій митця геніального рук —
Твій юнацький червоний заспів,
Як вогонь, я в руки беру.

Єсть у Ічні порожня могила,
І над нею, як повинь, зросла
Червонястих півоній сила,—
Мати любляча посадила
Цвіт червоний — любов Василя.

Цвіт червоний любив він не дарма,
Цвіт червоний упав на межі...
Революції червонармом —
Як боець, він умер на плацдармі
За мету, для якої жив!

1932

АСКАНІЯ-НОВА

I

День згасає. Лиш золотиться
Проти сонця покрівля дахів.
У саду невідома птиця
Незнайомий співає мотив.
Я, здається, в сімнадцятім віці
В феодальнім маєтку в гостях.
Ген — бредуть з пасовиська вівці,
Пахне тирса й полин у степах.
Все навколо таке пасторальне:
Чабани, табуни, полини,
І з-над обрію привітально
Розмахалися крильми млини...
Із-за обрію сутінь суне:
День вмирає. Згасає день,
На дорозі прадавнім гунном
Силуетиться верхівень...
Тхне полин. Бовваніють баби.
Нерушимий супокій звиса,
Тільки десь там — самітні гарби
І від них невитворна яса...
День загаснув. Не золотиться
Черепична покрівля дахів.
І здається, що ось насниться
Тінь Фальцфейна в тиші садів.

1929

II

Від електрики жовті озерця
В глибині тавричанських ночей,
Тихий ритм електричного серця
По Асканії струмом тече.
Я в двадцятому віці одразу:
Цю країну відкрив я не сам.
У степу нам цілинна оаза
Відкриває свої чудеса...
Степ полинний, сухий, безкінечний.
Тиша й тиша. До моря дійдеш...
Та розрізує тишу до речі
Тракторів розмаїтій кортеж.
Пізній вечір приходить на чати,
Золотий і хороший до згуб,
Чабани, трактористи й дівчата
В робітничий збираються клуб.
Вулиці заростають кущами
Українських мелодій-пісень,
Ці пісні пролітають над нами,
Як прелюдія нових поем.

О поете! Хай лінія зору,
Як прожектор, проріже навпрост:
Як живе, як підноситься вгору
Коллективної праці форпост!

1929

Із книг
«МОЇМ РОВЕСНИКАМ»,
«КРАЇНА МАЙСТРІВ» (1932)

ПЕРЕГОРНУ СТОРІНКУ

Перегорну сторінку. І мені
В очах закружать літери у танці,
І я згадаю про огні,
Огні провінціальних станцій,
Що ними я проїхав...

Пил доріг
І Слобожанщини бори соснові,
Але в струнці ряди
Стають в сторінках знову
Уперті літери.

І знову до роботи,
Аж доки сон не стане на поріг...

Люблю я вас, нічні мої хвилини,
Вплива в кімнату тиші корабель,
Та десь із замських пустель
Прилине вітер, у квартиру вдарить.
Замало часу згадувать і марить
Про Слобожанщину,

про сосен сонні тіні...

А все ж згадаю.
Комсомольський рейд.
Зима. І тиша. І далеких зор скло,
І заспокоена під льодом синя Ворскла,
І велич в світ відчинених дверей.

ДВА ХЕРСОНИ

I

Налитий сном по вінця,
Занурений у сон,
Це тишею провінції
Зустрів мене Херсон.
Медяно пахло липою,
Ми, дальні мандрівці,
Опівночі гутіркою
Будили вулиці.
За сонними фіранками,
Фортецями квартир,
З турботами міщанськими
Таїлись тиша й мир.
А ми прийшли бадьорими
Новий Херсон вітать,
Бо знаємо — історія
Назад не поверта...
Вже падав з липи долі цвіт,
Дихнула раптом рань,
Гукнув гудок з околиці:
«Устань, Херсоне, встань!»
А нам з річної пристані,
З дніпрової води,
Знайомими присвістами
Гукнув гудок: «Прийди!»
Запам'ятай слова мої:
Забувши тишу й сон,
Індустрії загравами
Зустрінь мене, Херсон!

II

Нема провінції, нема!
Над брилами міських покрівель
Херсон уранці підійма
Верхи нескінчених будівель.
Вітай, старий, добу нову:
Пролине небагато років,
І в твоїх жилах попливуть
Електрострумені високі.
І ти, замріяний Херсон,
Зміняєш свій повільний устрій,
Зміняєш синь свою і сон
На переможний ритм індустрій.
Твій порт візьме новий розгін,
Розколять тишу пароплави,
Що підуть до усіх країн
Як вісники багатства й слави.

Херсон уранці підійма
Над брилами міських покрівель
Верхи нескінчених будівель.
Нема провінції, нема!
Широкий розмах перспектив
Та будівництва лейтмотив.

1929

СУЦІЛЬНА ЛІРИКА

I

Підійду до вікна.
Сновигають дощі,
Романтичні дощі,
перед веснами розталь.
Вже десь підіймається лід і тріщить,
Вчувається подих весняних гроз там...
Вітер із півдня.
Що ж, вітре, пронося в даль,
Я півсонний стою, я гадаю: а чи
Зачинити кватирку?
Провесінь.
Розталь.
Шумлять за вікном романтичні дощі...

II

Над річкою літо і гомін,
Погода дзвінка, як струна;
Лишаючи пил і втому,
Приходжу й беру човна.

Така надзвичайна погода,
Такий привабливий ліс;
І човен мій ріже воду
Все далі і далі, за міст.

І помахи весел нелічені,
І човна так легко вести,
Що кожну зустрічну дівчину
Хочеться звать на «ти».

Вони посміхаються світло,
Смуглянки кричать: «Сюди!»
Вони агітують за літо,
Блискучі від сонця й води.

Дівчата, дівчата, дівчата,
Як бризкає щастя з лиця!
Пливу! Приготуйтеся стрічати!
До сонця, до вас, до Дінця!

III

Струнко й тісно стоять дуби,
Передсмертним охоплені дрожем,
І роняють над бездорожжям
Жовтий лист у хисткій різьбі...
Так, це осінь. Так, осінь це,
Неохайна стара циганка,
Що приходить до кожного ганку
Із поритим дощами лицем.
Всі говорять: печальна пора,
Але ж осінь — і поклик до праці.
Хай, що мусить,— гние і вмира,
А я хочу інших асоціацій,
А я хочу інших глибин...
Глянь: вітри схолоднілі віють,
В передсмертному дрожі дуби
Перед ганком стоять, не ржавіють...

1928—1930

Із книги
«ЕНЕРГІЯ» (1930)

БЕРЕЗАНЬ

Над затокою тоне синь,
Тоне синь у часи світань,
У затоці стоїть масив —
Березань.
Десь позаду лиман у млі,
Над лиманом димлять кораблі,
Та вітри вали хвиль несуть
На піщану Тендру-косу...
Березань!
Він один, один...
Десь там часу невпинний біг...
Лиш іноді рибальські човни
Хлюпотять біля ніг.
Та мине на Херсон пароплав —
В тихі води південних рік.
...Пасажир випадково згада
Розстріл Шмідта і П'ятий рік.
Не розтнуть його крики ніч,
Це було, це минуло, нема...
Тільки острів майне вдалині,
Тільки море шумить дарма!
Над затокою тоне синь,
Тоне синь у часи світань,
Де нерушно стоїть масив —
Березань!

1929

Пролине вітрець...
І здивованим нам
Одеса з туману
постане здаля —
Південного міста
уранішній гам
Як символ мети,
як завітна земля...
Гойдай же, гойдай,
згряя хвиль, пароплав,
Надвечір
він буде в Лимані.
А там:
його оповине вечірня імла
І будуть матроси співають:
«...по морям»...

1929

РЕЙС

Порт і ніч.
У ночі колір —
Чорне з жовтим.
Тиха гавань,
Де в пільми магічним колі
Пароплави дальніх плавань.

Пасажирська гавань.
Другий
Рве гудок північний спокій.
І відгукуються глухо
Передмістя і затоки.

Недокурена цигарка,
Вод бурштинові безодні.
Де і хто я буду завтра,
Пасажир морський
Сьогодні?

Трапи піднято.
Напруга.
Відпливає в темнь берег.
Наша многотонна «Вьюга»
Знає шлях в морях південних.

Пасажиром бути — просто:
В третім класі жди світанку,
Вийде заспаний матрос,
Рівномірно виб'є шклянки.

Крізь уранішні тумани
Нашу «Вьюгу» буде вести
Певне слово капітана
Просто в напрямі зюйд-весту.

Бо шляхи прямі і знані
І по серцю, і по рейсу,—
Він спокійно до світання
Путь скеровує в Одесу.

Лиш холодна трамонтана
З дальніх далів, з океану...

1930

РЕФРЕН

За вікнами шумлять вітри...
Про що шуміть вітрам зимою?
Нехай живе дух неспокою —
За вікнами шумлять вітри.
Устати й вийти в хугу, в ніч,
Де люті стовпища примар,—
І пригадається Верхарн,
Коли виходиш в хугу, в ніч.
У ночі дивний зміст і ритм:
Рипить трамвай десь запізнілий
Та вулицями — сніговії...
У ночі дивний зміст і ритм.
Повніють юрбами вокзали,
І поїзди нічні кричать,
Що знову треба мчать і мчать
І юрбами повнить вокзали.
Я знаю — десь чекає день
Своєї черги, буйних темпів,
І я відчую запах тем тих,
Що йдуть до мене тільки вдень.
А зараз ночі чорна хлань
І міста пульс такий нерівний,
Та настрої мій незнано дивний —
Піти у ночі чорну хлань.
І це ж — лише моя утома,
Це не симптом чудних скорбот,
Приходять після дня роботи
І дивний настрої, і утома...
Та не про те шумлять вітри,
Вітри, розбурхані зимою,—
Нехай живе дух неспокою —
Шумлять вітри...

1929

ДИМ

Малюнок

Димить завод на сусіднім кварталі,
Мереживом труб заслони́в виднокруг.

За ним простяглися шляхів магістралі,
Туди, де південні задумались далі,
Туди, де спокійно хлюпочеться Буг.

Димить завод...

Дим над обрієм тане,
Тане мереживом дивних уяв...
(Хтось, може, дим цей навіки прокляв...)
Ген — розіп'явся в завісі туманній —
Димить завод.

Дим над обрієм тане.

І в надвечір'ї

цвітують орнаменти
(Хмар хмаровиння і вітер прудкий...)
Тихо спливають години й моменти,
Доки аж тишу проріжуть гудки.

...І в надвечір'ї

цвітують орнаменти.

1928

ЗІ СТАРИХ ЗОШИТІВ

ПЕРЕДЧУТТЯ

Дивний сон мені цю ніч наснився,—
Як змінилася моя судьба!
Я, що вік нікому не клонився,
Перетворений раптово на раба.
Все минуле спогадом далеким
Одлетіло до найвищих зір.
Б'є мене в лице дошкульно стеком
Завойовник мій — двоногий звір.
Замкнений в вузькім кругу плантацій,
Під безжальним сонцем живучи,
Чую музику, гуляння й танці,
Чую співи ситих уночі...
Та в глибинах пам'яті навіки
Залишився незгладимий слід,
Що прожив я вільним чоловіком
Двадцять літ на сонячній землі.
Сниться сон примарний, безконечний,
Що скінчилося життя раба
І везе мене у кут кінецьний
Парою запряжена гарба...
Без труни мене кидають в яму,
Я лечу і прокидаюсь вмиць.
...Табір зустріча мене піснями,
Верховіттями дерев шумить.

1936

БІЛИКИ

Недавно Мате Залка тут ходив,
По цій землі, де я ступаю нині,
Вудив у Ворсклі рибу і купався,
Жив у малій хатині край села.
Із школярами щиру дружбу вів,
Простий був чоловік і компанійський,
Не раз хлоп'ятам він розповідав,
Як бився з ворогами в громадянську.
Як Леніну віз золотий запас,
У Колчака відбитий у Сибіру,
І як до білих трапив у полон,
А ті живим у землю закопали.
Хлоп'ята слухали з захопленням. Та враз
Стрибали у приемні хвилі Ворскли
За дядьком, за улюбленим Матвієм,
А він учив їх плавать стилем «брас»,
І стилем «кроль», і навіть «батерфляем».
Сміявся, мов йому дванадцять літ,
А й справді не старий — минало сорок.
Коли ж малий хлопчина заглядав
В ту комірчину, де він спав тихенько,
Побожно орден цілував червоний
На гімнастерці дяді Мате Залки.
Сліди лишилися, а його нема.
Не знаю, може, в Біликах, на пляжі,
Він прочитав, що вже ідуть бої
В Іспанії, далекій і незнаній.
І серце воїна заговорило в нім.
Поцілував дружину на прощання,
Взяв чемодана, в поїзд сів і втретє
Подався без вагання на війну.
Ще є сліди на білому піску,
Ще повість, нещодавно розпочата,
Продовження чекала, ще йому

Листи надходили. А Мате Залки
Вже не було. В околицях Мадріда
Приймав бригаду Лукач-генерал,
Щоб потім під Уескою упасти...
Благословенна Ворсклова долина
Його сліди тримає, і Москва,
И Угорщина кохана, і Сибір,
І Перекоп, Далекий Схід і Канів,
Валенсія, Мадрид, Гвадалахара.
Бентежне серце — серце комуніста —
Його водило й кликало усюди,
І всюди на землі цій неспокійній
Поет і воїн полишав сліди.

1938

КАРТИНА

Війни початок. У вогні
Палала Україна.
У пам'ять врізалась мені
Тоді одна картина.

Тікали натовпи на схід
І шляху не шукали,
А «месери» за ними вслід
Ганяли, як шакали.

Шумів, гримів залізний град,
Свистів над головою,
І трупом крився шлях уряд,
Немовби поле бою.

Той біженець стоїть в очах
Живий переді мною:

Він ніс дитину на плечах
І скрипку під пахвою...

Ні кусня хліба, ні речей,
Ні вузлика малого.
А що дорожчого іще
Він міг узять в дорогу?

Солдатську путь я всю пройшов,
Стоптав немало підошов
Дорогою важкою.
І згадувавсь не раз в боях
Втікач з дитятком на руках,
З футляром під пахвою.

1944

П'ЯНИЙ ТАНК

Ми на танк набрели,
Десь в дорозі, у полі,
Його жерла були,
Як мерці, захололі.
В сорок першому ще
Ця пригода лучилась,
І недарма вона
У згадках залишилась.
Йшов цей танк без доріг,
Навпростець, як попало,
Як безумний потік,
Де загату прорвало.
В божевільнім танку
Він стрибав по вибоях:
І сам танк, й екіпаж

Оп'янілі обоє.
Там горланять пісні
Розвеселії шваби,
Нескладні, голосні,
Мов розквакались жаби.
— Любі наші жінки,
Ми веселі сьогодні.
Шість скорили країн
Й спочивати не згодні.
А тепер ідемо
Радсоюз звоювати,
По степах легимо
Безборонно, без втрати... —
Раптом блиск і удар,
Громом грянула міна,
В п'янім танку — пожар,
Крик: — О Гретхен! О Мінна! —
П'яний гвалт затиха,
Поступаючись праху,
І потвора лиха
Бовваніє край шляху...

1946

КАРУСЕЛЬ

Я закружляв у каруселі,
У круговерті суєти,
Літа безжурні та веселі
Спливли за спалені мости.
Колись малим, в Новому Бuzі,
На ярмарку, в дитинства дні,
Плив я в загонистому русі
На дерев'яному коні.
Шарманка плакала й вищала,

Крутився круг на повну міч:
«Я з милим другом утікала
У непогожу, темну ніч...»
І ось, дійшовши повноліття,
Між рідних і чужих осель,
Я знову тихо й непомітно
Зійшов на іншу карусель.
І закрутивсь у вічнім русі,
У ненастанній метушні,
І день за днем на виднокрузі
Вставав і падав у вогні.
Маленька хмарка багряніла,
І схід палав, і захід гас,
І, спутаний, старів без діла
Мій норовистий кінь Пегас.
А я в напрузі та у тузі
Крутився знову в метушні,
У завороженому крузі,
На дерев'яному коні.
І як хотілось гармоністам
І тим, що крутять вічну вісь,
В запалі крикнути: — Спинись там! —
Зійти з кружляння в тінь узлісь
І голову в траву покласти,
І довго так лежать без слів,
Щоби веселий та квітчастий
В глибинах народився спів.
Щоб я відчув, що я — володар,
Творець, властитель і водій,
Що я свого життя господар,
Не раб обставин і подій.
Та день барвистий пригасає,
І сірих років заметіль
Усе шматує, й не спасає
Ні хист, ні зміст, ні біль, ні ціль.
І ти даєш усе в данину

Тій силі, що тебе несе,
І крутить, крутить без упину
Життя шалена карусель!

1946

СУЧАСНА КАЗКА ДЛЯ ВНУЧКИ

Дідусю, чи правда, що людина
походить від мавпи?

Ні, це не правда. Літ мільйони ми
Із мавпами існуєм поруч,
Але ніде ще не з'явився покруч
І мавпи не змішалися з людьми.

Ні, ми не з мавп. А звідки ж? Звідтіля,
Куди націлено ракетоплани,
Куди вже скоро вирушать земляни.
От звідкіля нас прийняла земля.

Чи космонавтів нинішніх убрання
На них не схожі? Їхні кораблі
Розбилися. Фантазія ж старанно
Їх образ відтворила на землі.

Ти бачила ікону? В німбі — бог,
І ангелів із крильцями кружляння,
Та то ж, напевно, прилади літання,
То посланці з других планет, епох...

То ж прилітали і лишались жить,
Принесли із собою квіти й трави,
А мавпи, може, ввійдуть в наші лави
Еволюційно, за стосот століть.

1967

УДВОХ

Де ми можемо побути удвох
І в якій ситуації?
Й чи потрібне оте для обох,
Чи немає вже рації?
У квартирі? Там повно людей.
В електричці? Тіснява.
Власна «Волга»? Нема й не буде.
Ох ти, доле лукава!
Ну, звичайно, побути удвох
Можна навіть на площі,
Серед множеств, поміж багатьох,
В магазині й на пошті.
Я усе ж не прихильник ніяк
По тролейбусах маяться,
Навіть звір, навіть птаха в гаях
В час інтиму ховаються...
Де ж іще? Ну, на крайній на час
В темноті кінозали,
Щоб ніхто не підслухував нас
І щоб не підглядали.
Я хотів би тобі щось сказати,
Що звіряють лиш жінці,
Але щоб без оглядки назад
І лише наодинці.
Щоб були ми не між багатьох,
А самі — просто неба...
А лишитись удвох,
Ох, як треба!

1979

ВСІ СТРУНИ АРФИ

СУЧАСНІ ЕЛЕГІЇ

Цикл

* *
*

Як освіжають перші грози,
Як молодять мої чуття!
І перші зрілих днів погрози
Десь пощезають в небуття.

Долає часом сон і втома,
І очі застила юга,
І осіда в душі, як дома,
Якась ядуча пилюга.

Та перший грім стрясає зводи
І зо сну будить — жить і жить,
Упившись чуттям свободи,
Страждать, надіятись, любити...

Я знов творець. Щасливі сльози
На волю просяться мерщій,
І пилюгу змивають грози —
Вседайні весняні дощі!

1939

* *
*

Коли цвітуть в рясному вбранні вишні,
Все забираючи в п'янкій полон,
Вони, здається, марять про колишне,
Їм сниться навесні пухкий зимовий сон.

Розкішний сон! Схитнутися б і впасти!
Сновійний спогад вітами пробіг,
Що то не цвіт, що то лежить пухнастий
На голих вітах теплий-теплий сніг.

Що то не тихо пелюстки спадають,
Мов краплі сліз, на чорний вид землі,
Що то сніжинки у повітрі грають
І падають в молочно-сизій млі...

Як біла заметіль над садом одцвітання:
Все марять вишні у полоні сну.
Хіба не так, що в цьому опаданні
Уже вчуваєм зиму крізь весну?..

1940

* *
*

Люблю я вийти в сад після дощу.
Ще на листках іскряться срібні краплі,
Іще біжать по вулиці струмки
І навкруги озоном дивно пахне,
Та вже озвалосьптаство голосне,
Розкльовуючи краплі живосрібні,
А сонце вийшло в бій супроти хмар
І райдугою хмари запалило.

Чудовий світ! Він, вічно молодий,
Мені промінням поціляє в очі,
А я, мов соняшник розквітлий, мимохить
Нестримно обертаюся до сонця...

1939

* *
*

Прекрасні дні осінні в теплім сонці,
На кленах лист горить, немов червонці,
І гай шумить у лагідній задумі,
Святковий вигляд, але сам у сумі...

А в тім гаю, в передчутті розлуки,
Проходить пара, переплівши руки.
Не треба слів. Лиш очі та зітхання
Розповідають мовчки про кохання.

А там — зима. Застелить сніг дороги,
Стежки, де листя толочили ноги,
До тих чуттів, на ті горби і доли
Вони вже не повернуться ніколи...

1938

СОЛОВЕЙ

Що вже ячмінь колос викидає,
Соловейка голос покидає.

З пісні

Линув спів солов'їний з грудей,
Линув спів і раптом спинився.
Кажуть люди: то соловей
Ячним колосом подавився.

Але то лиш слова. Тоді,
Як ячмінь починає спіти,
Десь в гущавині, у гнізді
Солов'їха вивела діти.

Досить клопоту солов'ю —
Вдовольнить сім'ю галасливу!
Гей, співалось добре в маю,
А тепер йому — не до співу...

1939

* *

, *

Багрянокрилою зигзицею
Кигиче молодість здаля,
А я журюся за жар-птицею,
Чекаю хтозна-звідкіля.

Якісь принади і обіцянки,
Забаганки вона таїть...
Повірю їм, як зову пісеньки,
Що десь у далечі дзвенить.

Шуми, дзвени, моя мелодіє,
На новознайдений мотив,
Ще не в спочинку, а в роботі я
Іду у далеч серед нив...

Ще, може, житом чи пшеницею
Мене порадує земля,
Ще, може, стрінуся з жар-птицею,
Що манить мрією здаля...

1959

* *
*

Може, молодість ізнову
До подушки припаде
І свою гарячу мову
З похололим заведе.

М. Рильський

Одгомоніли теплі зливи,
Затихло літо після жнив,
І мову юності щасливу
Хтось на осінню замінив.

Ну що ж, не місце тут браваді,
Коли з гори посунув віз.
Дивитися у очі правді —
Ось непохитний мій девіз.

Уже тобі солодку слойку
Життя, напевно, не подасть.
Ну що ж, прийми і це як стоїк,
Вважай, удовольнився всласть.

Є праця, діти, книг сувої,
Життя прожите не дарма,
Але пружини заводної —
Перпетум-мобіле — нема!

1959

ЯБЛУНЬКА

Змолоду поранена жорстоко,
Вирвана безжалісно з землі,
Ти стояла бідна, одинока,
Збуджуючи болі та жалі.

Вже твої подруги щасливіші
Одяглися в зелень до чола,
Тільки ти од ран найболючіших
Одійти до часу не змогла.

Людські руки корінь підживили,
Зав'язали рани наскрізні —
І на осінь ти зазеленіла,
Як дівча, в святковім убранні.

Вже давно різкі вітри й морози
Збили на подругах цвіт і плід,
Ти ж стоїш рясна, зеленокоса,
Радуючи наш печальний світ.

Чи не так і ти, осіння казко,
Пізно пробудившись від сну,
Заспраглила на любов і ласку,
Восени віщуєш нам весну?

1959

МЕДИТАЦІЇ

Цикл

* *

*

Вночі моя уява ожива,
Гаряча кров вистукує у скроні,
Приходять ордами незлічені слова.

Стискаю їх, мов скарби, у долоні,
Пускаю рівними рядами на папір
І так люблю хвилини ці безсонні.

За вікнами, як роз'ярілий звір,
Холодний вітер в темряві північній,
А ти працюй! І знай, і вір,

Що сон — то смерть, що ти не вічний;
Тож квапся жити, думать і творить,
Суворій правді заглядай у вічі,

Уловлюй вічність у єдину мить
І кожну мить на вічність перетворюй...
Оце — твій власний, неподільний світ!

Аж доки ранку промінь яснозорий
Не гляне в шибку й за єдину мить
Не прийде сон, привабливий і скорий...

1929

* *
*

Мені чужа бундючність пишних поз
І театральні вивірені жести,
Я хочу од садів, полів і гроз
Слова прості і соковиті нести.

Життя моє! Налитий туго колос,
Він може впасти, він — життя носій!..
Хай не гучний і не високий голос —
Я маю не позичений, а свій.

Я хочу з вітром кораблі гойдати,
Я хочу віршем дівчину вітати,
І ті слова, що з губ моїх злітають,
Потроху люди слухать починають.

А прийде час, слова наллються соком
І перебродять, як вино в діжі.
Тоді покличемо гостей високих
І почастиєм ними від душі!

1937

* *
*

Юних літ казки обворожили
І навіки серце освіжили,
Не боюсь я швидкоплинних літ.

Ще мені ламати в лісі гілля,
Ще мене покличуть на весілля,
Ще мені розквітне первоцвіт!

Не стелить мені м'яку постелю,
Не сп'янію я од зілля й хмелю,
На шаги не розмінююсь, ні!

Ще не розквитався я з піснями,
Ні з дорогами, ні з кораблями,
Ще літатиму в височині,
Ще всміхнеться дівчина мені!

1937

ПРО СМЕРТЬ

Як мені не хочеться вмирати,
Але знаю: все ж таки помру.
Ще не винайдено препарат,
Що відмолодив би кров стару.

Скільки їх було — і не злічить,
Тих, що славили життєвий плин,
Мріяли безсмертя сотворить,
Але всі померли, як один!

Я, проте, не кваплюсь помирати,
За новим прислів'ям золотим:
«Краще бути здоровим і багатим,
Аніж бути бідним та слабим».

А надійде час смертельних жнив,
Прийде смерть з косою — не біда!
Викарбую: «Світ його ловив,
Але не спіймав. Сковорода».

Я не вірю в потойбічний світ,
Але весь в непам'ять не піду.

Зійде трав медяний живопліт —
Я з могили в трави перейду.

Правда, це утіха замала,
Що ж поробиш — іншої нема.
Краще хай співа мене бджола,
Аніж обгортає вічна тьма!

Може, пара щасна і німа
Прийде милуватись до штахет
І, між поцілунками двома,
Пом'яне мене: «То був поет».

Правду кажучи, оце пишу,
В тишині химерами грішу,
Хитро граю в дудочку стару,
Але сам — не вірю, що помру!

1939

ЗВЕРНЕННЯ ДО МОРЯ

Чому так люблю я, чому так обожнюю море?
Нагадує море про вічне шукання земне.
Про вічність і мить. Зустрічаючись, море
і гори
І величчю ваблять, і силою давлять мене.

А все ж я не здамся! Бо я не мізерна піщина.
Я в моря позичу відвагу його й широчінь.
Немає у світі нічого величніш людини,
Держання її, невтоленності й сили волінь.

Я знав одного, що, як море,
думками могутній,

Він жив поміж нас і не знав ні падінь,
ні зневір.
Він жив як Тантал і помер як Титан.
Незабутній,
Цей духом незламний, що жив смерті
наперекір.

Хай славиться сила, хай славиться
мужність і воля,
Народжена бурею. Хай буревісник зліта
Високо за хмари. Одна нам наказана доля —
Недаром прожити буремні й натхненні літа.

Із вітром в ладу, з громовицями бурі
у згоді,
Стою перед морем, з прибоєм приймаючи бій.
Вслухаюсь в неспокій землі і води —
у природі
Шумить, не вгаває невмовчний
і дужий прибій!

1937

* *
*

Ні пишним лугом, ні затишним лісом
Ненатлих слів моїх не напоїть.
Хіба що перетнути їх залізом,
Пожаром воєн, жахом лихоліть.
Одмірено часу занадто вбого
Мені й моїм окриленим пісням.
Скоріш, хутчіш топтать земні дороги
І не звірятися зрадливим снам!
На дівчину не гріх накинуть оком,

Води напиться просто з джерела,
А в річці впливати на глибоке,
Нехай то Псел, чи Ворскла, чи Сула.
І все ж таки, процвівши в наші літа,
Не знав би я своєї долі гірш,
Як звікувати у званні піїта,
Писарчука поганих вірш...
Якщо судилося мені у неспокої
Не зброєю, а словом прогриміть,—
Я буду йти дорогою важкою
До розуму осяйних верховіть.
Якщо дано спізнати слово зброї,
Бійцем пройти по життєвій путі —
Тоді так само вийду із двобою
Або з щитом, а може, на щиті.
Ні, я не хочу зі спокоем знатись!
Душа горить — вона ще молода.
Не згоден я колодою валятись,
Під котру навіть не тече вода!

1940

РОЗДУМИ

Цикл

І

«Лови летючу мить життя,
Рятуючись від Лети»,—
Повчали з давніх-давен так
Філософи й поети.

І проповідували нам
Смак спокою й спочинку,
І розуміли під життям
Вино, неробство й жінку...

В житті три втіхи маю я:
З них перша — праця є моя,
Улюблена, свідома,
Вона веде, мов течія,
В прекрасне невідоме.

А друга — золоті слова,
Цілинна їхня врода,
Цвіт яблунь, неба синява,
Широка пісня степова —
Найбільша насолода!

А третя втіха — боротьба,
І це — не фраза нині.
В собі — між почуттям раба
І вільної людини;
З врагами — мало їх хіба? —
За щастя Батьківщини.

І так живу... Ідуть літа,
Минула юність золота,
А я з путі не збився.
Лише летючу мить життя
Ловити не навчився.

1941

2

Є поети «із ласки божої».
Я не з божої, а з своєї.
Якось вийшов днини погожої
На подвір'я. Та що з землею?
Нарядилася нареченою,
Заквітчалась у цвіт морелі
І з утіхою нескінченною
Загойдала мене на релі.
Загойдався я, закружився
І до сонця полинув летом,—
Так, мов заново народився...
Відтоді я і став поетом...

А коли я вийду на вулицю
Із пейзажем давно знайомим,
Серце квіткою не розтулиться,
Не захопиться невідомим;
І на пісню, на погляд дівчини
Ні одна струна не озветься,
І залишиться непоміченим
Світ навколишній оком серця,—
Що я вдію тоді без зброї —
Мертвим словом, безкрилим злетом?!
І, лишившись самим собою,
Перестану бути поетом...

1941

Вийду у садок. Навколо мене
 Піднялося паростя нове.
 Думаю — цей ясенок зелений
 Як-не-як мене переживе.

Гадку гадку гонить, здоганяє,
 Підсуває втішну й не нову:
 Хай же пісня високо злітає,—
 В пісні я його переживу.

1941

Нічого незвичайного немає
 В житті моїм. Робота цілоденна
 Та іноді малий перепочинок
 Де-небудь у затишші біля Ворскли.
 Блакитна Ворскла в жовтих берегах
 У гості до Дніпра невпинно плине,
 Крислаті верби віги похилили
 У млосному чеканні на пісок.
 Сини маленькі на мені верхом
 До річки їдуть, раді та щасливі,
 І тихомирний сонячний пейзаж
 Кругом нас непомітно обступає...
 Сини мої! Мої кохані дітки!
 Одні ви, може, лишитесь в свідки
 Мого життя малого. Я не був
 У вигнанні, як Пушкін, не еднав
 Визвольних легіонів, як Міцкевич,
 За рідним краєм я не сумував
 Так, як Шевченко в засланні. О ні,
 У інший час літа мої минають...

Чому ж прозора світиться печаль
У цих рядках? Не так, не так я жив,
Немало слів легких у світ пустив,
Що у серця, як стріли, не влучали...
Я розучився сіяť в полі хліб,
А добре слово сіяť не навчився...
Сумнівне все у поетичній долі,
І тільки ви у мене безсумнівні!

1940

ЗВУЧИТЬ МІЙ ГОЛОС З ТЕМРЯВИ...

За Аветіком Ісаакяном

Звучить мій голос з темряви, з безодні:
«О істино свята, прийди, з'явись!
Тебе шукаю здавна до сьогодні,
Від мук мов скам'янів я, подивись!

Я йшов до тебе багатьма шляхами,
Та навіть сліду відшукать не зміг.
У тьмі, в блуканнях довгими літами,
Тебе не відшукавши,— я знеміг.

І хоч я хворий, стомлений, без сили,
Та вірю, що існуєш в світі ти.
Які ж тебе путі-дороги скрили?
О істино, молю, з'явись, прийди!

Знайду я сили, подолаю горе,
З ціпком піду я по землі блукать,
Щоб людству світло істини прозоре
Із полум'я життя свого віддать».

ЩО ТАКЕ ПОЕЗІЯ?

Що таке поезія?

Хто її знає!

Хто каже — правда,

інший — краса,

емоція — твердить третій,

мудрість — мудрить четвертий,

безкрайність — гадаю я.

Поезія?

Певно одне:

то — жага відкривань,

то — буяння сил

і повінь чуттів,

їзда у незвідане,

осягнення суцього...

Поезія —

звучання слів

на клавішах нервів,

карбування думок

на скрижалях вітру,

музика сфер

у космічній оркестрі.

Поезія —

гравюри ідей,

пастелі сумління,

портрети персон,

акварелі настрою,

технічна естетика стилю

і солоне мистецтво сатир.

Поезія —
білі й чорні хмари
на панелях душі,
екстатичні танці фантазії
на танцмайданчику
тверезого розуму,
тупотнява легінів-образів
на весіллі логічного.

Поезія —
снага і страждання,
ридання й радіння,
еманація розуму,
енергія серця,
мустанги волінь
у пустелі байдужості.

Поезія —
крилатий кінь мислі
і дика кішка інтуїції,
прожектор ученого
і сум неврастеніка,
терзання закоханого
і осяяння генія...

І я, ухопившись
за останню пір'їну надії,
з усіх сил поспішаю
за цією жар-птицею...

1968

* *
*

Людина угледіла море,
І це уже інша людина,
Мов ринула в серце прозоре
Життя ще одна половина.

Побачила море людина,
Віч-на-віч поговорила
І вже, ніби другу єдиному,
Йому своє серце відкрила.

Буває, що звіришся другу,
А він не відкаже нічого,
А все ж мовби гіркість і тугу
Всю разом залишив у нього.

О вічність, безкрайня і синя,
Ти — ліки і втомі, і горю!
...І людяніш стала людина,
Вклонившись мудрому морю.

1969

ПЕЙЗАЖНІ МАЛЮНКИ

Цикл

* * *

*

Називаю осінь золотою.
Та і як же люблю не назвуть?
Дні ідуть нестримною ходою,
А на півдні нашім голубою
Вродою осінні дні горять.

Вже листи із Києва, з Полтави,
Згадують тумани та дощі,
А у нас ще сонячні мечі
На степи, на скошені отави
Ложать смуги ясно-золотаві...

Тільки клени навівають сум,
Ронять листя пожовтіле долі,
Та тополі, юнаки-тополі,
Про осінню шелестять красу,
Про осінні передсмертні болі...

Ну і що ж! Всьому свій час і міра.
І чому це — осінь і зневіра?
Дні ідуть нестримною ходою,
А моя уява ще не сіра:
Називаю осінь золотою.

1929

* *
*

Уже покошені отави,
І ниви голі, як мерці,
І сонце лле бліді і мляві
Передосінні промінці.

Іще стоїть ясна година.
Жовтавий степ, червоний ліс,
Горить червіньково шипшина,
І терен гронами повис.

Над степом сходить тихий вечір,
Завісою лягає пил,—
Іде шляхом незримих течій
Похмура осінь на степи.

І журавлиний клекіт чути
Надхмарних перелітних зграй;
І тільки я один, забутий,
Не лину у далекий край.

Ці думи в вечори полинні,
Безсонні мрії уночі,
Бо дні такі передосінні
В незнану кличуть далечінь.

1928

* *
*

Пізня осінь, це твої закони:
У степу скирти, мов терикони,
Жовте листя та суха трава.

Ще не холодно, і вже не жарко,
На степу не чути молотарки,
На шляхах не висне курява.

Пізня осінь, це твої права.

Сиві приморозки на дворах уранці,
Виряджають хлопців-новобранців
В прикордонне військо, в гори аж...

Поки йдуть вони в дорогу незабутню
І виводять пісню про майбутнє,
Глянем, як міняється пейзаж:

За селом, в якому хати білі,
По шосе біжать автомобілі,
Золотим вантажені зерном.

Тут колись були самотні гони,
Відбивали вітряки поклони
На далеку церкву за бугром...

Смуги, смужки, межі та обніжки,
Тупає самотна постать пішки.
Хто не знав цей бідний краєвид?

Цвіт гречок і проса смужки сиві...
А тепер сплановані масиви
Утікають ген, за небозвід —

Всюди зміни витворений слід.

Глянемо на обрій дивно чистий:
Трактори зяблюють, трактористи
Степ укрили зябом навкруги.

Клин озимини та пару смуга,
Поки осінь ніжна, як подруга,
Стелить дні прозорі на луги.

Це твої, майбутнє, береги!

1934

КІНЕЦЬ ЛІТА

Вже літу надходить яскравий кінець:
На заході сонце кладе багрянець,
Жовтогарячий на кленові лист,
Багрянцем дуби та берези взялись.

Прощай, моє літо, природо моя,
Прощальні берези край бору стоять,
Блакитним од неба здається село,
Блакитне безмежжя край бору лягло.

Я задрісні очі звертаю туди,
Де груди в дівчат — як достиглі плоди,
Де губи в дівчат — як розквітлі сади,
А очі — як повні криниці води.

Я славлю природи одвічну красу.
Шипшину і терен достиглі несу,
І яблука падають долі з гілля,—
Яка ти багата і щедра, земля!

Я сонячне літо без краю люблю,
Як молодість дивну й щасливу мою,
Та літу надходить яскравий кінець —
На заході сонце кладе багрянець.

1936

Як осінь рання в золотім убранні
Являє міць,
Приємно в трави в'ялі та духмяні
Упасти ниць.
Полинню пахне, листям, сон-травою.
Яка вона?
Це значить — прагне вже земля спокою
І засина.
Тінь пробіжить землею од хмарини,
Як згряя птиць.
Захочеш слухать клекіт журавлиний —
Ляж горілиць.
Бездонне небо в синяві холодній,
Глибінь ріки,
І задивляються в страшну безодню
Легкі хмарки.
Відбилось там, в небесній оболонці,
Роздолля нив,
Їх надвечірній скісний промінь сонця
Позолотив.
І ось уже немов не на землі я —
Десь в глибині,
Хитаючись, в німім чеканні млію,
Пливу в човні.
Хисткий мій човен плине за водою
Так, що за мить
Червоне сонце стане наді мною,—
Лише вхопить.
Та сонце впало й закотилось долі
Десь у траву,
І в синю заводь вечора поволі
Я сам пливу.

1939

САДИ ЦВІТУТЬ

Огнем рожевим і блакитним
Знялися голуби з землі,
Сади цвітуть, і ми розквітнем,
Немов у казці королі.

М. Рильський

Рожеві яблуні розквітли,
А білі груші одцвіли,
І торжеством весни і світла
Сьогодні віє від землі.
Вона дарує різноквіття
І різнотрав'я розкіш нам,
А ми, дурні, немов осліпли,
І не радіємо дарам.
Надію нам весна дарує,
Живлющий сік у груди лле,
І не мудрує, не хитрує,
А все задарма віддає.
Весна покликала у далеч,
Дала життю новий розгін,
Де Стрий, Долина, Сколе, Галич,
Краса карпатських верховин.
Я нині був у давній Тухлі,
Опір там хвилю гонить в Стрий,
І тіні беркутів неструхлі
Повіяли в душі моїй.
І цвів любисток, пахла м'ята,
І простір одкривався в рань,
То Люби-згуби вість крилата,
То Дани щиросердна дань.
І виділись, крізь дні і ночі,
Через віки прадавніх слав,
Слов'янських дів бездонні очі,
Уста тухольських Мирослав.
І знов я — молодий і гожий,

І оживає в серці знов
Той спів, що здавна нас тривожив:
Життя, і сльози, і любов...

1972

В РАННЮ ВЕСНУ

За Яном Райнісом

В ранню весну навкруги
Ще не танули сніги,
Ще бруньки не розвилися,
Ще дощі не пролилися,

Я сказав тобі: «Ходім!»
Зрання ми блукать пішли,
Руки в руки заплели,
Повернулись пізно в дім...

Дома ти вікно відкрила.
«Глянь, сніги розтанули,
Тепла злива прошуміла,
І бруньки проглянули...»

Чи не ти, моє кохання,
Ім життя вдихнула зрання?

1950

ХОЧУ Я ВОДИ...

За Георгієм Леонідзе

Хочу я води, котрою
Сонце в травні умивається.
Йде весна ходю скорою,
Мов кохана усміхається.

Грає пісеньки безжурної
Вітер-легіт пролітаючий,
Дощової зливи чую я
Тихий гомін незмовкаючий.

Чую, як гуде над квітами
Бджілка днини полудневої,
Гомонить весні привітами
Листя гілки яблуневої.

Квітнуть мрії в голові моїй,
Як сади в цвіту леліючи,
Оком сонця бачу світ новий,
Обійду його, радіючи.

Бо душа, весною впоена,
Марить щастям, поцілунками
І, як луг квітками, сповнена
До глибин життя дарунками.

1950

ПІСЕННІ СПЛЕСКИ

Цикл

* *
*

Осипають листя віти
Осіннього клена.
Я ж хотів би зеленіти,
Як сосна зелена.
Я хотів би молодіти,
Одягшись у хвою,
Я хотів би гомоніти,
Як бори зимою...

Пролітають над полями
До вирію птиці,
Залишаються з піснями
У полях синиці.
І мені стають в потребі
Мотиви розлуки.
Журавля б хотів я в небі
І синицю в руки.

Знов повернуться весняні
Години погожі,
Заспіва пісень кохання
Соловей до рожі.
Придорожній клен в зелене
Убрання вбереться.

Тільки молодість до мене
Повік не вернеться!

1939

БЕРІЗКА

Кожен вечір я гадаю —
Вийдеш ти чи ні?
Кожен вечір виглядаю
У далечині.
Бачу: в білому убранні
Край твоїх воріт
Хтось в неясному смерканні
Все стоїть, стоїть...

Чи не ти мене чекаєш
В сумі самоти?
Я лечу і повертаю —
Ні, не ти, не ти...
Край воріт, сумна і мила,
В білому вбранні,
Жде мене берізка біла
У самотині.

Скільки раз імла вечірня
Маяла крильми,
Скільки раз берізка вірна
Виглядала з тьми.
Ти ж десь довго загулялась,
Не вернулась в дім.

Ти берізкою zostалась
В спогаді моїм!

1941

**ЗЕЛЕННЮ
І ЗОЛОТОМ...**

Зеленню і золотом
День горить,
Хороше і молодо
Нині жить.

Вітер перехитує
Верб гілля,
Молодість напитує
Весілля.

Чари, чари, чарочки,
Всюди чар...
Кинула чорнявочка
В серце жар.

Мала мати донечку
Молоду
Та й купала донечку
У меду.

Та й зростила вишнею,
Ягодою,
Та й красує пишною
Вродою.

«Майє, Майє, Майєчко!» —
Кличу я,
Та даремна баєчка —
Не твоя!

В клечання вбирається
Вся земля.
На селі гуляються
Весілля!

1941

СКОРОМОВКА

Зацвітає льон, льон,
Сниться Сані сон, сон:
Сині очі в того Льоні,
Мов би квітоньки на льоні.

Брала дівка льон, льон
І із других гон, гон,
Подавав їй голос-вість
Льоня — бравий тракторист.

Льон сушити слала,
На розмову стала,
А як льону намочила,
Льоні серце доручила.

Як тіпала льон, льон,
Слав він їй поклон-лон,
Поки ж льону натіпала,
Друга Льоню одібрала.

Доглядала льону, льону —
Проморгала Льоню, Льоню,
Жаль мені на нього
На невірного!

1940

КОЛОМИЙКИ

I

Ой Теробля, люба мамко,
Ой Теробелечко,
Перекинь рукав до Ріки —
Зовсім недалечко!

Через води-пероброди
Підуть в села зміни,
Як дві річки, дві сестрички,
Завертять турбіни.

Буде райдуга-веселка
З тебе воду брати,
Буде світло в наших селах
Райдугою грати!

II

Вже на річці, на Тероблі,
Поставлено греблі,
Уже в ночі
Прямо в очі
Світло б'є з Тероблі.

Придивляється до сяйва
Темна верховина,
Бачте, браття,

В Закарпатті
Не смеркає днина.

Одягають пишні шати
Гори й доли, брате,
Ясну стрічку
В ліс і річку
Заплели Карпати!

1946—1948

* *
*

На народний мотив

Похилився явір на яблоню.
— Чом ти зажурилась, мила доню?
Чи за білим цвіттям, що зів'яло,
Чи за теплим літом, що пропало?

— Не за білим цвіттям, що зів'яло,
Не за теплим літом, що пропало,
Болить мое серце за моїм шугаєм,
Що дала хустечку з білим краєм.
Ой пішов чорнявий в путь-дорогу,
Полишив для мене сум-тривогу,
Десь тепер він ходить за розмаєм,
Десь хустечку носить з білим краєм.
Прилітай же, пташко, раннім літом,
Повідай, де милий ходить світом,
Чи він на Україні, чи він за Дунаєм,
Чи верне хустечку з білим краєм...

1946—1950

ОДИ

Цикл

ОДА НА ЧЕСТЬ ДЕРЕВА

Люди!

Не паліть дерева!
Ось-ось буде винайдена

сонячна машина,
Що перетворюватиме листя на їжу.
Коріння каже:

«Пийте на здоров'я мій сік».

Стовбури:

«Візьміть мене на штучні волокна».

Зелене листя:

«Читайте меню,
Обирайте собі до смаку

страви й напої».

Червона калина

лікує серце,
Бір і діброва —

лікують душу,
Дуби розпускають могутні крони,
Як велетенські озонатори,
Що знищують міазми чуми і суму.
Береза

напуває живлющим соком.
Люди, послухайте музику дерева:
Бук

приграє на цимбали,

Липа і клен

витають на скрипці,

Оріх

вправляється на піаніно,

І останній інвалід землі,

Зіпершись на самшитовий ціпок,

Слухає органну музику парку...

Від калинової сопілки

до сонячних кларнетів

Дерева грають

симфонію сонця,

сонату життя...

Люди!

Скоро опалення деревом

стане таким же дикунством,

як пияцтво,

Таким же атавізмом,

як приниження людської гідності,

Такою ж рідкістю,

як нерівність між людьми.

Люди, дивіться:

зелені солдати

Стали безконечним шерогом,

захищаючи нас від радіації,

А Волгу й Дніпро, всю земну кулю —

від висихання.

Погляньте на північ:

тайга —

Розлінований зошит,

Куди діти вписують перші карлючки,

А поети — геніальні вірші.

Ліси —

чудесні книги

в зелених палітурках,

Велетенські книгосховища

Ленінської бібліотеки,

Згустки вікової премудрості,
заповідники здоров'я.
Сади —
концентрація енергії сонця,
Окраса голубої планети,
комори природи,
Зелене вбрання
від Буковини
до Тихого океану.
Люди, не будьте дикунами й самогубцями!
Люди, бережіть дерево!

1962—1963

ОДА ЛЮДИНІ

Як уявлялась ти, людино,
Якою бачилась у млі,
Чом геній вірив неуклінно,
Що «будуть люди на землі»?

Новим наповнюється змістом
Людина у двадцятий вік.
Революційним гуманістом
Йй Ленін бути передрік.

Іще поганяють гони й версти
Раби й нероби, сили тьми,
А ми утверджуем братерство,
Свободу й рівність між людьми.

Готують хижі потай миру
Усеруйнуючу війну,
А вісники труда і миру
На щастя орють цілину.

У міжпланетні океани
Злітають мудреці, титани,
А хлібороби й ковалі
Готують крила на землі.

Натхненно, мужньо, безупинно
До мет прямуєш ти, людино,
Встає на схрещенні епох
Трудар і вчений, а не бог.

1970

ОДА ШВИДКОСТІ

Де заходу даль догорає,
Як буро-багряна ріка,
Туди мене щось пориває —
Давайте скоріш літака!

Хутчіше, не втратити б миті,
Ніщо нас не спинить, ніхто!
Які там залізні ниті,
Хіба що найшвидше авто.

Скоріше, як можна скоріше
До ще не досягнених мет!
Спішу, не бажаючи тиші,
А грому і свисту ракет.

Конструктори, де першовзори,
Де мислі шалений розбіг,
Індивідуальні мотори,
Щоб с а м полетіти я міг!?

...Але як по правді і вільно,
То, люблячи всякі путі,
Хотів би я пішки, повільно
По рідних просторах пройти.

І навіть не в чоботях — босим,—
Хай вітер і злива гуля!
Зарошено і стоголосо
Озвися, кохана земля!

1967

ПРИТЧІ ЗЛОБОДЕННІ

Цикл

ПРИТЧА ПРО КАМІННЯ

Два чоловіки, з волі чи з неволі,
Каміння мали знести геть із поля.
Один оглянув ділянку свою,
Уздрів великий камінь на краю,
А далі в полі — скільки оком кинь —
Дрібне каміння, нарінок та рінь.
І він поклав собі за справу честі
Найважчий камінь спершу перенести
І, повний сили й прагнення, підвівсь,
Натужився, підняв і переніс.
А потім взявся поспіль за роботу
І перетяг за виграшки дрібноту;
Хоч і яка дрібна та марудна
Вона йому здалась — та не трудна.
Другий не мав ні волі, ні терпіння.
І в нього різного було каміння,
Але була у сні й покорі воля,
Тому великого він не оглянув поля,
А все носив дрібненькі камінці,
Що ніби і не важили в руці,
Коли ж великий камінь він спіткав,
То, як не тужився, а не підняв...

І я стою — вінець творіння —
Серед громаддя скель, серед каміння

І говорю до гір, що стали грізно:
«Мерщій за діло, ще не зовсім пізно,
Бо гірко, якщо сила є в руці,
Весь вік носить маленькі камінці!»

1939

ПРИТЧА ПРО РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ

— Тільки я! Утвердитися в світі,
Записати в нім своє ім'я! —
Так міркують не одні лиш діти
В світі, де панує власне «я».
Я і світ! Серед стихій великих
Інший вимір виснувався з літ.
Проти себе готував я ліки:
— Ні, мене замало! Я і світ!

Світ і я! Виповнюючи строки,
Так учили люди і сім'я,
Праці додавалися уроки:
Колектив, народ, громада, я.

Тільки світ? На цьому зупиниться?
Теж не згоден. Множиться мій рід...
В світі я не можу розчиниться!

Головою впершись в небозвід,
А ногами — в землю. І одначе
Все ж приходиться ствердження моє:
— Тільки світ, мій дорогий юначе,
Він в мені, а я у ньому є!

1976

ПРИТЧА ПРО РЯДОВОГО

Командир зготував до бою роту,
Знав, що буде смертельний бій,
Знав, що його завдання достоту —
Самому підняти роту на бій.

Вбито комроти в початку бою,
Взяв на себе команду комвзвод
І веде її на штурм за собою,
І в розпалі бою пада комвзвод.

Тоді настає черга сержанта.
Командує: «Рота, за мною!» — сержант,
І далі веде крізь вогонь команда,
Та смертю хоробрих пада сержант.

Солдат — не олов'яний солдатик,
Особа, характер — солдат рядовий!
Немає сержанта. Попереду стати
Вийшов не хтось, а солдат рядовий!

В атаку іде поріділа піхота,
Кличе вперед рядовий на чолі.
І перемогу виборює рота
З новим керманичем на чолі.

Кожному з нас у житті рядовому,—
Бій то запеклий чи мирні труди,—
Скільки траплялось в ладу бойовому:
Ведучий упав? Уставай і веди!

1976

ПРИТЧА ПРО ЖИВОПИСЦЯ

Живолисець добув терміновий заказ:
Портрет торговця змалювати ураз.
Не гаючи часу за пензля узявсь
І фарби покласти ніяк не боявсь.
Умілість і певність були у митця.
Та й вийшов портрет, а не притча оця.

(Та стала завадою вмілість сама,
Вона то замовця й звела із ума:
Всього в дві години? Готовий портрет?
І то не ескіз, і не силует?
В сумніві гроші гребе з гаманця...
Тут, може, й скінчилася б байка оця).

Сказали злостивці замовцю мерщій:
Тебе обдурив живолисець, як стій,
Портрет — то суцільна халтура, мовляв,
Всього дві години його малював.
Багач роз'ярився й до суду: — Алярм!
Хай гроші поверне той злодій-маляр.

Суддя живописця суворо спитав:
Чи справді так швидко портрета утяв?
Та маляр відмовив без каяття:
Портрета того малював все життя,
Та й ще дві години віддав до кінця,
Щоб повний подати портрет торговця...

Цього було досить судді-мудрецю,
Щоб гідно завершити притчу оцю.
Відкинуто позов. Митця торжество:
І хист, і уміння, знання й майстерство.
Хай повниться правдою притча оця
Про хист живописця і суд мудреця!
1976

БАЛАДИ

Цикл

ГУЦУЛИ

Чия це стрілянина в горах,
Що йде від неї відлунь-дрож,
Де рине поміж скель суворих
Рвучкий і дикий Черемош?
Чому дощем падучі зорі
Летять на зорану межу?
А що за стрілянина в горах,
Про те я людям розкажу.

Ще в ті часи, як пан у злобі
Топтав Гуцульщини краї
І продавав по всій Європі
Гуцульські шитва, як свої;
Ще як гуцул за дні робочі
Ні хліба, ні добра не мав,
Був день один, що сонцем в очі
Всім можновладцям поціляв.

То був день Леніна. Гуцули
Здавна цей святкували день.
Йшли в гори, й верховини чули
Слова нечуваних пісень.
Гуцули брали самопали,
Здійнявши цівки вверх, до зір,
Салют давали й поціляли
Стовідгомоном в серце гір.

Громи ті чули в бідних хатах,
Ті сальви слухав друг і брат,
І ймення Л е н і н у Карпатах
Луною линуло стократ.

Бо знали: знамено червоне
Замайорить панам на злість,
Бо знали: панство беззаконне
Солоно вип'є й гірко з'їсть
За кров мужицьку і за муки...
І сталось так.

Тому в цей день
Гуцули, взявши кріси в руки,
Дають салют.

Луна ген-ген
Відносить постріли у горах,
Ліси проймає відлунь-дрож,
Де рине в струменях прозорих
Рвучкий і дикий Черемош!

1940

БАЛАДА ПРО ГВАРДІЙЦЯ

Між правобережних горбів і курганів,
Плацдарм захищаючи, бився Степанів.
Вже мало бійців залишилося з роти,
З геройської роти, із мотопіхоти.
Щоб жменьку героїв змести до останку,
На них насували лавиною танки,
Десятки страховищ і злива огню,
Та серце солдата міцніш за броню!

І мовив комроти, від пилу зчорнілий:
— Фашистських атак ми немало відбили
І ще доведеться відбити немало,

Та де ми, гвардійці, в бою відступали?
Згадайте про бій за Москву на узліссі
І як там стояли на смерть двадцять вісім,
За ними — Москва, а за нами — Дніпро,
Лани України і наше добро...
Не можна, солдати, й на крок відступати,—
Так будемо, друзі, до скону стояти!

І знову насунувся шквал-круговерть,
Повзли сорок танків і сіяли смерть.
І воїни мертвими в битві лягли,
Своєї ж землі — ні вершка не дали.
І крикнув Степанів у сіль телефонів:
«Лишивсь я один і п'ятнадцять патронів.
Прощайте, гвардійці!..» Розмова урвалась,
А слава героя навіки зосталась.

Здрігалися кручі від гулу і топу,
І танки важкі проповзли край окопу.
Ще билося серце і слухались руки,
Як мови чужої почулися звуки.
Тоді із землі на шляхах перехресних
Підвівся Степанів як втілений месник
І вдарив впритул на фашистських чортів.
П'ятнадцять патронів — п'ятнадцять катів
Упало на землю, щоб більше не встати:
Він дорого вміє життя продавати!
Живим його взяти зібрались? Ось плата:
Гвардієць підняв над собою гранату
І кинув під ноги: «Не здамсь ворогам!»
Та разом з катами загинув і сам.
Про наших героїв правдиві биліни
Хай люди узнають, легенди хай линуть.
Між славних героїв Дніпра, між титанів,
Навіки безсмертний гвардієць Степанів!

1944

БАЛАДА ПРО ЧОРНОМОРЦЯ

Скільки пройдено Чорноморцем
Нелегких солдатських доріг!
Тільки рани, було, загояться,
Повертався він до своїх,—
До свого ремесла воєнного,
До труда свого цілоденного,
Де, на самім його денці,
Перемога зріла в кінці.
Але от надійшла саперові
Урожайна його пора,—
В ніч осінню і чи не першими
Підійшли вони до Дніпра.
Скільки мріяно-перемріяно
Про оці береги старі,
Скільки верст було переміяно,
Поки вбачено на горі
Силует Кобзаря.

На острові,
Перевозам почавши лік,
На рибальському човнику простому
Чорноморець плив на той бік.
Од ворожих мін залітання,
Від снарядів — фонтани води.
Він возив усю ніч, до світання,
Хлопців наших туди й сюди.
Бій кипів на правому боці,
І плацдарм розширявся й ріс,
А фашистам, як сіль у оці,
Переправа і перевіз.
І тому, ніби зараз бачу,
Б'є, мов гейзери, глибина,
Заворожений човник наче,
То потоне, то вирина...
В Чорноморця — спокійна вдача:

Він в окопчику закуня,
Перележить годинку тихо
І — за весла, й на правий знов.
Я і сам тим човником їхав
І сум'яття в собі боров.
І не тихнув бій за горою,
Й переправу правив сапер.

Тут зійшла його Зірка Героя,
Що сіяє і дотепер!

1944—1978

БАЙКІВНИЦЯ

Цикл

УДАВ І СЛОН

Один у пралісах Удав
Чималий апетит придбав:
Спочатку кроликів хапав,
А потім — гав.
Кролів він убивав гіпнозом —
Удава погляд їх проймав морозом,
І бідні кролики пропащі
Самі йому стрибали в пащу.
А гави зграями літали
І резолюції писали:
«Геть людожера!»

Та Удав

На грай вороній не зважав,
А прямо з пір'ям їх ковтав...
Других звірят прохав він сісти
І довго речі говорив
Про те, чому їх треба з'їсти,
І тут же — їв.
І так розбійник знахабнів,
Що міри знати не хотів,
А з'ївши дріб'язок сповна,
Задумав проковтнуть Слона.
Замало кроликів, ворон,—
Тепер йому до смаку Слон!

А Слон презирливо сказав:
— Не по зубах ти здобич взяв.
Ось тобі розплата,
Гадина проклята! —
Ногою став
І розтоптав.
Лишились від Удава —
Смердючий слід, лихая слава...

Мораль в цій байці всім ясна:
Не лізть, гадюко, на слона!

1942

ЛУКАВИЙ ДРУГ

Був друг у мене, приятель хороший.
Я не жалів йому ні книг, ні грошей,
Він в мене пив,

він в мене їв
І спать лягав, коли хотів.
Захолодіє. Що за лихо,—
Пальто моє вдягає тихо,
І я мовчу... Заради друга
Не жалко ні коня, ні плуга!

Як він красиво говорив!
Збереться гурт, тече розмова
Про честь, про щирість, вірність слова..
За це я друга й полюбив:
Як він красиво говорив!

Щоправда, іноді мені
Приносили чутки гіркі, неvtішні,

Що ніби друг говорить лишне
Про мене, про мою сім'ю,
Ба навіть і про честь мою.
Там натякне, що добрість голубину
Не тільки я, але й моя дружина
Йому виказує... А там мій вірш
Спаплюжить, ворога незгірш,
Там те, там се... Та од пліток брудних
Я одвертався сам і одмовляв других:
«Не вірте їм! Ет, заздрість — річ тяжка —
Клепають на дружка».

Аж раз я одягнув пальто,
Те, що мій друг вдягав недавно.
Дивлюся — лист. Читаю — хто
Писав цей наклеп лихославний?
Моїм пером і по моїй бумазі
Розвезено баюри грязі.
Про мене писано, — ой ньенько, —
Що я, мовляв, крамольник зроду,
Що галстуки носить синенькі
Я недарма взяв моду,
Що з злодіями я спізнався,
Призначення на фронт боявся,
Що свій останній вірш я взяв
І просто в Пущенка списав...

Ну, словом, сім мішків
 гречаної наплів він вовни,
Та всі неповні.
Та хто ж писав цю підлу штуку?
Здається, упізнав я руку...
Ну, ясно — твір пройдисвіта дружка:
Його ж і стиль, його й рука.
Підлоти я не виношу з природи
І другу показав —

поріг, а потім сходи...

Таких немало друзів є,
Що він і їсть у вас, і п'є,
А потім за добро і ласку вашу
Безсовісно плює у кашу.

1944

СВИНЯ-РАДІОАМАТОР

Свиня любила музику і танці.
Бувало, радіо включає рилом вранці
І у блаженному півсні
Аж мліє — слухає пісні.
Втішається...

Свині байдуже,
Що птицям спати хочеться, ще й дуже;
В барлозі лежачи, вона тихенько охкає,
Під легку ж музику
од втіхи навіть рохкає.

І так — щодня...

Чи хто з гусей хотів
Вислухувати музику і спів,
Їй все одно.

В свинячому багні
Аби була потіха їй, Свині...
Сусідня гуска лиш зробила жест —
Свиня відразу ж о д в е л а протест:
«В своїй господі
Я хазяйка. Годі!»

Свиня зібралась на курорт.
Зітхнули птиці: «Хай їй чорт!»
І кури, гуси й гусенята
Од радості пішли гукати:

«Кінець нарешті нашим мукам,
Кінчилось мордування звуком!
Ну й виспимося ж без Свині...»

Аж ні!

Свиня зробила, як уміла:
У сажі радіо включила,—
Мовляв, щоб злодії не лізли у квартиру,—
І виїхала потай миру.

Свинарник замкнуто наглухо,
Але не замкнуто у птахів вуха.
Як гусям ті безсонні ночі вадили,
А бідні кури

просто з сідал падали.
А радіо гримить,
Не тихне ні на мить,
І лине звуків плин
З шести до двох годин,

Поки свиня в купальнім антуражі
Маніжитья на пляжі...

Ця байка радіо хулить не наміряється,
Вона до деяких сусідів підбирається,
І то лиш до свиней,—

що візьмеш зі свині?

Але щоб у людей

таке траплялось — ні!

1955

ЗОЗУЛЯ

— Не знаю, нащо ви, сестриці,—
Зозуля говорила птиці,—
Гніздечка мостите щорік.
Ви подивіться лиш на мене:

Мій дім — все царство є зелене,
Я діткам загубила лік.

То сяду у гніздо до брата,
То покладу яечка в свата,
А потім глянь: росте дитя!
І дядько, й дядина годують,
А власні дітки голодують,
Аж доки випадуть з гнізда.

То затишок знайду в сестриці...
Такий моторній молодиці
Що варто двох прогодувать?
Вона працює день і ніччю,
А я то сплю собі за піччю,
То вчуся в самоті співають...

Не маю клопоту ніколи —
Дітей пороздавала в школи
Та рознесла в чужі сади.
Сама ж вберуся — і до птиці,
На танці, співи, вечорниці...
Життя веселе — хоч куди!

На жаль, такі сестриці-зозулиці
Трапляються не тільки поміж птиці!

1948

БАРАН

В лісгосподарстві Лев
Як у своїй господі.
Велося там незле
Леву-воеводі.

Він був у курсі справ
Хазяйства і політики
І звірів закликав
Завжди до самокритики.
На зборах лісових
Гукав: «Гей, звірі, чуйте,
Якщо я схибив десь,
Нещадно критикуйте!
Я буду вдячний вам,
Люблю критичне слово
І хиби виправлять
Візьмуть обов'язково!»
І Лис раніш усіх
У бій пішов хоробрий
І Лева крив, як міг,
Що він, мов, дуже добрий...
А молодий Баран
Візьми і бовкни здуру:
«Лев — самодур, тиран...»
І зразу ж втратив шкуру...

У лісі так бува,
Там звичаї звірячі,
А наш от голова,
Він — лагідної вдачі!..

1960

ПІВЕНЬ І СОНЦЕ

Помітив Півень на віку,
Що наяву, не сон це:
Лиш крикне він: «Ку-ку-рі-ку!»,
Небавом сходить сонце.

І Півень загордивсь не в жарт,
Надутим став, пихатим,
Йому нічого, мов, не варт
І сонцем керувати.

Такі оригінали ще бувають,
Які гадають,
Що й сонце робить круг
по їхньому знаку,—
Лишень розвісить крила
Та загорлать щосили:
«Ку-ку-рі-ку!»

1956

СІРИЙ ВОВК

Недавно клявся Сірий Вовк:
«Невже не візьмете ви в толк,
Що я тепер святий та божий,
На вовка майже і не схожий,
Я «полівів»: м'яся не їм,
Прощаю ворогам своїм,
Готов спокутувать провини,
Прошу нову посаду нині...
Дозорцем до отари — не піду,
Сторожуватиму в Новім Саду...»

Стару б мораль я здав на злом,
Але обстану за старою:
В буянні нових днів,
в борні добра зі злом
Вовк тільки іншою прикрився машкарою.
Натуру вовчу не змінив,

Але прикинуться зумів,
Бо ж, будши з Духом Часу в згоді,
Зна: вовчі норови не в моді!

До речі тут одна примовка:
Все ж Дух Часу сильніш за Вовка!

1961

СОРОЧА ДРУЖИНА

Розповідають байку так:
В сорочій зграї є вожак,
І той вожак посеред зграї
Собі дружину вибирає.
Обачний він, Сороковод,
Серед крикливих та пихатих
Найтихшу прагне обирати.
Але... діставшись до мети,
Враз у дружини-сорочихи
Знаходиться дурної пихи,
Що ні проїхать, ні пройти.
Де тиха ділася — хто зна?
З'явилась владна і дурна.
Спостерігавши звичаї сорочі,
Метаморфози стежачи пташині,

Питаєшся —

невже птахи охочі

І в цих ділах наслідувать людині?

Що ж до моралі — то мораль
Така снується тут, на жаль,
У наших кадрів керівних —
Сорок чимало отаких!

1980

СПІВОМОВКИ

Цикл

ЛЕДАЩО

Було це за царя Панька,
Коли була земля тонка.

Запріг дядько коня в бричку
Та й везе, сердитий,
Лінюха-синка до річки,
Щоб його втопити.

Аж назустріч їм сусід
Трапився в ту пору:
— Куди, кумоньку, чуть світ
Поспішаєш з двору?

— Та везу синка топити.

— Що ти, куме, нащо?

— Працювати не бажає

Чортове ледащо!

— То віддай,— сусід прохає,—
Мені свого сина.

Може, з нього люди будуть:

Ще ж воно дитина...

Тут і син піднявся з воза,
В розмову встряває:

— А яка у вас робота?

— Роботи немає.

Знай собі до столу сісти

Вареники їсти.

Тільки треба нахилитись —

В сметану вмочати...
— Ще й вмочати, нахилятись,
Боже, скільки діла.
Ні, вези топити, батьку,
Топи мене сміло!

1946

РОЗСУДИВ

Така пригода на селі,
Що всюди гнів і жаль:
Дружину з ревнощів убив
Іван, кривий коваль.
Як носить злодія того
Й не проковтне земля?
Зібрався сход. Судив, рядив —
Повісить коваля!
І справедливий вирок цей
Підтримали усі,
Аж до громади слово взяв
Премудрий дід Мусій.
— Невірно судите, дядьки,
Де ж ваша голова?
Коваль-то у селі один,
А бондарів аж два...
То як же ми без коваля,
Питаю, будем жить?
То краще бондаря убить,
А коваля лишить...
— Розумна річ, правдива річ,—
Громада промовля...
І вбили бондаря мерщій,
Лишивши коваля!..

1946

НЕ ЧУЮ...

Став сповідати піп дяка,
Випитувати став злегка
Про різні справи нехороші:
— Ти, дяче, крав у церкві гроші?

Та враз оглух тетеря дяк,
Руками крутить так і сяк,
Поклін кладе ошую:
— На цьому місці аж ніяк
Я, батюшко, не чую.

— Невже не чуеш? — каже піп.
— Не чую зовсім, — дяк в одвіт. —
Не вірите, стривайте,
Самі сюди ставайте.

Став сповідати дяк попа,
Так обережно приступа
Із хитрістю всією.
— А що робили ви, — пита, —
З дячихою моєю?

Почервонів з натуги піп,
Забулькотів, немов окріп, —
Прийшлося йому до скрути:
— Нічого ж тут не чути!

— Не чути, значить? — дяк пита.
— Не чути, — піп відповіда.
— Тоді ми з вами — квити,
Ходім в олтар служити...

1946

«НЕ З ВАШИМ ЩАСТЯМ, ДЯДЬКУ!»

Ходив чумак у Крим по сіль,
Збив постולי і ноги,
Але нарешті час наспів —
Вертається з дороги.

Була дружина в чумака,
Сказати правду, — клята.
Зустрів тут небіж, натяка:
— Слаба... з хреста мов знята...

— То, може, той... То, може, те... —
Чумак йому белькоче,
А той зітхнув лише, проте
Утішить дядька хоче:

— Е, ні, одужала, встає,
І дома все в порядку.—
І співчутливо додає: —
Не з вашим щастям, дядьку!

1960

МІСЯЦЬ ЧИ СОНЦЕ?

Плівся п'яний та в калюжі
Ліг відпочивати,
І другий п'янюга з шинку
Кривуля до хати.
Мабуть, добре неборака
Залив собі очі,
Бо не може одрізнити
Білий день від ночі.

Та й натрапив на другого:
— Встаньте на хвилинку! —
Той зо сну очима лупа:
— А що тобі, синку?
— Не второпаю, дalebі,
Чи ява, чи сон це?
Що воно у небі світить —
Місяць а чи сонце? —
Позіхнув другий спросоння:
— Оце ж бо, сердешний,
Знав у кого запитати,—
Та я ж нетутешній!

1960

ВИКРУТИВСЯ

Оратор раз на зборах
Реч гаряче держав:
— На нас у громадянську
Дванадцять йшло держав...—
Та історичну помилку
У всій її красі
(Тепер же всі учені!)
Помітили усі.
І правдолюбець юний
З образи задрижав.
— Таж,— крикнув,— не дванадцять,
Чотирнадцять держав! —
Але й митець-проловець
Не закричав: «Горю!»
— Та про ті дві, маленькі,
Я вже й не говорю...

1960

ЗАГОВОРИВСЬ

Оце, кохані, я доживсь,
Що просто серце крається,
До того вже договоривсь,
Що запліт язикається...

Колись до бесіди охоч,
Тепер не те висловлюю,
Лише почну і, хоч-не-хоч,—
Всі пута пересловлюю...

Та що язик? А очі, слух?
Ресурси й тут кінчаються:
Візьму газету я до рук,
А вже й злипи очаються...

І телевізор тільки злить,
Але ніяк не радує:
Подивлюсь — болова голить,
І спати йду з досадою...

Таких сюрпризів п'їм і ю
На старість повну дозу!
В кафе замість шартрезу п'ю
По шкляночці склерозу!

1969

НАВЕРЛЕ

Люди ходять. Гомонять трамваї,
Місто в русі, в сонці, у красі,
А нема поезії, немає:
Я життя сприймаю, як усі.

Де та смужка фіалково-сиза?
Де ті босі ноги по росі?
Ох, яка це поетична криза:
Я життя сприймаю, як усі.

Я веселий, як усі веселі,
Бачу світ в нормальнім ракурсі,
Я кручуся в спільній каруселі,
Я кручусь, як крутяться усі.

Я молюся: змиლოსердься, доле!
І за мить — уже лечу без крил
В райдужному німбі, в ореолі,
За краї бажань, за небосхил.

Квіти сині, і поля червоні,
Течія зеленої води...
Значить, я дальтонік, я дальтонік?
Зараз зачеплюся за дроти?

Мислей повинь прорива загату,
Образи шикуються незле.
Ах, яке це поетичне свято:
Я життя сприймаю наверх.

Ох, красо, фантазіє, кохані,—
Звідкіля? З яких ви безбереж?
Я лечу... Я мрію. Я в тумані.
...Ставить п'єсу молодий помреж!

1968

ГРАДАЦІ

Як шістдесят, хоч і не вкрадених,
Він пропиває за момент —
То тип морально вщент розкладений,
Антиморальний елемент!

А другий — той, що п'є й гуляє
На сто своїх, сякий-такий,
Довіри також не вселяє —
То тип морально нестійкий.

А коли третій має двісті
І часто загляда в салун,
Охочий випити і з'їсти,
«То,— кажуть,— хлопець-веселун».

А той, що триста огрібає,
Такий усім і мил, і люб:
«Хай п'є, ума ж не пропиває,
Така натура, життєлюб!»

1967

ХТО КОНІ ВКРАВ!

Украви в дядька коней,
Він духом занепав.
Прийшов хлоп'як: — Я знаю,
Хто ваші коні вкрав.
— Ти знаєш? Я благаю,
Кажи, у чому річ?

— Е, ні, спочатку ставте,
Звичаєм, могорич.
— Та їж і пий од пуза,
Лише не мучай, годі! —
А той йому на вухо:
— Злодій!

1980

ЕТЮДИ

Цикл

* * *

Рожевий захід змахнув крилом,
Над небокраєм хмара чорна.
Відчув я, глянувши кругом,
Ця мить коротка й неповторна.
Відчув я раптом: треба поспішати,
Не згайнують своє мале життя,
Щоб не майнуть без імені і дати,
Як цей блакитний вечір, в небуття...

* * *

Не зупинити неповторну мить
І бистроплинних літ не зупинить,
Вони летять, летять без вороття,
Вони — як тінь хмарини над полями...
І ось я вже вимірюю життя
Не власним віком, а синів літами.

* * *

Любих рук цілющі долоні
Поклади на гарячі скроні,
Зазирни у безтямні очі,
Поцілуй у засмаглі губи.

* * *

...Усе життя не кланявся нікому,
Крім тих, кого любив і поважав.

* * *

Вже в'яне і всихає
Чуттів гілля зелене.
Не можу уявити —
Як ти живеш без мене?
Які ти мрієш мрії,
Які ти бачиш очі,
Які навколо тебе
Поклонники охочі?

* * *

В дозрілі вже мої літа
Мені зустрілась калита,
І я поклав у калиту
Юнацьку мрію золоту;
І я у калиту поклав
Моїх чуттів шалений шквал
І серця неоспалий пал!..

* * *

Скільки горя на землі!
Ти ж у затишку й теплі
Строчиш віршики дрібні.
Ну, а совість є чи ні?

Якщо хірург — то оперуй,
Якщо різьбар — різьби до скону
І людям Речі подаруй —
Немає вищого закону!

* * *

Тріолети, терцини, сонети,
Вічна змага за правду й красу.
О поети! Ви коні планети
В бистролетній кареті часу!..

* * *

З часом я здавна борюсь, з ним ворогую
нещадно,
Іноді перемагаю, частіш — переможений сам.

* * *

Драми, трагедії, фарси — рай для актора
на сцені.
Що ж то за дикі актори товпляться в мене
в душі?

* * *

— Що тобі, слово, потрібно, щоб ти
в піднебесся злітало?
— Крила потрібні мені, крила ж уява дає.

* * *

Критику! Замість митцеві крила вчепити
орлині,
Ти, скубачу необачний, пір'я висмикуєш
з крил.

СОНЕТАРІЙ

ПАРАЛЕЛЬ

Канонічний сонет

Вважаймо, що стовивчений сонет —
То копія, модель душі поета,
Не випадкових вражень вінегрет,
А слова й мислі органічна сплета.

У кожному рядку — душі прикмета,
Своя гризота, і уяви лет,
І самостійність, як серед планет,
Де кожна зірка — то нова планета.

Душа моя — молекула полярна,
Де в суперечку атоми встряють
І ні на мить спокою не дають.

І вся ця драма недаремна й марна,
Бо суперечка мислі й почуття
Така ж одвічна, як саме життя.

1968

КРЕДО ШЕКСПІРА

Шекспірівський сонет

Не розбазікуй і не розмірковуй,
Раз ти митець — описуй та малюй.
Живу людину, в пристрастях чудову,
В живих картинах людям подаруй.

Як любиш — небо щоб палахкотіло,
Ненавидиш — здригалася б земля,
Не лише дух, а й наше грішне тіло
Людину і природу звеселя.

Бо що мені з фальшивої краси,
Як справжньої проміння пречудові
Я бачу в зорі, в пульсуванні крові,
У примхах милої у всі часи.

Брехня і фальш — щось нище і злиденне.
«У вірші правда — над усе для мене».

1969

СИГНАЛИ

Сонетоїд

Нарешті е! Здригнуло серце. Мислі
Завирували буйно в голові.
Розмірено й упевнено заблиснули
З других планет сигнали світлові.

Отож десь там, в галактиках туманних,
Розумні, як і ми, створіння є,
Це рідних душ шукають косміяни,
Це друг про себе вістку подає.

Ну, що ж! Салют, зелені чоловічки,
Ще ширше люди розкривають вічки,
А в них не страх, а радість відкриття,

Що десь там, у космічному просторі,
Є спільники у радості і в горі,
А головне, що й там буя життя!

1968

КАТАРСИС

Сонет без рим

Виходжу тихо на нічний балкон,
В безмежність і безмовність поринаю,
Внизу Дніпро — закутий Прометей,
Що, як і я, у береги не вклався.

Дев'ятий поверх — це не височінь,
Не бозна космоплан який з балкона,
Та все ж я вириваюся в світи
Від суеслів'я та винотруїння.

Копернік, Бруно, Галілей — вони
Наш зір колись угору спрямували,
І Всесвіт умістився в голові.

А нам же треба прямувати далі —
В безмежжя неба, у глибінь душі.
...Очищуй душу простором, людино!

1968

СУПЕРЕЧКА

Кульгавий сонет

Чому ти думаєш, що можна пломеніти
Огнем кохання тільки раз чи два?
Ні, все життя любов'ю має жити
Душа жива!

Ах, Душечка! * Там щоразу нова
Могла ж любов з джерел таємних бити.
Чи суть жіночості — жага любити —
Не в цім, бува?

Я до легких не кличу перемін,
Але отой одвічний серця дзвін,
Ті відкриття, ракети, книги, діти...

Ти відійшов. То що ж накажеш? Вмить
Навік без тебе серцю занімать?
Ні, вибачай! Живе бажає жити!

1963

ЗОЛОТЕ ВЕСІЛЛЯ

Перевернутий сонет

Я славлю ваше золоте весілля —
Вже півстоліття, коли ви побрались
І справили планети новосілля,—

* Маємо на увазі чеховську «Душечку» в оригінальному тлумаченні цього образу Львом Толстим.

Народ і Революція з'єднались
І разом рушили у майбуття.
У цім поході — все моє життя.

А Революція триває далі.
Старіють люди — людство не старіє,
А, здійснюючи заміри зухвалі,
Землі союз із Марсом справить мріє.

І Ленін, стоячи на п'єдесталі,
Альянсу Праці і Наук радіє,
І космонавти лагодяться в далі,
У безконечність, де зоря зоріє...

1967

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ — ДО ЗІРОК

Безголовий сонет

Музика сфер... Її суворий лад
Зростатиме, ширятиме крещендо,
Коли один за одним космонавт
Рушатиме в твої краї, легендо.

Музика сфер... Іще ми осягнем
Лад музики тієї неземної,
Йдучи за межі Сонячних систем

У вічному шукання неспокої,
Притлумлюючи голод відкриття,
Приборкуючи холод небуття!

1967

ДОКІР

Половинний сонет

А. Д.

Де антологія — питаю Вас,—
Присвячена поетам і сонетам?
Немає часу? А чому є час?
Вину? Знанню? Лаурам чи Джульеттам?

Стрибків, ривків і пристрастей хвилиних
Поезія й наука не терплять,
Як і сонети справжні — половинних!

1969

ШЛЯХИ РОМАНТИКИ

Кострубатий сонет

Нас кличуть і зовуть
Незвідані простори,
Нас кличе даль доріг,
Нас манить далина,
Таймир, тайга,
Тюмень і цілина...
Так, ми — романтики!
Нас ваблять степ і море.

Нас тягне на Памір,
Де в хмарах небо й гори,
В Антарктику мерщій,
Усе там — новина...
І Океанія в уяві вирина.
...Нас кличуть і зовуть
Незбагнені простори.

Земля людей. Безкрай
Морів та океану
І неба океан,
Співаєм вам осанну.
Уява ж юності
Все далі поспіша...

Але є континент,
Є океан глибинний,
Край недосліджений,
Всуціль цілинний.
— Де він? Показуйте!
— Людська душа!

1969

ВЕСНА-ВОЛОДАРКА

Сонет на дві рими

Коли весна іде, мов наречена,
У білому й зеленому вбранні,
Вона усім нам обіцяє: ще на
Стежках людських засяють промені.

Коли, ніким, здається, не навчена,
Вона коханню учить нас в ці дні,
Ми чуєм суть, адже весна зелена —
Надія на рожевому коні.

А смерть? Яка б, здавалося, учена,
Але нема їй ходу навесні:
Йди геть, асенізаторко презрєнна!

Любов — володарка на білому коні,
Надія — обіцянка нескінченна
І Віра — три подруги чарівні!

1969

ВАСИЛЮ СТЕФАНИКУ

Сонет-акростих з кодою

Василю, отче, вчителю коханий,
А нині хто б про тебе міг мовчати?
Сто літ тобі... І ти поклав печать —
Импетний * слід у книгах полум'яних.

Либонь, любов до мучених і гнаних
Юнацьке слово змусила звучати.
Стомовно прагнув ти про них кричати,
Тих хлопів, тих циклопів нездоланих.

Еж той тягар ілота-селянина,
«Фортуна Лесеву» і море сліз
Аж на хрести камінні ти підніс.

Не в тім хіба мета твоя єдина?
Ич, он зібрались люди серед нив,
Кому ти словом сім дверей одкрив

У світ краси. І мовлять: «То — Людина!»

1971

* И м п е т — стрімкість, сила, натиск.

ІВАНУ КОТЛЯРЕВСЬКОМУ
НА ДВОХСОТРИЧЧЯ

Сонет з хвостом

Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський отак щебетав...

Тарас Шевченко

Так Котляревський у щасливий час
Вкраїнським словом розпочав співати...

Іван Франко

Іване, батьку, вчасно ти озвався,
По-нашому удатно заспівав,
Коли народ стогнав — ти засміявся,
Огню і сил веселістю додав.

Твій спів щодалі голосніш лунав,
Лебідкою Наталкою снувався,
Ясою в «Енеїді» утверждався,
Рамена розгортаючи, — буяв!

Еге, його вже підхопив Тарас,
Новий Іван тобі хвалу складає,
Звучить над світом український глас,
Коли народ кайдани розбиває.

І Володимир, і Павло, й Максим
Його назвали даром дорогим.
То ж племінь Котляревського палає,
А не замовк, безсмертний, не погас —
Віки еднає у щасливий час!

РОЗМОВА З РЕЦЕНЗЕНТОМ

Сонет-діалог

Рецензент:

Гей, схаменись! Пощо святе ганьбити!
Як лис у фарбу, вліз ти в моду вмент,
І час твої химери знищить вщент,
Бо що в новації ти зміг відкрити?

Я:

А пам'ятаєш? Майстер, чи студент,
Ми «семпер тіро» всі, кому творити,
Розвідувачі таємниць, що скриті,
А ти товчеш: «Пощо експеримент?»

Рецензент:

Піймавсь ти на облуду технократів,
Шлях до краси ти загубив еси,
Емоції безцінний скарб розтратив!

Я:

Ні, я розвідую нові світи краси,
Де обнялись мистецтво і наука,
А ти Пегаса прив'язав до бука!

1969

ДВОЇСТІТЬ

Подвійний сонет

I

Без сумніву, всього у світі два:
Він і вона, добро і зло. Єднались,
А потім чубились і розлучались...
Сама лишалась тільки голова...

Чому ж тоді двоїстості ява
Осуджується, як дволикий Янус,
Чом тіло й дух такий зчиняють галас,
Чому завжди в двобої два ества?

Бо й справді так: наш ідеал — монізм,
І прагнуть двоє до єднання скрізь,
Цілюються ті, що сварились вчора.

Один перед другим не впавши ниць,
Двобій триває двійок, одиниць
Від досократиків й Анаксагора.

II

То бачимо: двоїстості потвора
В гармонію переростає знов
І двоєдиність стверджує любов,
За тінню ясність видиться прозора.

Та чи одна ж тримає нас опора,
Чи до одної я палав, холов,

Чи хтось усі конфлікти поборов,
Чи істина дається нам без спору?

Коли б не ті колізії й проблеми,
Звідкіль би брались драми та поеми?
Чи був потрібен би і сам поет?

Адже двоїстість, двоїна, двозначність
Родила й образів багатозначність,
Родила і подвійний цей сонет!

1969

ЛЕГЕНДИ

ЛЕГЕНДА ПРО САМУСЯ

Був Самусь. В часи кріпацтва давні
Жив він у Самусівці-селі,
І його слова та дії славні
Разом з ним у землю не лягли.
Довго-довго згадували люди —
То був незвичайний чоловік —
Протестант, віщун, провидець. Всюди
Він уславився на довгий вік.
Бають люди байки отакої:
Неописаної красоти була
В Самуся дружина. Пан в покої
Взяв її в наложниці. Могла
Панська воля що хоча чинити.
Та не був покірливим Самусь,
Він лихому пану відомстити
Привселюдно і не раз клянувся.
Кров йому від гніву закипіла,
Кривди не знесла його душа,
І присяга та палахкотіла
Од Крилова і до Павлиша.
Чорний ліс від Знам'янки простягся,
Чорна злість чигала навкруги,
І Самусь з ватагою поклявся.
Нищить панське кодрло до ноги!
Гей, не раз було його ловили;
Канчуки гуляли по спині...
Кров кріпацька цебенить по тілі,
А Самусь мовля: — Не вб'єте, ні! —

Встане, отріпне із себе пута,
Пригорщ крові власної черпне,
Вип'є, закривавлений і лютий,
Й, сліду не полишивши, майне.

Отакий був той Самусь. Мов крила
Одростали в нього, де пройшов,
Тут — сьогодні, завтра ж дивна сила
Занесе за тисячі верстов.
І огнем палають панські скирти,
І Самусь пантрує віддаля.
Каже: — Вщент їх треба попалити,
Щоб лишилось небо та земля.
Щоб усі пани здиміли димом
І не поверталися назад,
І тоді б громадою та миром
На землі вчинити інший лад.—
Еге-ге, були орли хоробрі,
Що про них ішов по світі гук.
Кажуть, знав Самуся дуже добре
Сам славетний лицар Кармелюк.
Тож пани дрижали в лихоманці,
Як почують — трусяться в жару,
Що Самуся чуть в Орловій балці,
Що Самусь в Холодному Яру.
Та не лиш розправою з панами
Став Самусь славетним між людьми,
А своїми віщими словами,
Що сіяли, як огонь із тьми.
Ті палкі його пророкування
Віру сіяли в людські серця,
Що їх злидні, горе та страждання
Все ж триватимуть не без кінця.

«Буде час, пекельний час розплати,
Вже панам недовго панувать,

Буде цар тоді чумакувати,
А цариця буде шинкувати!
А пани... Та цур їм, препоганим,
Так за шкуру сала залили».
І самі вже додали селяни:
«Ще озуем пана в постолои».
«Буде час, огненні колісниці
Притьмом побіжать по всій землі,
В небі полетять залізні птиці,
Як тепер літають журавлі.
Буде світ облутано дротами,
Нам земля належатиме вся,
Вільні люди житимуть братами.
Хай тоді згадають Самуся!»
Та панам оті слова пророчі
Стали в горлі кісткою, повір,
Самуся спіймали в темні ночі
Й запроторили в Сибір.
Сумував Самусь в чужині дальній,
Битий був і зганьблений повік,
Не скорився долі безталанній,
Обморочив сторожів і втік.
Біг лісами темними, ярами,
Довго брів до рідної землі,
Ночував, як вовкулака, в ямах,
Переходив гори немалі.
Гірш немає, як чужа чужина,
А миліш, як свій коханий край,
Там дружина й люба Україна,
Тихі води і степів розмай.
Переплив Самусь глибокі ріки,
Врешті дочвалав в своє село,
Став, дружину під віконцем кликав,
А її вже більше не було.
Пан програв у карти... Світе милий!
Став Самусь недужий та безсилий,

Навістив братів своїх, сестер,
Попрощався, викопав могилу,
Сам і ліг у неї, та й помер.
Хоч і був із нього характерник,
Все рівно — як свічка догорів!
Ще той не родився нескортьник,
Щоб собі безсмертя сотворив...
Рік за роком, як у низці перли,
Знизувались. Тут би й мова вся.
Ті постаріли, а ті померли,
Стали забувати Самуся.
Лиш тоді, як степові на груди
Впали рейки, як в траву кісся,
Пригадали в Самусівці люди
Дивні віщування Самуся.
Отоді, коли на залізниці
Паротяг уперше загукав,
Гомоніли люди в Самусівці:
«Це ж то ті огненні колісниці,
Що про них Самусь пророкував...»

Геть пізніше, у війну германську,
Як пішли в солдати мужики,
Вперше бачили сини селянські
Смертоносні в небі літаки.
І, упавши ниць під небесами,
Пригадали, переживши струс:
«Це ж бо ті, з залізними носами
Птиці, що казав про них Самусь».

А коли в сімнадцятому році
Скинули недоумка царя,
Стали люди знов на кожнім кроці
Згадувать Самуся-бунтаря.
Вийшло, як в речах його крилатих,
Що не все трудящим горювать,

Що царям недовго царювати,
А панам недовго панувати! ..
Хай же слово щирозлотне скаже,
Хай же я тим словом поклянусь,
Що не вмере та слава, не поляже,
Що лишив поміж людьми Самусь!

1939

ДУША ЧУДЕСНОГО ШУКАЄ...

Душа чудесного шукає,
Хоча й минувся вік казок,
Та в синіх горах обгортає
Чуття чудесного безкрає
І не пускає — ні на крок.

На тім шпилі, де замку брами,
Де вкрився мохом бурелом,
Над горами і над лісами
Давноминуле понад нами
Війнуло віковим крилом.

Тут Пинтя скований томився —
Герой переказів, легенд, —
З в'язниці вийшов, забожився
Панам помститься — і помстився,
І замок зруйнував ущент.

Усе досяжно для героя:
Навпроти замку, на шпилю,
Гармату зготував, набої,
На силу ненависть подвоїв
І звідти вдарив без жалю...

І впали, кажуть, замку брами,
І запалав навколо ліс;
І вдруге заgrimів громами
І в церковцю потрапив саме —
І всю дзвіницю з неї зніс.

Дзвіниця впала в Білу Тису,
І часто в великодній день
Крізь бистрої води завісу
Шпиль позолочений виднівся
І чулись дзвони: «Дзень-дзелень...»

Так відбулась страшна розплата...
І Пинтя зник, і замок зник.
Яких калібрів та гармата
І як фантазія крилата
Далеко цілила в той вік?!

І де тепер підземні сходи,
Що гору протяли до дна,
Що, кажуть, качку кинь сьогодні,
Вона летить, летить в безодню,
А завтра — в Тисі вирина...

Над Хустом, в кам'яній руїні,
Старезна казка ожива.
І ми з тобою, друже, нині
Жнива збираєм фантазійні —
Казки, легенди та дива.
А що, як на нові помножить,—
Тут ними повен кожен крок.
Не будем зараз їх тривожить...
Казки... казки... А от не може
Людина жити без казок!

1947

СКЕЛЯ

Абхазька легенда

1

Пісне, легендо минулих днів,
Сміло виходь з давнини,
Пісне Абхазії, пісне див
Благословенної сторони.
Про гори Абхазії пісня ця,
Про долю горян гірку.
Линь і розбуджуй людські серця,
Як камінь, що пада в ріку.
Слова переливаються в мідь
В ливарні тисячоліть,
І порох легенд почина кам'яніть
Під тиском тисячоліть.

2

Так почалася легенда про сон:
Жили собі два брати,
Старший Ніко, а менший Самсон,—
Мисливці в горах крутих.
Їх ніч захопила в далеких пляях,
Темна, беззоряна ніч.
Приходить темрява, з нею страх,
А страх — нерозважна річ.
І в п'їтьмі Ніко потрапляє на ріг
Скелі крутої, коли
Злізти не можна, не видко доріг,
Над ним — тільки небо й орли,
Під ним безодня. І тільки сон
Змежить зіниці йому,
Він втратить рівновагу, і його

Духи в безодню візьмуть.
Пожадлива ніч наганяє сон,
Як павутиння, липкий,
А менший брат розкладає вогонь
Внизу, де звірині стежки...
Кріпиться Ніко на скелі, та вже,
Здається, забракло сил,
А менший брат його стереже
До вранішньої роси.
Він бачить, Ніко от-от засина,
Що треба здолати ніч,
Що брата чекає безодня страшна,
Що з смертю він віч-на-віч.
Він грать починає. Бринить струна
На жалібній ачарпані.
В Окумських горах тишина-тишина,
Повільно минає ніч.
Не зможе він гибелі брата знести,
О, як же його врятувати?
Він брата благає: «Не спи, не спи,
Загине твоя голова...»
Відчаю вага на Самсона лягла,
Безсилий в сум'ятті ум...
І там, де любов не допомогла,
Допомагає глум.
Хоч силою злості його врятувати,
Не дати заснути йому!
І він починає глумиться. Слова,
Як сови, злітають у тьму:
«Ти — боягуз. Ти не брат мені!
Ніко, ти дурний осел!
Хіба ти не бачиш — проходить ніч
І чути гомін осель...
Якщо ж ти заснеш — в безодню
впадеш,—
Кінець то безславний твій,

А я оженюсь, коли ти помреш,
На дружині твоїй, вдові.
Дітей твоїх візьму за рабів,
Майно твоє — стане мое...»
А той кулаками трясє в злобі,
Аж поки світанок стає.
А той від глумливих, образливих слів
Меншого брата — кипить,
Скрегоче зубами, шаліє у злі,
Грозиться на брата... й не спить...
І тільки ранок на гребні ліг
Брат брату зійти поміг.
До дому, до рідного дому путі —
Миліше немає мети.
Гори... ліси... потоки води
Стрімголов плинуть униз.
Така ти, Абхазіє! Пишні сади
В ущелинах видко скрізь.
Ідуть брати один за другим,
Минають провалля, луги,
І мріють мисливці про теплий дім,
Про рідного вогнища дим.
Як марення ночі, пригода нічна,
Як світлий дарунок

здіймається день.

В горах тишина...
А в серцях — не вона.
Злоба сліпить серця людей.

3

Злоба розум людський сліпить.
І Ніко погроз не забув —
Він меншого брата рішив убити,
В душі затаївши злобу...
В горах шумує бурхлива Бзиб,

В глибоких ущелинах гір.
У чорній паші — бездонний глиб,
Лютує вона, як звір.
Хисткий місток через неї ліг —
Звалений бурею ствол.
Сміливо менший на нього збіг,
А старший позаду йшов...
Менший по кладці повільно йде,
Ось-ось перейшов...

В ту ж мить
Постріл у спину, і довго десь
Пострілу звук гримить.
Довго розходитьсь пострілу зиб
Луною в Окумських горах,
У піняві води, в бурхливу Бзиб
Падає менший брат.
Падає менший, а старший стоїть
І почина розумить...
О горе, о сором!

Як чад, як хміль,
Виходить із серця злість...
Свідомість виходить із туману:
О як його брат любив!
Він все зробив, щоб ти не заснув,
І ти ж його підло вбив!
Ця думка спокою Ніко не дає,
Правди-бо корінь гіркий,
І стиснувши серце злостиве своє,
Він кинувся в хвилі ріки...
Шумить верховина, і хвилі шумлять,—
Немає в житті тишини...
Про те, як загинув за братом брат,—
Легенда старовини.

1935

ПОЕМИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ

НОРД-ОСТ

Кавказький щоденник

I

Норд-ост народжується в горах,
Пронизує в Геленджику
І з ніг валяє на просторах,
На прибережному піску.
І далі, вирвавшись у море,
Збиває білу піну хвиль,
І небо, синє та прозоре,
На шторм перемяє штиль.
Вже другий рік блукає світом,
Дорогами життя поет.
Війни різкий і дужий вітер
Нестримно гонить уперед.

...Шосе веде на Кабардинку,
На Кабардинський перевал,
Де пішохода, як стеблинку,
Підхоплює шалений шквал.
Ходімо й ми з тобою, доле,
На перевал, за перевал,
Бродячим перекотиполем,
Яке за вітром мчить учвал.
І в цій дорозі буде досить
Блукань, бомбьожок, небезпек;
Крізь них тобі щодня проносить

Життя невихлюпаний глек.
Там будуть зустрічі й розлуки,
Окопів мука, гомін рік,
Терпіння нелегка наука —
На довгий вік, на довгий вік.

II

Зупинимось на перевалі
На Кабардинському. Під ним
Такі прозоро-сині далі
Лежать під німбом осяйним!
Цемеська бухта тиха й синя,
А там, де стрілів гострий блиск,
Лежить як кам'яна пустиня
Розтерзаний Новоросійськ.
У ньому закопався ворог.
З Мисхако вражі б'ють форти,
А там, де смерть, і дим, і порох,—
Нема для мене красоти!

III

Все ж до краси ми не байдужі:
Туман прослався ген на схід,
В серпанку тім набої дужі
Параболами креслять слід.
Зенітки в хмари б'ють багрові,
Узгір'я лунами гудуть,
І кулі різнокольорові
Гірляндами вгорі цвітуть.
І гомін моря, й звуки бою,
Моторів шум із далини
Сплелись в симфонію грозову,
Ні, в какофонію війни...
В бузковім присмерку долина,

Норд-осту грива — білопінна,
Ходімо в далеч грозову:
У гори, на передову.

IV

Норд-ост лютує на узмор'ї,
А в горах злива. Іппотік,
Що був малим у дні прозорі,
Тепер шаленим гоном біг.
Ми до Шапсугської чвалали,
А там Абін ревів і вив,
Зірвав мости і переправи
І всі шляхи перепинив.
Води на бродах — з головою,
А йти потрібно. Роздяглись,
На голови — одержу й зброю,
За довгі палиці взялись —
І в пінну купіль голі хлопці,
І поодинці — на той бік.
...Цей січень в сорок третім році
Запам'ятається навік.

V

Шапсугська! Пам'ять увібрала
Все, що в тобі побачив я.
І рядовим, і генералам
Затямиться твоє ім'я.
Снарядами, як грядка, зрита
І під огнем ти повсякчас,
А все ж в тобі ми мали жити,
А ти гостити мала нас.
Господа, правда, небагата:
Розбиті вулиці і хати,
Зеніток сторожкі стволи,
Припаси, кухні і санбати —

Все, що у побуті солдата
Зоветься коротко — «тили».
І все ж не огневі нальоти,
Не трупи, не руїни й доти
Мене вразили в ній, не це,—
Я знав війни рябе лице,—
А двоє діточок маленьких,
Замурзаних, що в цій порі
У смерті на очах гарненько,
Безжурно гралися в дворі.
І раптом, ще не встиг у душу
Дійти цієї картини зміст,
Вгорі почувся свист «ванюші» —
Огидний, неприємний свист.
Схопив дитину я та — в яму,
А хтось на шию, як на злість,
Плигнув і придавив ногами...
Дитячий крик. Розривів шість
Умить у безвість пролетіло...
Піднявся я й зареготав,
А другий, що також невміло
Дитя до серця пригортав,—
Також у сміх... «Го-го!» — котилось.
«Га-га!» — у тон другий ревів,
А діти злякано дивились
На божевільних двох дядьків.

VI

Відтинок шляху у долині,
Що дві станиці поєднав,
Колись іще у дні осінні
Ретельний німець пристріляв.
Розподілив години й чверті
І з того часу, ніччю й днем,
Гатив у цю долину смерті
Він методичним артвогнем.

І ось ми рано-вранці просто
Рушаємо у дальшу путь.
Сліди пекельного норд-осту
В долину смерті нас ведуть —
З Шапсугської на Єреванську...
Тут вирви. Мжичка. Тишина,
Що може вибухом вулканським
Щомиті вибухнуть. Війна.
...Мої військові побратими,
Мої друзяки золоті,
О, скільки перепон незримо
Нам поставало на путі —
Долини смерті, кручі смерті,
Сто переправ, сто перепон,
А ми проходили уперті,
Бо скрізь нас вів один закон...
А ті, що поруч нас лягали
І не вставали в дальшу путь,
Мовчазно нам заповідали
Імен солдатських не забудь!

VII

В долині Єреванки-річки,
Біля високої сосни,
Могильний горбик невеличкий
Самотньо виріс восени.
То невідомого солдата
Остання пристань. Хто він був?
Чи світ про те цікавий знати,
Чи він, байдужий, вже забув?
Ні, хтось на дощечці легенько
Свій напис вивів над бугром:
«Тут спить сержант Мірошниченко,
Земля героєві пером!»
Єдинокровний мій земляче,
Віддам і я пошани дань

За те, що бився ти добряче
За передгір'я, за Кубань.
Хвала тобі, земля Шевченків,
Вітчизно Кравченків, хвала!
Немало ти Мірошниченків
На поле брані віддала,
Що боронили землю милу,
Зросили кров'ю кожен крок,
Зродили не одну могилу
З Перемишля і по Моздок.
І хоч упало нас немало,
Та знаю: у вінку твоїм
Героїв слава небувала
Вплететься листям золотим.

VIII

О рідна земле! За горами,
За долами німа лежиш
В ярмі фашистським. За синами
Ти білим лебедем ячиш.
А ми, сини твої, у горах
Перемагаєм ніч глуху,
Щоб ліг кістьми зухвалий ворог
На закривавленім шляху.
О рідна земле! За горою,
Біля могили земляка,
Якою вічно молодою
Мене ти маниш здалека.
Ми змалечку тебе любили,
Не знавши, що таке нудьга,
Та лиш в розлуці зрозуміли,
Яка ти справді дорога:
Дніпром, хатиною над яром,
Садочком, і роздоллям нив,
І кожним колосочком ярим,
І кожним звуком рідних слів.

Так думав я в задумі й горі
Біля горбка, де впав мій брат.
...Бомбили «юнкерси», і гори
Розриви множили стократ.

IX

Повечоріло. Ніч упала
Зненацька, як підбитий птах,
І непроглядне запинало
Заслало й заслонило шлях.
Де заночуєш ти, солдате,
Серед путі, в такім багні?
А ніч під вітром проблукати
Та під дощем — не згоден, ні.
Бо ніч — шістнадцятигодинна.
(Уже я звідав ночі ті!)
Якась загрузла в твань машина,
Як привид, стала на путі.
Закритий кузов. Тепла пічка.
Солдатське щастя — місця чверть.
Як в казочці про рукавичку,
Людей набито повно, вщерть.
В шофера став і я проситься
В цю рукавичку, до рідні,
Хоч обсушиться, обігриться...
— Не можна, нікуди, ні, ні!
— Хоча в кабінку, на годину...—
І так я жалісно просив,
А дощ так сік в лице і в спину,
Що він не витримав — пустив.
...Ту ніч я зроду не забуду
І той курортний теплий край.
Я вліз в холодну халабуду,
Немов у вимріяний рай.
Я скинув чоботи. Онучі

Віджав в калюжі дощовій
Й сушив на тілі. І колючі
Думки роїлись в голові.
Як крапля світового дрожу,
Дрижав я з вітром в унісон,
То зазирає у тьму негожу,
То знову западає у сон...
І враз немов потік осінній
Прорвав загату — і у плин...
І я згадав, що саме нині
День моїх власних іменин.
Яким незвіданим маршрутом
Моя уява проплива?
Гармати десь гримлять салютом —
Не за моїх це тридцять два?
В евакуації, тривожні,
Дружина й два малі сини,
Про мандрівців і подорожніх,
Напевне, згадують вони...
Так, тридцять два. Синам і жінці
Ніяк того не уявить,
Що у шоферській у кабінці
Мені судилось їх зустріть.
...І туга охопила разом,
Ніч, холод, голод, гомін гроз.
...Не Демон лине над Кавказом,
А гітлерівський бомбовоз.
Далеко все, чим жив і мріяв,
В життя вступаючи, поет.
«И всюду страсти роковые,
И от судеб защиты нет».

Х

Хвала вам, добрі, теплі хати,
Що нам стрічались на путі,
Де можна досхочу поспати,

Здається, вперше у житті...
Де можна просушити онучі
Та квартиру молока спожити,
Хазяйські злигодні болючі,
Немовби власні, пережить.
Спасибі за тепло, за хату,
За сон, за ласку, за обід,
Що хоч ненадовго солдату
Вернули щастя давніх літ.

XI

Вже кілька днів у бліндажі я
Живу з бійцями. А хіба ж
Солдат гостинним бути не вміє,
Коли приходить гість в бліндаж?
Цей дот, немов багнет зловісний,
В фашистську вгруз передову,
Тут люди, як співають в пісні,
Живуть у смерті наяву.
Якраз напроти — дот германський,
Поля міновані, дрти,
Пустельний хутір Єреванський,
Безлюдні, вимерлі хати.
Звідтіль летять снаряди, й кулі
Звідсіль, у відповідь, летять.
Солдати, втомлені й нечулі,
Під їхній висвист міцно сплять.
Тут день — година відпочинку,
А ніч — тривоги та безсонь,
Коли у будь-яку хвилину
Тут може спалахнуть огонь.
А то й словесна перепалка
Із фріцом раптом спалахне;
«Іван» задьористо і палко
Німецьку матір пом'яне...

Комбат Іліко Твалавадзе —
Гостинний хлопець і як слід
По всіх позиціях в повазі
Спецкора водить, наче гід.
Щоб я побачив все в натурі:
Землянки, доти, амбразури.
— Ось тут мій лівий кулемет,
Його я висунув вперед.
А перед нами — онде зверху —
Ворожий дот. Помітив нас.
Пригніться, — зараз буде черга.
Ага, ударив. Ні, ще раз...
Тепер пройдемо трохи далі.
Найдалі — рота Козинця.
Прошу помітити дві деталі:
Так близько німців рота ця,
Що чути виразно розмови!
І міномет сюди не б'є...—
О Твалавадзе мій чудовий,
Як чесне воїнство твоє,
Як і твої неповні роти,
Філософ і оригінал,
У тебе в ротах — всі народи —
Достоту інтернаціонал.
Петріашвілі, Бельський, Носов,
Проваленко і Оганян,
І кожен в пісні слова просить,
Що не солдат — новий роман.

XII

Буває мирна тиша вранці.
Над фронтом не лунає грім,
І ми бесідуєм в землянці
З бійцем Лукою Неживим.
Кореспондентом я армійським

Сповняю місію свою:
В Ахонці, під Новоросійськом,
Беру у нього інтерв'ю...
— За ту он безіменну гору
Недавно був запеклий бій.
З «максимом» я своїм в ту пору
Сидів у точці огневій.
І так я у своєму доті
Поперек горла фріцу став,
Що він із міномета, потім
З гармати по мені стріляв.
А я строчу з свого «максима»
І не даю дороги їм.
Дивіться, друзі й побратими,
Даремно звусь я Неживим.
Аж ось прийшли три танки. Били
Впритул прокляті німчаї,
І вже, мабуть, похоронили
Мене й фашисти, і свої.
А я, контужений, вилажу
У вирву — й знову перцю їм.
Частую добре зграю вражу,—
Хай не вважають Неживим!
Нарешті й кулемет розбили,
Поповз я, і знайшов чужий,
І знов чешу, крушу щосили:
«Оце вам, кляті, Неживий!»
І, отже, вистояв, як завше,
Альпійців з п'ятдесят скосив,
А втім, я бив не рахувавши
І нагороди не просив.
А вам таємну думу стиха,
Як другу, викажу одну.
Я думаю: велика книга
Напишеться про цю війну:
Тому-то зовсім небагато

Прошу по щирості у вас:
Якщо загину — пригадати
Мене у книзі тій хоч раз.
Живий лишусь — й того не хочу,
А як потрапите в Лубни,
На чарку у Березоточу
Запрошую після війни.

XIII

Я йду дорогою своєю,
Дорогою войовника;
Норд-ост лютує над землею,
Почавши путь іздалека.
Почався він од Сталінграда,
Понад Моздоком пролетів,
В Новоросійську канонада
На інший загула мотив.
Мотив новий і любий — здрастуй!
І чує серце, й ловить зір:
Чудесне слово «наступ», «наступ»
Луною лине серед гір.

Якщо мене не скосить куля,
Не втисне в землю «месершміт»,
Я зможу пригадать минуле
І до майбутнього дожить!
Як хвилі, збивши білу піну,
Спішать одна другій вдогонь,
Так я на рідну Україну
Пробитись мрію крізь огонь...
За перевалом — Кабардинка,
На узбережжі — Геленджик,
А на шосе гуляє дзвінко
Крилатий вітер-мандрівник.
Відчувши дім, як кінь у бричці,
Ходу прискорюю і сам,

Аж чую: Куніков * в Станичці
Учора висадив десант.
Над Чорним морем батареї
Перемовляються здаля,
І чути гомін епопеї,
Що їй ім'я Мала земля.

1944—1945

ФРОНТ НА МІУСІ

РІК 1941

В тяжку годину, у недобрий час
Уперше ми побачили Донбас.
Був жовтень. Сорок перший. Горизонт
Горів багрово. Наближався фронт.
Находила коричнева чума,
Змертвіння духом дихала зима,
Червоні зорі згасли на копрах,
Гудки замовкнули на рудниках.
І весь Донбас, занурений у тьму,
Мовчав тривожно. В тишину німу
Врізався свист, немов війни закон,—
То бомби падали на терикон.
Там, де шахтар трудився, ріс і жив,
Проклятий ворог лапу положив;
Дітей, родину, що шахтар любив,
Задумав Гітлер обернуть в рабів,
Задумав знищить рідні городи,
Які шахтар перетворив в сади,
В пустелі села прагнув обернуть
І проводи, як жили, перетнуть,

* Цезар Куніков — керівник десанту
на Малу землю, Герой Радянського Союзу.

Щоб на світанку голосні, дзвінкі,
Не звали в шахти і в цехи гудки...
І всюди, де проходила орда,
Лишалася земля в крові, руда,
Лишалась пустка, зойки та плачі,
І порожньо, як після саранчі.
Голодний пес вилазив з-під воріт,
Принишклий злодій розпускав живіт.
Наш дім, наш труд загарбав лютий звір,
Щоб пити кров народну, як упир.

А ще недавно щедра ця земля
Давала вугіль, майстрів вугілля,
Йшов звідси ешелон за ешелonom,
Заводи сяли полум'ям червоним,
Червоні зорі сяли над копрами,
І завтра сподівались лиш добра ми.
І хлопець молодий — простий шахтар —
Любив цю землю, як прекрасний дар,
Про степ донецький він співав пісні,
І дівчину голубив навесні,
І знав, що він господар, а не гість
В краю, де випроставсь на повний зріст.

ФЕДОРOK

Ти хочеш знать, хто боронив тебе,
Хто нам відстояв небо голубе,
Безмежні далі, плин Дінця-ріки,
Відстояв хто у битві Ровеньки,
І Красний Луч, і Ворошиловград,
Хто гнав з Ростова ворога назад?
...Це трапилось біля Ровеньок,
Де воїн молоденький Федорок
Один у полі вів нерівний бій,
Де дихав смертю лютий огневій...

На безіменному горбі — окоп,
І там боець сказав фашистам — стоп!
На нього йшли роями ряд у ряд,
Безперестану він свій автомат
В них розряджав, стрічаючи орду,
Упершись в землю рідну і тверду.
Навколо ранені лежать бійці,
Він сам та вірний автомат в руці.
Кінчилися патрони. Він зібрав
В убитих диски й знову, знов стріляв
Один за десять в непогодь, сльоту,
На горбику малому, на посту,
Забувши, скільки часу у добі,
І вистояв в нерівній боротьбі.
Хвала тобі і слава, Федорок!
Ти захистив один лиш бугорок,
Одну траншею чи один окоп,
Де ворога зустрів огнем у лоб,
Кургани, не позначені на карті,
Що, може, цілого Вердена варті,
Що, зімкнуті у лінію єдину,—
Складають всю велику Батьківщину.

ХУСЕН АНДРУХАЄВ

Лежать Донбасу мирні, вільні гони,
Курять, як сопки, чорні терикони.
Між териконів, по степу, в ярах,
Де пролягав війни кривавий шлях,
Стоять могили, без імен і дати.
Я нагадаю, хто оті солдати,
Щоб не згубились їхні імена...
Один по однім в згадці вирина
Приходько, Кіпіані і Спартак,
Гнилицька Ніна, Андрухаєв... Так,

Немало їх, цих дорогих імен,
Синів усіх народів і племен,
В степу донецьким голову зложили,
Щоб ми тепер жили і не тужили,
Щоб вгору йшли в змаганні трудовім,—
Хай подвиг їхній воскресає в нім!

В степу донецьким сірий день згасав,
А бій кипів, і грім гармат гайсав,
І вили міни, й били автомати...
І горстка наших до кінця тримати
Намірилася сопку, чи курган.
Спускався присмерк, і наліг туман,
Фашисти бачать — опір притухає,
Бо там один лишився Андрухаєв —
Відважний хлопець, мужній політрук.

Останні дві гранати взяв до рук,
Оглянувся: хто — мертвий, хто — конає,
А з сірого туману виринає
Ворожа лава. Крик: «Здавайся, рус!»
Ось мить, Хусене, ти не боягуз,
В цій миті все злилося воедино,
Любов, чуття єдиної родини,
І зненависть, і гнів, запал борні.
Здаватися? Відповідає — ні! —
Співець і син гірської Адигеї,
Здіймаючись над рідною землею.
І з вуст його слова, як кулі, рвуться:
«Не візьмеш, враже! Руські не здаються!»

Піднесені тремтять у злості руки,
Фашисти вже біжать до політрука...
Тоді Хусен метнув ураз гранати.
Все — в клоччя, вщент, у попіл — не пізнати!
Вже ні фашистів, ні його немає,

Грім вибуху над шахтами лунає.
Упав герой, звершивши подвиг мсти,
Прикривши тілом вугільні пласти!

Скінчився бій. В півтемряві кімнат,
У штабі роблять зведення утрат,
В донесення заносить комісар
Скупі слова про подвиг. Але жар
Коротких слів у вічність досягає:
Встає із мертвих Хусен Андрухаєв
І в Адигею йде. Там звістка ця
Приносить сум, бо юного співця
Утратили горяни. Звістка летом
Летить в Москву. Був політрук поетом,
А став героєм. Увійшов в безсмертя,
Його ім'я, у пам'яті нестерте,
Врізається в віки, як світло в тьму.

Поставим вічний пам'ятник йому —
За дружбу нашу вічну і нетлінну,
За те, що він стояв за Україну
І в перші дні, затьмарені в диму,
Затримавши напасників юрму,
Клав камінь у підмурок перемоги;
За те, що він на огненні дороги
Як камінь, ліг, спинивши вражий біг
На перехресті фронтових доріг.
Тому про нього слава не втихає —
Живий навіки Хусен Андрухаєв!

КРАСНИЙ ЛУЧ

Я добре знав в часи воєнних туч
Твоє лице тривожне, Красний Луч,
Як був наш фронт на Міусі, коли
Під методичним обстрілом жили
Солдати, господарки й шахтарі,

А діти гралися «в війну» в дворі.
О, то була чудна й незвична гра:
На пустирях збиралась дівтора,
Ділилась на два табори оружні,
У справжні ями залягали дружно
І, ждучи обстрілу із-за ріки,
В атаку готувались малюки...
Із-за Штергресу свист. Летить. Ура! —
В атаку кидається дівтора...
Під обстрілом в черзі стояли мами,
І безупинно рвались над домами
Снаряди й міни. Так жили, зжилися.
Не день, не два, не місяць. Цілих вісім.
А біля Міусу стояла тишина.
Окопний побут. Земляна війна.
Наш снайпер Бриксін, славний наш Максим,
Фашистів добре з «максима» косив,
А ніччю рвалась тиша фронтова —
Бомбили їх дівчата із У-2.
Трудармія до земляних споруд
Вкладала тихо титанічний труд.
За фронтом, в шахтах,— трудова пора:
Качали люди вугіль на-гора,
І в зиму, в стужу, в заметілі ці
Держали фронт Провалова бійці.
Держали фронт удень і уночі.
Отак жили ми в Красному Лучі.
А по той бік шумів брудний потік.
Чи знаєш ти про біг підземних рік?
Вони течуть у глибині потоком,
Лиш часом на поверхню ненароком
З-під гір виходять, як окріп в котлі,
А потім знову губляться в землі.
Підземних течій невідома сила —
Ти краснодонців на собі носила,
І в темну ніч світив огонь новий,

І в бій зі злом виходив Кошовий,
А там Матьокін Сава, там Скоблов,
І Краснодар з Калинівкою йшов
Одним шляхом — до шурфів, до вибою,
Донбас шумів підземною рікою,
Бо ненависть до ворогів і гнів
Загартували серце юнаків.

САВА МАТЬОКІН

Над Кальміусом шахта є стара,
Там причаїлась смерть біля копра.
Сюди вела «дорога смерті» з міста,
З пекельної фантазії фашиста —
Могила тут замучених була.
Людей шпурляли в глибину ствола,
Машини йшли сюди, як катафалки,
А люди з жахом визирали з балки,
Бо те, що там творив проклятий кат,—
Фантазія не в силі змалювать.
Лиш глухо чувся постріл, потім крик,
І мертве тіло падало навек
У тьму, у сморід шахтного ствола.
Яка вже тисяча туди лягла?
А офіцер — мастак заплічних справ —
В потилицю спокійно поціляв.
Сюди, на шахту, ворогом жорстоким
На страту був привезений Матьокін.
Він був учителем. В ці чорні дні
Він говорив промови запальні,
І діти в школі слухали не раз,—
Фашистам не підкориться Донбас!
З мечем хто прийде — згине од меча,
Так згине й ця проклята саранча.
Він був прямий, завзятий. Так, коли
З вулкана вирветься потік золи

І вибухне огнений стовп за мить,—
Хто може цю лавину зупинить?

Він не спиняв. І ось його везуть.
Матьокін знає — це остання путь.
Роззявилася шахти чорна паща,
На віки вічні голова пропаща.
А з глибини нестерпний сморід б'є,—
Останнє пристановище твоє...
В кутку лежить замучених одежа,
Б'є промінь сонця в вікна, як пожежа...
Він ніби відсахнутися хотів,
А потім раптом розштовхав катів,
Пішов широким кроком до ствола,
Вже револьвера смертна тіль лягла,
Та раптом Сава обернувся різко,
Есесівець стояв на диво близько,
Схопив його за шию в мить одну
І скочив у смертельну глибину...
Ніхто не бачив, і ніхто не чув,
А всі узнали, як фашист загув
До жертв своїх. Бо дивне диво сталось —
Удвох вони в безодню відправлялись,
Один ішов у забуття, по праву,
Другий — Матьокін — на безсмертну славу

1946

З М І С Т

ЛІТА І КНИГИ

1930—1990

ІЗ КНИГИ «ХВАЛА ЖИТТЮ» (1981)

- Сповідь 6
За все... (За Янкою Купалою) 7
Ода бібліотеці 8
«Тепер не маю сумніву: це та!» 10

1971—1980

ІЗ КНИГИ «ВИДНОКРУГ» (1980)

- «Я — птах на екрані всесвіту...» 11
Кочівник 12
Подорожі 13
Туга за сніжною зимою 14
Ці чудові два дні... 15
Голос 17
Тут мудрість зріє в затишку дубів... 18
Хвилі. Цикл 19
Зустрічі з великими. Цикл 30
Вірші, написані у вагоні електрички.
Цикл 37
Монологи. Цикл 40
Листи до коханої. Цикл 46

ІЗ КНИГИ «БЕРІЗКА» (1971)

- За вікном 50
Сумна історія 51

1961—1970

ІЗ КНИГИ «ФОРМУЛА ЩАСТЯ» (1970)

- Любовне 52
Коли я заходжу в твою кімнату... 53
Суперечка з самим собою. 1—2 54

Аналіз неспокою. 1—3	56
Вірш, написаний у вагоні електрички	57
Дівчині з прекрасної УТ	58
Пам'яті М. Рильського	60
Іванові Виргану	60
Заповіт Джавахарлала Неру.	
<i>Монолог</i>	61
«Мамо моя, мужицька мамо!»	63
Ядранська осінь. <i>Цикл</i>	64
Осанна батькові	69
Осанна матері	70

ІЗ КНИГИ

«ВІЧНОЗЕЛЕНЕ ДЕРЕВО ЖИТТЯ» (1967)

Спіраль	72
«Життя в труді і в боротьбі...»	73
«Не говори, що старості наближення...»	74
Огонь його мислі	75
«Учора я думав про тебе...»	77
Розмова з касиркою	78
Маяки	79
Не оспівуй...	80

ІЗ КНИГИ «ЩЕ НЕ ВЕЧІР» (1961)

Ще не вечір	82
«Всю ніч стискалось бідне серце...»	83
«Я божкам ніяким не молюся...»	84
«Запах свіжоскошеного сіна...»	85
«Ти вже хочеш мене поставить...»	86
Подарунок	86
Сонети про любов і розлуку. I—XI	88

1951—1960

ІЗ КНИГИ «СРІБНЕ ВЕСІЛЛЯ» (1957)

Ти питаєш — чому я веселий?	95
Лада	96
Журило	96

Сповідь	98
Зустріч	100
Якубу Коласу	101
Степові	103

1941—1950

ІЗ КНИГИ

«ПІД ЗОРЯМИ РАДЯНСЬКИМИ» (1950)

Іван	105
Геленджик	106
Материнська віра	107
Повернення	109
Хвала життю	110
Я сто літ проживу...	111
Тобі, I	112
Тобі, II	113
Роздуми. Цикл	114
Братові	117
Тиса	117
Янка Купала. I—II	119

ІЗ КНИГИ «ГОРИ І ДОЛИНИ» (1946)

Співають діви на Дунаї...	121
Вічно юний... I—IV	123
Мрія Котовського	125
Слово Івана Франка	127
До друзів	129
Голос України	130
Незабутнє	132
Сестра	133
Мати	134
Києву	135
Невмирущому	136
Моєму місту	137
У травні	139
Невтішний	140
Запрошення в гості	142
Неспокій	144

ІЗ КНИГИ «КАЛИНОВИЙ МІСТ» (1940)

Холодногорський полк	146
«Де б на землю не ступив радянську...»	147
Сини	148
«В Одесі, на приморському бульварі...»	150
«Сумуючи, як сад зимою...»	152
«Брели ми парком неосвітленим...»	153
Скільки раз...	154
Площа Дзержинського	155
Ворскла	157
Криниця	158
Сіач	158
«Ми в човні удвох були. Безкрає...»	159
Калиновий міст	160

ІЗ КНИГИ «ЗОЛОТІ КЛЮЧІ» (1938)

Рота імені Шевченка	162
До моря	164
«Ти хочеш знать, яке буває море?»	165
«Ластівка летіла із-за моря...»	166
«Вийдеш вранці до моря...»	167
«Солоний вітер подуває з моря...»	168
«Дай обніму тебе, кохана...»	168
Шевченко в засланні	169
Похорон Пушкіна	171
Пам'яті Миколи Островського	173

ІЗ КНИГИ «ПІВДЕНЬ» (1937)

Дні і ночі...	174
Горький	176
Полтава	177
Дорога	179
Пам'яті Едуарда Багрицького	180

ІЗ КНИГИ «ПОВНОЛІТТЯ» (1935)

- «Ніч виходить в липневі степи...» 182
«Ласкою до тебе схожих...» 183
«Може, все життя тебе я ждав...» 183
«Сонце в шибку стукає:
вставай...» 184
«День зелений, і світ зелений» 184
«Час іде, як кур'єрський поїзд» 186
«Опадає листями омана...» 187
Вмируще ремесло 187

ІЗ КНИГИ «ДНІ, ДОРОГИ, ДРУЗІ» (1934)

- Пам'яті Василя Еллана 190
Пам'яті Василя Чумака 191
Асканія-Нова. I—II 193

*ІЗ КНИГ «МОЇМ РОВЕСНИКАМ»,
«КРАЇНА МАЙСТРІВ» (1932)*

- Перегорну сторінку 195
Два Херсони. I—II 197
Суцільна лірика. I—IV 199

1928—1930

ІЗ КНИГИ «ЕНЕРГІЯ» (1930)

- Березань 202
Мандри 203
Рейс 204
Рефрен 206
Дим. Малюнок 207

ЗІ СТАРИХ ЗОШИТІВ

- Передчуття 208
Білики 209
Картина 210
П'яний танк 211
Карусель 212
Сучасна казка для внучки 214
Удвох 215

ВСІ СТРУНИ АРФИ

- Сучасні елегії. Цикл 216
Медитації. Цикл 224
Роздуми. Цикл. 1—4 230
Звучить мій голос з темряви...
За Аветіком Ісаакяном 234
Діалектична формула щастя 235
Що таке поезія? 237
«Людина угледіла море...» 239
Пейзажні малюнки. Цикл 240
Пісенні сплески. Цикл 248
Оди. Цикл 254
Притчі злободенні. Цикл 259
Балади. Цикл 263
Байківниця. Цикл 268
Співомовки. Цикл 277
Етюди. Цикл 286
Сонетарій. 291
Легенди
 Легенда про Самуся 303
 Душа чудесного шукає... 307
 Скеля. Абхазька легенда 309
Поєми Вітчизняної війни
 Норд-ост. Кавказький щоденник 313
 Фронт на Міусі 325
Шестикрил. Цикл 333
Перегортаючи сторінки 339

Литературно-художественное издание
КРЫЖАНОВСКИЙ СТЕПАН АНДРЕЕВИЧ

ЛЕТОПИСЬ

ИЗБРАННОЕ

Киев, издательство художественной литературы «Дніпро»
На украинском языке

Художник *В. М. Євтушенко*. Художній редактор *Г. Т. Конев*
Технічні редактори *О. М. Грищенко, С. М. Величко*
Коректор *Т. В. Грузинська*

ИБ № 4952

Здано до складання 15.05.90. Підписано до друку 05.10.90.
Формат 70×90^{1/32}. Папір друкарський № 1. Гарнітура літератур-
на. Друк високий. Умовн. друк. арк. 13,163. Умовн. фарбовідб.
13,309. Обл.-вид. арк. 13,153. Тираж 2500 пр. Зам. 0—185. Ціна
1 крб. 80 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро». 252601, Київ-МСП,
вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».
252053, Київ, вул. Артема, 25.

Крижанівський С. А.

К85 Літопис: Вибране / Післямова авт.—
К.: Дніпро, 1991.— 359 с.

ISBN 5-308-00860-4

За шість десятиліть літературної роботи відомий український поет і критик видав двадцять збірок віршів, кращі твори з яких увійшли до цього підсумкового видання.

Книжка дає змогу простежити етапи творчої еволюції автора, які віддзеркалюють і періоди становлення та розвитку української радянської поезії — від 30-х років до 80-х.

К 4702640202—116
М205(04)—91 116.91

ББК 84Ук7

1КРБ.80К.

СТЕПАНІ КРИЖАВНИЦЬКІ

АПОЛОГ